

no 6

B6.

428

1/2 el

A MAGYARSÁG

ÉRVÉNYESÜLÉSE

A HADSEREGBEN

NÉGY TÖRVÉNY
ORSZÁGGYÜLÉSI TÁRGYALÁSA

KÖZLI

DR. HELTAI FERENCZ

ORSZÁGGYÜLÉSI KÉPVISELŐ

2003 Mt.

BUDAPEST

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNYTARSASÁG NYOMASA

1903

Az Országgyűlési Könyvtár
állom.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Előszó	5
I. Fejezet: Bevezetés	7
II. Fejezet: Az 1791 : 9. törvényzikk	23
III. Fejezet: Az 1807 : 1. törvényzikk	60
IV. Fejezet: Az 1830 : 7. törvényzikk	97
V. Fejezet: Az 1840 : 6. törvényzikk	145

ELŐSZÓ.

A napi politika nagy kérdésével foglalkozván, a magam tájékozására szükségesnek találtam azon törvények országgyűlési tárgyalásának anyagát összeállítani, melyek az 1867:12. törvényczikket megelőzően a magyarságnak a hadseregben való érvényesülése céljából alkottattak.

Az összegyűjtött anyagot, mely, mint említém, kizárólag saját tájékozásomra volt szánva, megismerttettem több politikai elvtársammal, kik azt rendkívül érdekesnek találtak. Ez által hire ment ezen anyag összegyűjtésének, a minek következtében ezen törvényhozási anyag közléséért sok oldalról ostromoltattam, Erre való tekintettel közlöm négy törvény törvényhozási anyagát, abban az alakban, a mint az hozzáférhető volt, a latin okiratokat magyar fordításban.

Az anyag összegyűjtésénél távol volt tőlem a politikai célzatosság; úgy közlöm az anyagot, a mint lelkiismeretes utánjárással találtam. Megjegyzéseket sem fűzök az anyaghoz, a melyből ki-ki úgyis politikai meggyőződéséhez szabott következtetéseket fog levonni.

Ezen anyag összegyűjtésénél megérlelődött bennem azon szükség tudata, hogy politikai gondolkodásunk érdekében kívánatos az 1715. óta alkotott katonai törvények törvényhozási anyagának összegyűjtése és feldolgozása. Ezt a nagy művet munkába vettem, jelentékenyen előre is haladtam vele és ha a viszonyok megengedik, nemsokára közrebocsájtom. Ezen dolgot annak a munkának részét képezi.

Budapest, 1900. október 28.

HELTAI FERENCZ.

I. FEJEZET.

BEVEZETÉS.

Az állandó hadsereg felállításakor, a felkelésről és az adózásról szóló 1715:8. t.-cz., a 2. §-ban akként határozott, hogy a rendes katonaságot úgy benszülöttekből, mint külföldiekből kell tartani.

Ez a törvény, mely a rendes katonaság (regulata militia) tartását kimondja, csupán azt állapítja meg, hogy a rendes katonaság zsold nélkül fön nem állhatván, a mit pedig adózás nélkül beszerezni nem lehet, az erre szükséges segélyek és adók dolgában a karokkal országgyűlésileg kell határozni, a hová az ügy tudomás szerint különben is tartozik.

Ezen törvény a következőleg hangzik:

1715:8. CZIKKELY.

A felkelésről és adózásról.

Minthogy a nemesek és mindazok, kiket a törvény Magyarországon ez elnevezés alatt összefoglal (bármely tisztségű, méltóságú s állású személyek legyenek) az ország védelmére katonáskodni, tehát személyesen fölkelni s illetőleg saját bandériumaikat előállítani és kiindítani tartoznak:

1. §. Ezt Ő császári és királyi szent felsége, valahányszor szükségesnek itéli, az ekkorig erre nézve alkotott tör-

vények értelmében mostantól jövőre is megkivánhatja és követelheti.

2. §. Minthogy azonban csupán ezzel emez országot elegendőképen megvédelmezni nem lehetne, sőt inkább minden eshetőségre erősebb és úgy benszülöttekből, mint külföldiekből álló rendes katonaságot kell tartani, mely kétségtelen, hogy zsold nélkül fenn nem állhat, ezt pedig adózás nélkül beszerezni nem lehet; ezért az erre szükséges segélyek és adók dolgában a karokkal országgyűlésileg (hova tudomás szerint különben is tartoznak) kell határozni.

3. §. Ha pedig a véletlen ellenséges betörésnek rendkívüli esete merülne fel, vagy a változó s előre nem látható rögtönös háború tekintete az ilyen fontos ügy tárgyalásának rendes módozatát s alakját nem engedné: ily esetekben ugyanazon karok és rendek nemcsak tanácsosnak, hanem szükségesnek is találták, hogy a nádorispánt és az ország primását, meg a főpapokat, bárókat, a királyi ítélő táblát, a megyéket és szabad királyi városokat, a mennyire lehet s minél nagyobb számban az országban és nem azon kívül, összehívják.

4. §. Kik megvizsgálván az ily véletlen szükség okát s azt az ország hasznára és szükségére elegendőnek ismervén s találván; az ily adókiivetés dolgában (s nem az ország egyéb ügyeiben is) tanácskozhassanak és határozhassanak.

Ezen törvény 3. §-át megmagyarázza a Mária Terézia idejében alkotott 1741:22. cikk, mely következőleg hangzik:

1741:22. CZIKKELY.

Az 1715. évi cikkelyben jelzett összejövétel magyarázatáról.

Az 1715. évi 8. cikkely a királyi szent felség jóváhagyásával olyanképen magyaráztatik.

1. §. Hogy tudniillik semmi más esetben, mint csak akkor legyen helye az előbb említett cikkelyben írott össze-

jövetelnek, midőn vagy az ellenségnek Magyarországra való hirtelen betörése vagy egyenesen az országot fenyegető rögtönös háború körülményei a rendes országgyűlést megakadályoznák.

A törvény a rendes katonaság tartásának törvénybe iktatása kapcsán, azon akkor sem vitás alkotmányjogi tételt erősíti meg, hogy a rendes katonaság zsoldjára szükséges adó és segedelem ügye csak a törvényhozás által intézhető el, erre nézve tehát a fejedelem az országgyűlés határozatához van kötve. A törvény egy szót sem tartalmaz a fölállítani rendelt rendes katonaság közjogi állásáról, sem az országnak erre vonatkozó jogairól, holott a törvény 1. §-a, mely a nemesi fölkelésről intézkedik, világosan kimondja, hogy a fölkelést a király csak az ország addig alkotott törvényei értelmében kivánhatja, a mely törvények határozottan megszabják a felkelésnek úgy szervezetét, mint közjogi állását.

Egymás mellé állítván a törvénynek a fölkelésről intézkedő első szakaszát, és a rendes katonaságról intézkedő második szakaszát és egybevetvén ennek tartalmát, kétségtelen, hogy az országgyűlés a rendes katonaságot illetőleg csupán az ennek zsoldjára szükséges adó és segedelem tekintetében állapította meg az ország törvényes befolyását, semmi más kérdéstről nem intézkedett.

Ezen helyzetben a szabad katonafogadás, toborzás, (Werbung) útján fölállított rendes katonaság fejedelmi zsoldos katonaság volt; közjogi állásában és a fejedelemhez való viszonyában semmiben sem különbözött a fejedelem többi zsoldos seregétől, melynek úgy zsold-

járól, mint minden más szükségletéről a fejedelem gondoskodott.

Az ezen időben az ország által fizetett hadi adóból fentartott ezredek száma a szükséghez képest változott; az ezredek maguk semmi által meg nem különböztetett alkotó részei voltak a fejedelmi zsoldos seregek; velők a fejedelem ép úgy és oly módon rendelkezett, mint többi seregével.

A midőn az ország rendei Mária Terézia fölhívására, 1741-ben, a trón és a haza védelmére az 1741:63. törvényzikkkel elhatározzák az általános felkelést, melynek módozatait az 1741:63. t.-cz. 3—30. §-ai szabályozzák, a rendes katonaság kiegészítésére is, az akkor divó katonafogadás erre a célra, a törvény bevezetésében előadottak szerint kielégítőnek nem mutatkozván, följajánlanak az 1741:63. t.-cz. 1. és 2. §-ában megállapított föltételek mellett 21.622 gyalogost.

A törvény ezen két szakasza következőleg szól:

»1. §. A mely általános fölkelés czímén először is tényleg kiállítanak 21.622, az ország portái szerint kivett gyalogost, kik hat ujonnan alakítandó ezredbe lesznek besorozva és zsoldjukat összes tisztjeikkel együtt (kik közül a törzstiszteket ugyan Ő királyi szent felsége fogja fizetni és kinevezni, a többieket pedig bezárólag a századostól kezdve a vármegyék az ezredesekkel egyetértőleg nevezendik ki) az ország adóalapjából kapják s ugyanazon alaptól lesznek a vármegyék, városok és elkülönített portákkal bíró helységek és kerületek által, beszámítás mellett, ruházandók s minden szükséges kellekekkel (a puskán, zászlón, dobon és sátrakon kívül, a melyekről Ő királyi szent felsége fog gondoskodni) hasonlóképen beszámítás mellett felszerezendők.«

»2. §. Azon, ez irányban külön kifejezett óvás mellett,

hogy akár a fölkelés tartama alatt, akár megszüntével az ezekben bármiképen felmerülő fogyatékok betöltésére és ujonczok állítására a karok és rendek semmi szín alatt ne köteleztessenek és soha ne legyenek kötelezhetőek.«

Ez volt az első eset, hogy az ország az 1715:8. t.-cz. megalkotása után a rendes hadsereg kiegészítésére katonát ajánlott, mert az 1715:8. t.-cz. érvénye alatt Magyarországon is, mint az uralkodó többi országai-ban, a rendes hadsereg kiegészítése — mint már említettük — kizárólag szabad katonafogadás (Werbung) útján történt, az ország adójából csak a katonaság zsoldja fedeztetett. Ezen ajánlás a legnyomatékosabb jogfentartás mellett történt, a mi a 2. §-ban foglaltakon kívül a törvény bevezetésében külön is megemlítetik. Erre az óvásra mindannyiszor utalnak az ország rendei, midőn a hadsereg kiegészítésének kötelezettsége szóba jön, a mit a rendi alkotmány idejében soha el nem ismertek.

Látnivaló, hogy midőn az országgyűlés először ajánlott a rendes hadsereg kiegészítésére katonát és először vállalta el annak felszerelését, olyan jogokat is gyakorolt, a melyekkel előbb nem élt, meghatározta t. i., hogy a kiállított katonaság hat gyalogezredbe soroztassék, továbbá hogy a tiszteket a századostól lefelé az ezredesekkel egyetértve a vármegyék nevezzék ki.

Ezzel a joggal egyes vármegyék tényleg éltek is, a túlnyomó többség azonban — úgy látszik — nem gyakorolta e jogát, mert egyidejűleg szerveztetvén az általános fölkelés, nem rendelkeztek elegendő alkalmas emberrel.

A rendelkezésre álló adatokból megállapítható, hogy az ekkor alakított hat gyalogezred ezredeseiül és

ezredtulajdonosaiul Ő felsége kizárólag magyarokat nevezett ki.¹

E hat ezred ugyanis a következő volt:

Ujváry-gyalogezred (most 2. számú, I. Sándor orosz czár gyalogezred). Első ezredparancsnoka volt báró *Ujváry* László, ki 1745-ben ezredtulajdonossá is kineveztetett.

Az ezredparancsnokkal ugyanazon napon, 1741. október 21-én Pozsonyban kelt rendeletével² a királynő *Sártori* Ernőt alezredessé, gróf *Gyulay* Ferenczet őrnagygyá nevezte ki az ezredben.

Az ezred toborzására az alábbi vármegyék és városok jelöltettek ki, a melyeknek a következő számú tisztet és legénységet kellett állítaniok:

	kapitány	hadnagy	zászlótartó (Fähnrich)	legénység
1. Vas vármegye	8	8	8	1405
2. Kőszeg város	—	—	—	43
3. Zala vármegye	3	4	4	730
4. Kanizsa város	—	—	—	15
5. Baranya vármegye	2	2	2	385
6. Tolna	1	1	—	176
7. Fehérvár	1	2	2	244
8. Fehérvár város	—	—	—	40
9. Pest vármegye	2	3	4	560
	17	20	20	3.598

Ezen létszámból a tiszték és 3000 legény képezte az ezred létszámát, 598 legényt ellenben más fölállítandó ezrednek kellett átengedni.

Haller-gyalogezred (most 31. számú, Frigyes Vilmos mecklenburg-strelitzi nagyherczeg gyalogezred).

¹ L. Alfons Frh. Wrede: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. Wien, 1898. I k.

² L.: Ludw. Kirchthaler: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 2.

Első ezredparancsnoka volt báró hallerkői *Haller* Sámuel ezredes, ki 1747-ben ezredtulajdonos is lett.

1741. október 21-én¹ az ezredparancsnokkal egy napon, a királynő *Papp* Tamást alezredessé és *Kerekes* Istvánt őrnagygyá nevezte ki. A főtisztteket az ezred-krónika szerint nagyrészt az udvari haditanács utalta át, más, régibb csapatokból. A toborzási rendelet szerint a következő törvényhatóságoknak kellett az ujonczokat kiállítaniok: Bács vármegye 244 legényt, Csongrád 122, Csanád 48, Békés 212, Zaránd 88, Arad 212, Bihar 800, Máramaros 332, Ugocsa 84, Szatmár 338, Szabolcs 312, Bereg 188, Ungvár 166, Jász- és kun-kerület 294, hajdúvárosok 139, Polgárdi község 6, Szeged város 44, Debreczen 184, Szatnár város 52; összesen 3.639 legény.

Az ezred tisztikarát az 1742. évi szemle-jegyzékben foglalt nevek után itélve, egy kapitány kivételével, kizárólag magyarok alkották.

Forgách-gyalogezred (most 32. számú Mária Terézia császárné és királynő gyalogezred). Első ezredparancsnokává a királynő 1741. október 30-án ghimesi gróf *Forgách* Ignácot nevezte ki, ki 1744-ben ezredtulajdonos is lett.

Alezredes volt² megyeri *Mednyánszky* Miklós, őrnagy *Bay* Ignác. A mustrálási jegyzék szerint a kapitányok egy kivétellel, a hadnagyok és zászlótartók nagyrészt magyarok. Az ezred toborzásának központja Nagyszombat volt.

Andrássy-gyalogezred (most 33. számú I. Lipót császár gyalogezred). Első ezredparancsnokká 1741. november 13-án báró *Andrássy* Ádám neveztetett ki, ki 1744-ben ezredtulajdonos is lett.

¹ L.: Karl Blazekovic: Chronik des k. k. 31. Linien-Infanterie-Regimentes. Wien, 1867.

² L.: Emil Seeliger: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regiments Nr. 32. Budapest, 1900.

Alezredes volt¹ Arnth Sándor, őrnagy gróf *Kálnoky* Tamás. A tisztikar csak részben magyar. Az ezred toborzásának központja Sopron volt.

Szirmay-gyalogezred (most 37. számú, József főherceg gyalogezred). Első ezredparancsnoka volt az 1741. október 21-én, Pozsonyban kelt rendelettel kinevezett *Szirmay* Tamás, kiről neveztetett, második ezredese b. Bossányi Gáspár, 1744-től gróf *Eszterházy* József, ki 1747-ben ezredtulajdonos is lett.

Az ezred felállításakor¹ alezredes volt báró *Bossányi* Gáspár, őrnagy *Albrecht* János, a tisztek kettő kivételével mind született magyarok, daczára annak, hogy a vármegyék nem éltek kinevezési jogukkal, mert az egyidejűleg szervezett általános fölkelés következtében nem voltak alkalmas jelöltjeik. A legénységet a következő törvényhatóságok és városok állították ki: Heves vármegye 400 legényt, Borsod 330, Torna 52, Abauj 308, Zemplén 720, Sáros 560, Szepes 404, Gömör 466, Nagybánya 21, Felsőbánya 14, Kiskun-kerület 66, Eger 36, Kassa 58, Eperjes 38, Bártfa 24, Szeben 6, Lőcse 34, Késmárk 36.

Bethlen-gyalogezred (most 52. számú *Frigyes* főherceg-gyalogezred). Első ezredparancsnoka volt az 1741. október 27-én k. rendelettel kinevezett gr. *Bethlen* Farkas, kiről neveztetett, második 1745-ben gr. *Nádasdy* József, harmadik 1749-ben báró *Balassa* Gábor. Ezredtulajdonossá 1747-ben gr. *Bethlen* Farkas tábornok, az első ezredes neveztetett ki.

Az ezred felállításakor² alezredes volt gróf *Nádasdy* József, őrnagy báró *Balassa* Gábor. Az ezred toborzási helyeül az északnyugati vármegyék és a bányavárosok jelöltettek ki.

¹ L.: *Ferdinand Ebhardt*: Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments, No. 33. Fehértemplom, 1888.

² L.: *Edmund Finke*: Geschichte des k. u. k. ungarischen Infanterie-Regimentes Nr. 37. Wien 1896.

³ L.: Geschichte des k. u. k. 52. Linien-Infanterie-Regiments. Wien 1871.

E hat magyar gyalogezred már ekkor a hadsereg többi ezredeitől különböző egyenruhát viselt.

A legénység kiképeztetése, egyes ezredtörténetek feljegyzése szerint, és a parancsadás részben magyar nyelven történt.

Ezen ekkor fölállított hat magyar gyalogezreden kívül *Mária-Terézia* uralkodásának első éveiben még a következő magyar gyalogezredek léteztek:

Pálffy-gyalogezred (most 19. számú *Ferencz* *Ferdinánd* főherceg gyalogezred). Fölállította kiskorú unokaöccse, gróf *Pálffy* Lipót költségén 1734-ben, mint u. n. hajdúezredet gróf *Pálffy* *Ferencz*. Ezredtulajdonos volt gróf *Pálffy* Lipót.

Az ezred felállítására¹ az 1734. január 13-án kelt capitulatio szerint, kiskorú unokaöccse, gróf *Pálffy* Lipót nevében, gróf *Pálffy* *Ferencz* ezredes vállalt kötelezettséget. Az ezrednek 2300 legényből kellett állnia, kiket *Pálffy* Lipót költségén, a kincstár legkisebb hozzájárulása nélkül kellett teljesen felszerelni és 1734 márczius végéig kiállítani. Gróf *Pálffynak* jogában áll egész Magyarországon toborzania, különös toborzási helyekül azonban Sopron, Pozsony és Buda jelöltetnek ki, a hová az ujoncokat gyűjteni kell. A besorozástól kezdve az ujoncok a kincstár költségén tartatnak el. Az ezred törzstisztjeit és összes többi tisztjeit gróf *Pálffy* teljesen szabadon nevezi ki; *Pálffy* Lipót kiskorúsága idejére két tapasztalt törzstisztet kell kinevezni. A legénységnek magyarokból vagy horvátokból (czigányok kivételével) kell állania. Az ezred ugyanazon illetményeket és jogokat élvezi, mint a császári szolgálatban álló bármely magyar gyalogezred. Ha az ezred feloszlattatnék, más alkalmazásukig a törzstisztek egész, a többi tisztek fél fizetésüket huzzák.

Az ezred parancsnokságának vitelével *Andrássy* *Ádám*

¹ L.: *Victor Weissenbacher*: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 19. Wien 1896.

alezredes bizatott meg, mellette őrnagy volt báró hallerkői *Haller Sámuel*.

A toborzás nem ment oly gyorsan, mint az idézett capitulatio előírja, a miért is az udvari haditanács a toborzás kiterjesztését megengedte egész Magyarországra, majd 1734. augusztusában Erdélyre is.

Ezredparancsnok volt 1739-ben, az 1735-ben bárói rangra emelt *Andrássy Ádám*, majd a tulajdonos gróf *Pálffy Lipót*, ez tábornokká neveztetvén ki, ezredparancsnok lett a porosz származású *Preysach Jakab*.

Az ezred első tisztikarában vegyesen vannak magyarok és mások.

Vetésy-gyalogezred (most 34. számú I. Vilmos német császár és porosz király gyalogezred). Fölállította 1733—34-ben kökényesdi Vetésy László, ki ezredtulajdonos is volt.

Az ezred felállítására¹ az 1733 november 13-án kelt capitulatio szerint, Rákóczy volt hirneves tisztje kökényesdi *Vetésy László* vállalkozott, ki november 14-én ezredessé, 1734 február 4-én tábornokká, 1735-ben báróvá neveztetett ki.

A capitulatio szerint az ezrednek 2300 emberből kellett állania, toborzó helyül Pest és Debreczen jelöltetett ki. Az ezredes jogot nyert a törzstisztek és összes tisztek kinevezésére.

Az ezred első tisztikarában vegyesen vannak magyarok és mások: a kapitányok között vannak: b. Mednyánszky Miklós, gr. Bethlen Farkas, b. Wesselényi József, gr. Kálnoky Tamás, b. Kemény László.

Az ezred parancsnokává 1741. január 21-én b. *Andrássy Ádám* neveztetett ki.

Gyulai-gyalogezred (most 51. számú Probszt-gyalogezred). Fölállította 1702-ben mint hajdúezredet *Bagosy Pál*. Ezredtulajdonos volt gróf Gyulai István. ezredparancsnok *Eröss Gábor*.

¹ L.: *Julius Kreipner*: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 34. Kassa 1900.

I. Az ezredet¹ az 1702. október 31-én k. kinevezési rendelettel ezredessé kinevezett *Bagosy Pálnak* kellett a megyék által kiállítandó legénységből fölállítania. Kiállítandó volt a felsőmagyarországi vármegyék és városok által 2000 legény, így határoz az 1702. december 6-án k. toborzási rendelet; az ezred gyűlhelyéül Eger jelöltetett ki.

1702. november 8-án *Ebecky István* alezredessé, *Andrássy Jeremiás* őrnagygyá neveztetett ki; a többi tisztek kinevezésére az ezredtulajdonos tett javaslatot.

Az ezred toborzása 1741-ig állandóan Magyarországnban történt, 1741-től fogva kizárólag Erdélyben.

Bagosy Pál után 1707-től gróf Gyulai Ferencz, 1729-től gróf erdódi *Pálffy Ferencz*, ugyanaz, ki kiskoru unokaöccsége nevében a fentemlített *Pálffy*-ezredet fölállította, volt az ezred tulajdonosa. *Mária Terézia* trónra léptekor gróf Gyulai István, kiről neveztetett. Az ezredparancsnokon kívül nagy számban vannak az ezredben magyar tisztek.

Megállapítható az is, hogy a gyalogság mellett a sereg másik tényezőjét alkotó huszárság ezredei is, melyek az 1715 : 8. t.-cz. megalkotása után hetvenegy év elmúltával állandósítottak, ez időben kizárólag magyar ezredtulajdonosok és ezredesek parancsnoksága alatt állottak.

Mária-Terézia uralkodása kezdetén a következő huszárezredek léteztek:

Kálnoky-huszárezred. (Most 2. számú *Frigyes Lipót* porosz herceg huszárezred.) Felállították 1742-ben Erdély rendei. Első ezredparancsnoka volt 1742-ben gróf *Kálnoky Antal*, ki 1749-ben mint tábornok ezredtulajdonos lett.

Festetich-huszárezred. (Most 3. számú, futaki

¹ *Maximilian Maendl*: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regiments Nr. 51. Kolozsvár 1897.

Hadik András huszárezred.) Ezredtulajdonos volt 1742-ben báró Festetich József, ezredparancsnoka gróf Teleky Sámuel.

Az ezred felállítását¹ az 1702. márczius 2-án kelt conventió szerint gróf *Forgách* Simon őrnagy vállalta el, kinek a legénységet Győr, Vas, Sopron és Moson megyékben kellett toboroznia és Győrött összegyűjtenie. A teljes ezred tisztekkel együtt 1000 emberből és ugyanannyi lóból állott. Legényenkint 45 forintot kap gróf *Forgách* és minden lóra 40 forintot.

Az ezred felállításakor ezredtulajdonos és parancsnok volt gróf *Forgács* Simon, ki 1703-ban átment Rákóczy táborába. 1742-ig kizárólag magyarok voltak az ezredtulajdonosok és ezredparancsnokok.

Hávor, azután *Desseffy* huszárezred. (Most 4. számú *Arthur*, *Connaught* hercege huszárezred.) Ezredtulajdonosa volt 1733-tól gróf *Hávor* Miklós, 1744-től báró *Desseffy* József; ezredparancsnoka 1741-ben báró *Bornemisza* János; 1744-ben vizeki *Tallian* Ignác.

Az ezredet² az 1733. november 4-én kelt capitulatio alapján részben saját költségén gróf *Hávor* Miklós állította föl, ki jogot nyert az összes törzs- és főtisztek kinevezésére. Az ezrednek összesen 10 században 1000 emberből kellett állania; Hávor minden kellően felszerelt legény után 25 forintot, minden ló után 40 forintot kapott. Jogában állott egész Magyarországon soroznia; gyűlhely *Zalamegye*.

Az ezred fölállításakor alezredes lett b. *Bornemisza* János, őrnagyok *Horvát* Ferencz és *Tallian* Ignác, a főtisztek nagyrészt magyarok.

Az 1740. júniusában fölvett szemle-jegyzék szerint a törzs- és főtisztek magyarok.

¹ L.: *Josef Baron Ow*: Geschichte des k. k. dritten Husaren-Regiments 1843.

² L.: *Gustav Amon*: Geschichte des k. k. Husaren-Regimentes No. 4. Wien 1882.

Károlyi-huszárezred. (Most 6. számú II. Vilmos württembergi király huszárezred.) Felállította 1734-ben saját költségén gróf *Károlyi* Sándor, ezredtulajdonos 1738-tól gróf *Károlyi* Ferencz; ezredparancsnok 1738-tól gróf *Forgách* Ferencz, ezután gróf *Szluha* György.

Az ezredet¹ gróf *Károlyi* Sándor titkos tanácsos, lovassági tábornok az 1734. január 13-án kelt capitulatio levél szerint állította föl. Az ezrednek 10 században 1000 emberből kellett állania. Gróf *Károlyi* Sándor kötelezte magát a teljesen felszerelt és alkalmas lovakkal ellátott ezredet, a zászlókkal együtt, a kincstár minden hozzájárulása nélkül sajátjából kiállítani. Jogában állott egész Magyarországon, Erdélyben, szükség esetén Horvátországban toboroztatnia; a legénységet és lovakat saját költségén kellett gyűjtenie és a kijelölt gyűlhelyekre Pest és Hevesmegyébe vezetnie. A legénység élelmezése és a lovak ellátása a kincstár költségére csak a besorozás napjával kezdődik. Gróf *Károlyi*nak joga van az összes tiszteket szabad akaratára szerint kinevezni. Gróf *Károlyi*nak mint ezredesnek ellátása a capitulatio napjával, a tiszteké a bemutatással kezdődik. Gróf *Károlyi* Sándornak joga lesz az ezredet két év múlva fiának mint ezredtulajdonosnak átadni; ha előbb halna meg, az ezred külön reáruházás nélkül átmegy fiára. Fiát, ki atyja nyilatkozata szerint a hadiszolgálatban járatlan, a hadiszolgálat elsajátítására egy tábornok mellé fogja adni.

Gróf *Károlyi* Sándor különös kérelmére fia már 1734. április 13-án valóságos ezredessé neveztetett ki.

A legénység toborzását *Csongrád*, *Békés* és *Szatmár* megyékben gróf *Károlyi* Ferencz intézte. Az ezredet gróf *Károlyi* Sándor rendkívüli fényvel állította ki; az összes költség 76.070 forint 30 krajczárt tett.

Az összes tisztí állásokat tényleg gróf *Károlyi* Sándor töltötte be; a tisztí állásokért, melyeket a jelöltek, mint ez e korszakban általában szokásos volt, pénzen váltottak meg, 31.400 forint 22 krajczár folyt be.

¹ L.: *Cajetan Pizzighelli*: Geschichte des k. u. k. Husaren-Regimentes No. 6. Rzeszow. 1897.

Hadik András huszárezred.) Ezredtulajdonos volt 1742-ben báró Festetich József, ezredparancsnoka gróf Teleky Sámuel.

Az ezred felállítását¹ az 1702. márczius 2-án kelt conventió szerint gróf *Forgách* Simon őrnagy vállalta el, kinek a legénységet Győr, Vas, Sopron és Moson megyékben kellett toboroznia és Győrött összegyűjtenie. A teljes ezred tisztekkel együtt 1000 emberből és ugyanannyi lóból állott. Legényenkint 45 forintot kap gróf *Forgách* és minden lóra 40 forintot.

Az ezred felállításakor ezredtulajdonos és parancsnok volt gróf *Forgács* Simon, ki 1703-ban átment Rákóczy táborába. 1742-ig kizárólag magyarok voltak az ezredtulajdonosok és ezredparancsnokok.

Hávor, azután *Dessewffy* huszárezred. (Most 4. számú *Arthur*, *Connaught* hercege huszárezred.) Ezredtulajdonosa volt 1733-tól gróf *Hávor* Miklós, 1744-től báró *Dessewffy* József; ezredparancsnoka 1741-ben báró *Bornemisza* János; 1744-ben vizeki *Tallián* Ignác.

Az ezredet² az 1733. november 4-én kelt capitulatio alapján részben saját költségén gróf *Hávor* Miklós állította föl, ki jogot nyert az összes törzs- és főtisztek kinevezésére. Az ezrednek összesen 10 században 1000 emberből kellett állania; *Hávor* minden kellően felszerelt legény után 25 forintot, minden ló után 40 forintot kapott. Jogában állott egész Magyarországon soroznia; gyűlhely *Zalamegye*.

Az ezred fölállításakor alezredes lett b. *Bornemisza* János, őrnagyok *Horvát* Ferencz és *Tallian* Ignác, a főtisztek nagyrészt magyarok.

Az 1740. júniusában fölvett szemle-jegyzék szerint a törzs- és főtisztek magyarok.

¹ L.: *Josef Baron Ow*: Geschichte des k. k. dritten Husaren-Regiments 1843.

² L.: *Gustav Amon*: Geschichte des k. k. Husaren-Regimentes No. 4. Wien 1882.

Károlyi-huszárezred. (Most 6. számú II. Vilmos württembergi király huszárezred.) Felállította 1734-ben saját költségén gróf *Károlyi* Sándor, ezredtulajdonos 1738-tól gróf *Károlyi* Ferencz; ezredparancsnok 1738-tól gróf *Forgách* Ferencz, ezután gróf *Szluha* György.

Az ezredet¹ gróf *Károlyi* Sándor titkos tanácsos, lovassági tábornok az 1734. január 13-án kelt capitulatio levél szerint állította föl. Az ezrednek 10 században 1000 emberből kellett állania. Gróf *Károlyi* Sándor kötelezte magát a teljesen felszerelt és alkalmas lovakkal ellátott ezredet, a zászlókkal együtt, a kincstár minden hozzájárulása nélkül sajátjából kiállítani. Jogában állott egész Magyarországon, Erdélyben, szükség esetén Horvátországban toboroztatnia; a legénységet és lovakat saját költségén kellett gyűjtenie és a kijelölt gyűlhelyekre Pest és Hevesmegyébe vezetnie. A legénység élelmezése és a lovak ellátása a kincstár költségére csak a besorozás napjával kezdődik. Gróf *Károlyi*nak joga van az összes tiszteket szabad akarat szerint kinevezni. Gróf *Károlyi*nak mint ezredesnek ellátása a capitulatio napjával, a tiszteké a bemutatással kezdődik. Gróf *Károlyi* Sándornak joga lesz az ezredet két év múlva fiának mint ezredtulajdonosnak átadni; ha előbb halna meg, az ezred külön reáruházás nélkül átmegy fiára. Fiát, ki atyja nyilatkozata szerint a hadiszolgálatban járatlan, a hadiszolgálat elsajátítására egy tábornok mellé fogja adni.

Gróf *Károlyi* Sándor különös kérelmére fia már 1734. április 13-án valóságos ezredessé neveztetett ki.

A legénység toborzását *Csongrád*, *Békés* és *Szatmár* megyékben gróf *Károlyi* Ferencz intézte. Az ezredet gróf *Károlyi* Sándor rendkívüli fényvel állította ki; az összes költség 76.070 forint 30 krajczárt tett.

Az összes tiszti állásokat tényleg gróf *Károlyi* Sándor töltötte be; a tiszti állásokért, melyeket a jelöltek, mint ez e korszakban általában szokásos volt, pénzen váltottak meg, 31.400 forint 22 krajczár folyt be.

¹ L.: *Cajetan Pizzighelli*: Geschichte des k. u. k. Husaren-Regimentes No. 6. Rzeszow. 1897.

1734. májusban az ezred teljesen föl volt állítva, május 20-án az ezredtulajdonos szemlét tartott fölötte. Az ezen napon fölvelt szemlejegyzék szerint az egész tisztikar kivétel nélkül magyarokból alakult. Tényleges ezredparancsnok volt bodorfalvi báró Baranyay János.

Baranyai-huszárezred. (Most 8. számú gróf erdódi Pálffy András huszárezred.) Ezredtulajdonosa volt bodorfalvi báró Baranyai János; ezredparancsnoka 1739-ben báró Festetich József, utána 1742-ben ezredparancsnok Babocsai alezredes.

Az ezredet¹ az 1696. február 20-án kelt kinevezési oklevél értelmében toborzás útján *Deák Pál* állította föl. A tisztikar a fölállításnál egészen magyar volt. Ezredtulajdonosok voltak, a kikről az ezred neveztetett, *Deák Pál* után 1706-ban *Viszlai András*, majd még ugyanazon évben b. *Splényi Mihály*, 1730-tól b. *Czungenberg* (Csonka-Bég) *Ferencz*, 1735-től báró *Dessewffy Imre*. Az ezredparancsnokok, az 1716—19. évek kivételével, 1790-ig mindig magyarok.

Nádasdy huszárezred. (Most 9. számú gróf Nádasdy Ferencz huszárezred.) Ezredtulajdonos volt 1741-ben gr. Nádasdy Ferencz; ezredparancsnok 1742-ben lomnitzai *Skerlecz Gábor*.

Ezen ezredet² az 1688. december 10-én kelt capitulatio-, illetve kinevezési levél alapján gróf *Czobor Ádám* vállalkozik fölállítani, ki jogot nyer egész Magyarországon toborzani; az ezred gyűlőhelyei Korpona, Léva, Nyitra, Vágsellye.

Ezredtulajdonossá 1688. december 18-án gróf *Czobor Ádám* veje, gróf erdódy *Pálffy János* neveztetik ki; ez egyuttal az első ezredparancsnok. Az ezredtulajdonosok 1806-ig, az ezredparancsnokok 1755-ig kivétel nélkül magyarok voltak.

¹ L. Gustav *Amon*: Geschichte des k. k. Husaren-Regimentes No. 8. Wien 1880.

² L. Geschichte des k. u. k. Husaren-Regimentes Graf Nádasdy No. 9. Sopron 1903.

Az ezred tisztikara alapításakor és később is nagyrészt magyar.

Beleznay-huszárezred. (Most 10. sz. III. Frigyes Vilmos porosz király huszárezred.) Felállította 1741-ben, az ezredtulajdonos és parancsnok gróf *Beleznay János*.

Splényi-huszárezred.¹ Felállított 1733-ban. Ezredtulajdonos báró *Splényi Gábor*, ezredparancsnok 1743-ban báró *Barkóczy Imre*.

Az ezredet, mely 1768-ban feloszlattatott, az 1733. november 4-én kelt conventio alapján b. *Splényi Gábor* ezredes, ki ezredtulajdonos is lett, állította föl, részben saját költségén.

Pestvámegyei-huszárezred. Fölállított 1734-ben. Ezredtulajdonos volt *Pestvámegyei József*, ezredparancsnok *Benyovszky*.

Az ezredet, mely 1748-ban feloszlattatott, az 1734. november 10-én kelt conventio alapján *Pestvámegyei József* állította föl, részben saját költségén.

Ghilányi-huszárezred. Fölállított 1734-ben. Ezredtulajdonos b. *Ghilányi János*, ezredparancsnok 1740-ben b. *Barkóczy Imre*, 1742-ben b. *Morócz Imre*.

Az ezredet, mely 1768-ban feloszlattatott, az 1734. október 30-án kelt capitulatio-levél alapján, részben saját költségén, báró *Ghilányi József*, ki ezredtulajdonos is lett, állította föl.

Az ezredtulajdonosok és 1761-ig az ezredparancsnokok is mindig magyarok.

Esterházy-huszárezred. Ezredtulajdonos volt herceg *Esterházy Pál*, ki az ezredet 1742-ben saját költségén állította föl. Ezredparancsnok *Handley Ábrahám*.

Ebből az összeállításból látható, hogy az örökösödési háború idején az összes magyar csapatok, gyalog-

¹ L. Alfons Freiherr von *Wrede*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht Wien 1901. III. k.

ezredek úgy, mint huszárezredek — egy ezred kivételével — kizárólag magyar ezredek parancsnoksága alatt állottak. Az ezredeknel magasabb szervezetei a seregnek e korban béke idején nem voltak, tudvalevő azonban, hogy Mária Terézia diadalmas csapataiban a tábornoki karban is kellőképen voltak a magyarok képviselve.

Miként voltak a magyar ezredekben a magyar tisztok az ezredparancsnokon alól képviselve, arra a rendelkezésre álló nyomtatott források csak a fentebb földolgozott felvilágosításokat nyújtják, melyek összképe nem kedvezőtlen a magyarságra.

Hogy az országgyűlés a hadsereg ügyeiben ezen időben jogokat gyakorolt oly természetű kérdésekben is, melyek a hadsereg belső igazgatásához tartoznak, világos bizonyosága az 1764/65. évi 24. törvényczikk a magyar katonaság ruházati szükségletéről (de re vestitariae militiae Hungariae), melyben a király elrendeli, hogy a magyar katonaság ruházata Magyarországon készíttessék, ha azt ugyanazon árban és minőségben, mint más tartományokban, beszerezni lehet.

Erre az intézkedésre az örökösödési háború és a sziléziai háború idején szerzett tapasztalatok szolgáltatottak alkalmat, a midőn az egyenruhákat Ausztriában kellett nagy idővesztéssel és sok alkalmatlansággal beszerezni.

MÁSODIK FEJEZET.

Az 1791:9. törvényczikk.

A bevezetésben vázolt és a magyarságnak a hadseregben való súlyára nézve kedvező helyzet Mária Terézia uralkodásának későbbi éveiben, midőn a trónörökös a katonai ügyek igazgatására közvetlen befolyást nyert, különösen pedig II. József uralkodása alatt a hadsereg mind következetesebben keresztülvitt egységsítése, az egész hadseregben életbeléptetett azonos szolgálati szabályzatok behozatala, az ezredtulajdonosok jogainak korlátozása, az állások vásárlásának megszorítása stb. következtében alapjában megváltozott.

II. József császár és királynak alkotmányellenes, németesítő és központosító rendszere erős ellentállást szült a nemzetet képviselő rendeknél, kik József rendszerében az ország jogainak és a nemesi kiváltságoknak nemcsak veszélyeztetését, hanem megsemmisítését látták. József rendszerének visszahatásaként magyarságának tudatára ébredt a nemesség és minden téren kereste léte és az ország önállása fönmaradásának biztosítékait.

A hadsereg József gyűlölt rendszerének legerősebb oszlopa volt és így természetes, hogy a midőn

II. Lipót trónralépte után 1790. június 6-ára, Budára összehívta az országgyűlést, ennek tárgyalásai jelentékeny részét azon kérdés foglalja el, miként lehetne a hadsereget kizárólag az ország érdekeinek szolgálatába állítani és a nemzet azon sérelmét orvosolni, hogy a magyar katonaság idegen tisztek parancsnoksága alatt áll.

Az idegen tisztekre vonatkozó panaszokat az országgyűlés előtt nemcsak a követek emelik a vármegyék utasításából, sérelmeivel panaszosként úgy a vármegyéknél, mint az országgyűlésnél föllép maga a katonaság is.

A lázas izgatottság, mely II. József halálával az országot alapjában látszott megráznia, átragadt a katonaságra is, ezt mutatják az országgyűléshez intézett folyamodványok.

Ezek sorában az országgyűlés irományai szerint¹ első a *Gyulai-ezred* folyamodványa, mely a tiszai kerület 1790. június 19-én tartott ülésében olvastatott föl. A jegyzőkönyv nem közli a május 30-án kelt folyamodványt egész terjedelmében, csak a kérelem pontjait idézi a következőkben:

1. Az ezred béke idején az országban tartassék és az országgyűlés hozzájárulása nélkül onnét ki ne vitessék.
2. Az ezredben a született magyar tiszteknek előny nyujtassék.
3. A jövőendő országgyűlésre mindegyik magyar ezred két, szabadon választandó tisztet küldhessen.

¹ L. »Acta diaetalia A. 1790, 91.« című Budapest székes főváros könyvtárában található kéziratú kötetet. Ezen rendkívül becses gyűjtemény az 1790/91-ki országgyűlés *kerületi ülései* Irásainak egy részét tartalmazza.

Ezen kérelemre az a kerületi gyűlés határozata, hogy nem lehet kétséges, hogy ezen ügy a kiállítandó hitlevél föltételeihez tartozik, tárgyalása tehát arra tartatik fönn.

A második folyamodvány a június 22-én tartott kerületi ülés Irásai között található. Ez a *Károlyi, Pálffy, Nádasdy* és *Splényi* gyalogezredek és az *Erdődy, Toscana* lovasezredek főtisztjeinek a brahovai táborban, 1790. május 19-én kelt folyamodványa, melynek szövege a következő:

Tekintetes nemes Haza!

Nem szükség előhoznunk, mely iszonyú s súlyos csapások szállottanak légyen kedves Hazánkra, a mióta a hadi rend, országunk statusai számából kifelejtetvén, egyes és idegen kézre bocsájtatott. Tudtára vagyon a nemes hazának ama mesterséges czél is, a mely által ugyanezen számkivetésbe esett magyar hadi rend kedves hazájától, véréből elidegenedvén, egyes emberhez ragaszkodott, tudniillik: a németnek, más gyűlevész nemzetnek, magyarokkal összekevertetése.

Ezeket tudván, kétségkívül tudni fogja azt is, hogy ezen gyűlevész emberek szinte annyi őrálló kémjei valának hazánk szabadságának, mint a mennyin számláltattak seregünk között. Nem fogunk tehát az igazság ellen véteni, ha ezeket ama kigyóknak mondjuk lenni, melyek önnön kebeleinkben jól élettek s ugyan veszedelmére nemzetünknek, rágalmozására s majd csaknem végső romlására tartatnak.

Ez így lévén, kölletik a magyar hazának e jelen lévő alkalmatosságban két felé tekinteni, magára tudniillik és a hadi rendre. Mi a hazának belső dolgáról nem szólunk, megnyugodván teljesen mindazokban, a mik az által fognak elrendeltetni, szólunk mindazáltal amazokról, a melyek egyenesen a mi rendünket illetik vagy avval szövetkeztek.

Böcsben vagyon egész világnak részeiben a papi rend azért, hogy ez az égi jónak eszközlője s ugyanazért kedves hazánkban nemcsak hogy magában statut tesz, de elsőséget is nyert az érdeme. Tudva való dolog az is, hogy a hadi rend (ha azok, a kiknek birtokába vagyon, vissza nem élnek vele), előmozdítója s föntartója legyen a valóságos jónak, miért tehát ne lehessen ennek is maga érdemeihez hasonló becsben lenni?

Szükséges tehát mind erre, mind pedig a hazának s ezeknek állandóságára nézve, hogy:

Először: A magyar hadi rend magában különös statut tegyen e hazában.

Másodszor: Hogy ezen status maga nyájabeliekből álljon, mely nézve:

Harmadszor: Minden idegen generalisok, stabalis és főtisztok, a kik nagy száma miatt a hazabelieké csaknem láthatatlan, és a közkatonának sorsa türehetlen, magok nyájai közé halasztás nélkül küldtessenek.

Negyedszer: A magyar hadi tisztviselők, a mennyire lehet, országunk nemesei legyenek.

Ötödször: Érdemekkel biró nemtelenek az ország közbevetése által megnesmesíttessenek; jószágokat pedig nem a holdban, a német birodalom szokása szerint, hanem a hazában kapjanak.

Hatodszor: A magyar hadi seregnek magának legyen mind hadi tanácsa, mind fővezére, commandója, a ki egyedül a hazától függjön.

Hetedszer: A magyar hadi sereg békességnek idejében szüntelen és egészben a hazában quartélozzon.

Nyolczadszor: Minthogy tudva legyen az, hogy a földnépe az országnak, csupán a német öltözet miatt úgyannyira gyűlöli a katonasorsot, hogy aztat másképp nem, hanem erővel s a természetes szabadságnak megsértésével lehet ezen életre hozni, szükségképen köll a német öltözetet a magyarral megváltoztatni, ideértvén a főtisztviselőket.

Kilenczedszer: A német nyelv, melynek súlyát nehezen viseli a közkatona, a magyar sereg közül kiirtassék s az egész hadi szolgálat magyar nyelven folytattassék, mi az idegeneknek állandó távoztatására fog szolgálni.

Tizedszer: A közkatona szolgálatának bizonyos idő (példának okáért 10 esztendő) kiszabattassék, a 30 esztendőig szolgáltaknak egy bizonyos s kevés jutalom rendeltessék, a nemtelen tisztviselők pedig nemességgel megjutalmaztassanak

Tizenegyedszer: Háborúnak idejében a magyar sereg soha némettel össze ne kevertessék, hanem maga s együtt harcoljon, hogy ez által elkerülje ama mesebeli számárnak sorsát, a ki a lónak eledelt.hordván, maga meghala.

Tizenkettedszer: Hogy mindezeknek szükséges kifejtetésére nézve a jövő országgyűlésen minden magyar regementtül pár magyar tiszt megjelenjen, melyet a jövőbeli királynál végben köll vinni.

Ezek volnának ítéletünk szerint ama gyökeres pontok, a melyekre a nemesbeli statusoknak a tulajdon maga és a hadi rendnek jobb voltára nézve figyelmezni köll. Ugyanezen pontok azok, melyek súlya most is nyomja szegény nemzetünket. Vérzenek mind szüntelen szívünk sebei, melyeket az idegeneknek rajtuk való igazságtalan uralkodása ütött, noha jól tudjuk, hogy az egész világnak nemzetei között mi legyünk azok, a kiknek hízeltetés nélkül szabad dicsekedni vitézségünket. Bizunk mindazonáltal kedves hazánkban úgy vérszerint való rokoninkban, hogy ők azon égből származott alkalmatossággal, a mi megromlott ügyünket méltó tekintetbe fogják venni. A miért midőn hazafiúi bizodalommal esedezünk, vagyunk állandóul hiv hazafiúi s alázatos tisztelői.

Harmadik az országgyűlési iratok szerint a Graeven huszárezred folyamodványa az országgyűléshez,¹ mely-

¹ L. Orsz. Irományok 13. ülés 12. iromány, 76. lap.

ben az ezred összes magyar főtisztjeinek nevében gróf Festetich György alezredes, Laczkovics János és Archi Pál kapitányok, Vincze János és Tsitsmán István főhadnagyok a következő kéréseket terjesztik elő:

1. Az ezred béke idején Magyarországon tartassék. A kérelem szavai szerint »illendő, természetes és hasznos, hogy a magyar sereg maga országában tartassék, sőt a német regimentek óhajlásának is eleget látszunk tenni, a kik a magyarországi levegő egészségtelenségéről és egyéb alkalmatlanságokról kényesen panaszkodni meg nem szűnnek«.

2. Tisztekl magyarok alkalmaztassanak. Ennek a kérelemnek indokolása a következő: »Sajnosan kell fájlalnunk, hogy életünk feláldozásával és sok esztendőbeli szolgálatunk fáradságával szerzett érdemeinknek jutalmát az idegen nemzetbeliek tőlünk elragadják és főtisztségekre majdnem mind csak idegenek helyeztetnek előnkbe.« 1775-ben egyszerre 24 és utóbb is néhány idegen főtiszt hozatott az ezredbe. »Mivel pedig minden regiment azon igyekezett, hogy a nem legjobbját reánk taszítsa, el lehet gondolni, hogy az annyiféle viseletű és nemzetbeli embereknek összerkesztetése örökös viszálykodásoknak adott alkalmat. Mily terhes nekünk, a midőn idegen nemzetből származott kadettek alig vannak néhány hónapig a regimenteknél, sem hadi kötelességeket nem tudják, sem szülőtte nyelvünket (mely a magyar regimenteket lelkesíti) nem értik, mégis igen rövid idő alatt emeltetnek főtisztségekre, míg a magyarok kadetságra és altisztségekre is nehezebben juthatnak, főtisztségekre pedig számos esztendőbeli hosszas szenvedések és hű szolgálatok után épen ritkán mehetnek.« Ezen törvénytelen sérelme számos hazafit annyira elkeserített, hogy nem törődve hosszas szolgálatával és szenvedés idejével, bucsút vett a fegyvertől.

»Altal látni, mily terhes a szolgálat, midőn a tiszt a közemberrel nem tud szólni, vagy ha valamennyire a magyar nyelvre kapván, azt ütve, vetve töri s beszél, de azért

mégis magának elég bizodalmat nem szerezhethet; a honnan is az olyan, ha színzéseképen is magát magyarnak mondja, mégis közönségesen a nemzetnek természet szerint való gyűlölsége és magyarnak titkos üldözése szive alatt fedezve fekszik.« Azt állítják, hogy a hadi tudományban való jártasság okából szükséges az ifjaknak bizonyos nevelést adni. Ezen okból sem lesz a jövőben a németujhelyi, vagy más egyébütt tanult német ifjakra szükség, ha az ország, mint a folyamodók reménylik, a katonatisztségre készülő ifjúság neveléséről gondoskodni fog. Mivel mi a nemzeti szeretetet tökéletességnek és nem hibának tartjuk, és ennek példáját mindenütt tapasztaljuk, tehát az idegen tiszteteknek is gondoljuk kívánságuk beteljesítettik azzal, ha azokat visszaereszteni és azokkal magyarjainkat kicserélni kívánjuk, úgy ők is nemzeti szeretetüknek ottan a magyar üldözése nélkül eleget tehetnek.

3. A közönséges szolgálat rendje és a parancsolás magyar nyelven folytattassék. Indokok: A német nyelvnek értelme, tanulása és megfogása a magyaroknál nehezen megy végbe, ebből származik, hogy a legénység a fegyvergyakorlásnál elkövetett legkisebb hibáért nemcsak keményen büntetettik, hanem sokszor még azonfelül az idegen tisztetek által ártatlanul illetlen nevekkal is szidalmaztatik és elanynyira üldöztetik, hogy számosak szívbéli bánatjukban a regimenttől elszökve, hazájukat örökre elhagyták. Az ellenség előtt való ütközetben úgyis mindent a hazai nyelvre kell fordítani, mert másképp a nem értésből nagy tévelyedések támadhatnak.«

Ha ezen száztizenhárom év előtt kelt folyamodványokat az országgyűlési iratok megsárgult lapjain olvassuk, úgy tűnik fel, mintha ma szövegeztetett volna a kérelem, annyira egybevág minden pontja és a pontozatok indokolása a ma folyó vitával.

Mi lett a kérvényező tisztetek sorsa, az itt nem

érdekel,¹ bár a felett is hosszas vita folyt az országgyűlésen, mely ez ügyben 1790. augusztus 13-án feliratot is intézett a királyhoz, sőt azt is elhatározta, hogy a tiszteken elkövetett sérelem a királyt az országgyűlésre meghívó küldöttség szónoka, gróf Kolonits László kalocsai érsek által mondandó üdvözlő beszédben megemlíttessék és a sérelem orvoslása kéressék. Ezen megbízásnak a kalocsai érsek augusztus 20-án a királyhoz intézett beszédében eleget tett.

A katonaság által előterjesztett kérelmek és panaszok fogékony talajra hullottak. A nemzet legjobbjainak tépelődő lelkét az a gond foglalkoztatta, miként lehetne törvényes biztosítékkal megakadályozni a Józseféhez hasonló uralom visszatértét, hogyan lehetne intézményekkel körülbástyázni az ország függetlenségét. Ilyen viszonyok között természetes, hogy az országgyűlés tárgyalásai egész terjedelmében felölelik a hadsereg kérdését.

Az országgyűlés naplói és jegyzőkönyvei, melyek ezen évtől kezdve vannak meg nyomtatásban, nem adnak hű képet a tárgyalások menetéről, egyrészt azért, mert a »Naponként való Jegyzések« cím alatt kiadott napló csak kivonatos följegyzése a tárgyalásnak, más-

¹ A bécsi hadi levéltárban HKR. 1790—44—351. sz. alatt őrzött iratcsomóban fekszik gróf Festetics György sajátkezű jelentése, mely szerint az országgyűléshez intézett kérést nem írta alá.

A Graeven ezred folyamodványának többféle szövege van. Az országgyűlés írásai között s itt is az közöltetik, melyet az országgyűléshez intézett és 1790. augusztus 12. kelt kérvénye mellékletében Laczkovits István temesmegyei alispán és követ nyújtott be. A Graeven ezred folyamodványának kelte 1790. július 5. A kérvényt gróf Zichy Károly országbírónak a hadi levéltárban lévő levele szerint az ezred két tisztje már előbb átadta az országbírónak és a personálisnak, a kik azt, mert különben is a követek keze közt volt, nem terjesztették az országgyűlés elé.

részt és főleg azért, mert az érdemleges törvényelőkészítési munka és az irányadó vitatkozás nem az országos ülésekben, hanem a kerületi ülésekben folyt.

Ezen országgyűlés kerületi üléseiről följegyzések nekünk nem állanak rendelkezésünkre; a kerületi ülések írásainak is csak egy hézagos gyűjteményét ismerjük azon kézirati kötetben, mely Budapest székes főváros könyvtárában található.

A ma használt kifejezéssel élve, az 1790,91-iki országgyűlésen a legerősebb »obstrutio« folyt, a mi abban nyilvánult, hogy az alsó tábla ismételve elhatározza, hogy mindaddig, míg a királyi hitlevél el nem készül és a fölött az ország a királylyal meg nem egyezik, az országgyűlésre és a koronázásra nem hívja meg a királyt, hogy a király személyes jelenlétéből és hosszas várakoztatásának elkerültetéséből fakadó tekintetek a hitlevél megfelelő megállapítását ne akadályozzák. Ez az oka annak, hogy a június 6-ára Budára összehívott országgyűlés, mely június 10-én tartotta első ülését, — később az országgyűlés Pozsonyba tétetett át, — csak novemberben jutott el a koronázáshoz.

A királyi hitlevél megállapítására is lassan indult meg az országgyűlési munka; az országgyűlés két táblája csak július 12-én rendeli ki azon elegyes küldöttséget (mixta deputatio), melynek föladata lesz a kerületek munkája alapján megállapítani a királyi hitlevelet és a koronázás előtt alkotandó törvényczikkelyeket.

A kerületekben már korábban kezdődött a munka; az alsó tábla ezen július 12-én tartott ülésén a personalis ugyanis azt jelenti, hogy a dunamelléki kerületek véleményükkel már készen vannak, a tiszamelléki kerületek is rövid idő alatt készen lesznek. Ez a készenlét azon-

ban nem veendő szó szerint való értelemben, mert az Irások szerint a kerületi munkák is többféle változáson mentek át.

A tiszai kerületek június 19-én tartott ülésükben kezdik tárgyalni a királyi hitlevél alapelveit, melyekre nézve megállapodnak, hogy, mint az összes vármegyék utasításai kimondják, a korábbi két király megsértvén az alkotmányos kötést, a trónöröklés fonala megszakadt; második alapelvül szolgál Magyarország függetlensége, a mely alatt az értendő, hogy Magyarország semmi más országnak alávetve nincs, következésképp a háború és békekötésnek felségjogait per se et pro se föntartja.

Ezen alapelveket megállapítván, a királyi hitlevél kidolgozására bizottságot küldenek ki, mely a június 21-iki ülésben mutatja be a hitlevél tervezetére vonatkozó javaslatát. E hitlevél-tervezet 7-ik pontja szerint (igéri a király):

»A határőrvidéki és minden más, a magyar szent koronához tartozó katonaság jövőre a királynak és az országnak leteendő hűségesküre köteleztetik. Az ország ellen sohasem fog harezolni, az országból csak az országgyűlés beleegyezésével lehet a király költségén kivinni. Közvetlenül a felállítandó magyar főhadparancsnokságnak lesz alárendelve, mely az udvari hadi tanácstól teljesen független lesz.

Egyebekben mindaz, a mit a karok és rendek az országgyűlésen a katonaság állomásozására, számára, fegyelmezésére, összealkotására, ellátására, vezéreire és tisztjeire nézve megállapítottak, azok most és mindenkorra elfogadtatnak és ezen hitlevél által megtartandóknak nyilvánítatnak.

Továbbá a német ezredekben szolgáló összes magyar katonák a magyar ezredkehez és viszont a magyar ezredkeben szolgáló idegenek, még ezen országgyűlés tartama alatt saját ezredeikhez tétessenek. Az idegen katonaság az

országból eltávolítandó és behozatala semmi cím alatt nem engedtetik meg, kivéve, ha azt az ország érdeke követeli és ekkor is eskü letételére köteleztessék és ha ez nem történik meg, rögtön távolíttassék el, különben a haza ellenségének fog tartatni.

Ez a javaslat nem volt végleges szöveg, csak kiinduló pontja a további tárgyalásoknak, melyek során a legkülönbözőbb tervezetek merültek föl. A kerületek egymással állandó érintkezésben állván, közös megállapodásra kidolgozzák az országban föllábitandó *senatus* tervét, melynek tagjait a nádoron, országbirón, horvát bánon, tárnokmesteren és primáson kívül, kik hivatalból lettek volna tagok, az egyik tervezet szerint az országgyűlés, a másik tervezet szerint a vármegyék választották volna. E *senatus* föladata lett volna az ország függetlenségét biztosítani, ezen czélból a király minden rendelete, elhatározása, parancsa csak az országgyűlésnek felelős *senatus* hozzájárulásával lett volna végrehajtható.

Ezen *senatus*nak lett volna alárendelendő a Magyarországnak föllábitandó főhadi kormánysszék, mely a királynak a hadseregre vonatkozó minden rendeletét a *senatus* útján és hozzájárulásával vette volna.

Az országgyűlési munkálatok menetéről a király értesítést nyervén, szükségesnek találta ezek irányítása czéljából a maga akaratát az országgyűléssel tudatni. Ezt a királyi elhatározást a kancellár, gróf Pálffy Károlynak 1790. július 20-ikán kelt levelében tudatta az ország báróival.¹

Ezen levélben a kancellár a király határozott

¹ L. Országgyűlési Irományok 18. szám, 105. lap.

akarataból közli, hogy Ó felsége csak a Mária Terézia királynő, vagy III. Károly király által kiállított királyi hitlevél mását hajlandó kiadni. Nem zárkózik el Ó felsége attól, hogy jövőre az alkotmány biztosítására alkalmas módon, a királyi méltóság megóvásával, az ország érdekében, neki megfelelő javaslatok tétessenek, mindazáltal nem engedheti meg, hogy a rendes és határőrvidéki katonaságra vonatkozólag ujitások hozásának be, melyeknél fogva a katonai fegyelem felforgatnak, az ország védelme, melynek gondját a törvények a királyra bizzák, megingattatik.

Az országgyűlési munka, a kerületi tanácskozás, a mixta deputatio tárgyalása ezután is az előbbi módon folyt tovább, dacára annak, hogy a külpolitikai viszonyok megváltozása következtében az alsó tábla tagjai is elvesztették azon reményüket, hogy a király lényeges kérdésekben is hajlandó lesz eltérni a maga álláspontjától. Most már a koronázást is siettetni akarták, hogy a magyar koronázás korábban menjen végbe, mint a császári koronázás. E végből az alsó tábla augusztus 16-án tartott ülésében elhatározza, hogy egyrészt a fejedelemnek az országgyűlésre való meghívása czéljából követség küldessék Bécsbe, másrészt a mixta deputatio munkálatának bevégzése megsürgettesék, hogy a munkálatot az országgyűlésnek egy hét múlva tartandó elegyes ülésében föl lehessen venni.

A királyhoz rendelt küldöttség, mint említettük, 1790. augusztus 20-án járt el küldetésében; meghívta a királyt az országgyűlésre és a koronázásra. A küldöttség vezetője hosszú beszédében tudatta a királylyal, hogy »a karok és rendek a királyi hitlevél azon föltételeinek

kidolgozásán, melyeket az ország örök élete és Felséged háza biztonságára szükségeseznek, jogosaknak és hasznosaknak tartanak, valamint a koronázás előtti törvényezikkelyek kidolgozásában annyira előrehaladtak, hogy ezen munkát Felséged örvendetesen várt lejövele előtt elkészíthetni reménylik.“

A király a kalocsai érsek hosszú beszédére csak ennyit válaszolt: „Hálás lélekkel fogadjuk a karok és rendek meghívását; föntartjuk Magunknak elhatározásunkat minél gyorsabban közölni.“

Ez a királyi elhatározás még az nap kiadatott a kancellárhoz, gróf Pálffy Károlyhoz intézett német nyelvű kézirat alakjában, mely az országgyűlési Irományok között latin fordításban közöltetik. Ez a királyi kézirat következőleg hangzik:¹

Kedves gróf Pálffy!

Miután a követeknek ma meg volt a kihallgatásuk és nekem ma innét meg kell kezdenem utamat, hogy elébe menjek a két Szicília királyának és királynéjának, Ön az említett követeknek nevemben ismételtén meg fogja erősíteni, hogy kellemes volt őket fogadnom és tőlök a rendek által ápoltt azon kívánságot hallanom, hogy engem maguknál látni és megkoronáztatásomat végezni kívánják. Meg fogja értetni a követekkel és azok utján a rendekkel, hogy mint ők maguk jól tudják, hogy ezen kívánságuknak eddigi nem teljesítése tőlem semmiképen nem függött és továbbra sem tőlem függ, mert én azon pillanattól kezdve, a melyben Magyarország kormányát via legitimae et immediatae successionis, átvettem, kész voltam és most is vagyok a Theresianum vagy Carolinum Diplomát, azon egyedüli, magától értetendő változtatással, hogy az utóbbi 8. szakasza

¹ L.: Országgyűlési Irományok 16. szám 103. lap. A német szöveg az az említet via Diaetalia 348. lapján.

helyett az előbbi 6. szakasza tétessék, elfogadni, az esküt reá letenni és pontosan megtartani.

On mindezekhez hozzá fogja tenni hogy *szilárdul és eltántoríthatlanul* el vagyok határozva, ezen diplomát és semmi mást elfogadni, hogy erre nézve a rendek haladéktalan nyilatkozatát várom, melynek módja fog engem elhatározni, vagy megállapítani az országgyűlés megnyitásának és megkoronáztatásom ünnepélyének időpontját, ha lehet, még császári koronáztatásom előtt, vagy pedig más törvényes rendszabályokhoz nyulni.

Az országgyűlés határozatához képest augusztus hó 23-ára összehívott elegyes ülésen a mixta deputatio munkálatát nem lehetett tárgyalásra fölvenni, mert a bizottság munkálatával még nem készült el. Ez okból az határoztatott, hogy a mit a mixta deputatio elvégzett, az leírásra bocsájtassék és a bécsi követség visszatértével tárgyalásra fölvétessék.

A mixta deputatio munkálatának befejezése az augusztus 30-án tartott ülésben jelentetett be az ország rendeknek, a kik ezen munkálat felülvizsgálatára, összehívására és a mennyire lehet, a koronázandó fejedelem akaratahoz való alkalmaztatására, egy újabb vegyes bizottságot küldöttek ki.

A mixta deputatio által megállapított hitlevél-tervezetben a hadseregére vonatkozó kérdésekkel a XIII., XIV., XV. és részben a XVI. föltételek foglalkoznak, jórészt azon szövegben, melyet a tiszai kerületi ülés állapított meg. Ezen föltételek, t. i. a koronázás föltételei a következők:

XIII. föltétel. Beleegyezünk, a mint következik, hogy Magyarországon és kapcsolt részeiben a nádor elnöklése alatt, a törvények szerint ennek hatáskörébe tartozván, többi tartományaink haditanácsától, valamint az összes ud-

vari és országos kormányzóktól független, külön hadiszertárral ellátandó *főhadparancsnokság* állittassék föl, mely az ország és kapcsolt részeinek alkotmányával, valamint a Nekünk tartozó hűséggel most és minden jövőendő időben törvényes eskü által kapcsoltassék össze.

XIV. föltétel. Mivel az állandó magyar katonaság, a portaszám utáni (portalis) katonaság ennek fentartására változtatván át, kiválólág Magyarország alkotmányának, királyának és birodalmának védelmére állittatott föl, ennél fogva, hogy bármely magyar lovas- és gyalogezred, úgyszintén az összes határőrvidékiek, mindazáltal ezek tekintetében épségben maradván a báni tekintély, és bárminemű katonai parancsnokságok csakis hazai és a minden évi vizsgálatok alkalmával az ország alkotmányának és törvényeinek s Nekünk és törvényesen megkoronázott királyi utódainknak teljesítendő hűségre az Általunk is már jóváhagyott esküminta szerint megújítandó esküvel kötelezendő tisztekkel láttassanak el, méltányosnak ismervén el, az ország karainak és rendeknek ezen óhajának, a mily hamar csak lehet, a nádor befolyásával, az ezen ügyben koronázásunk előtt feltett és elfogadott törvényezikkelyek szerint eleget fogunk tenni; jövőre pedig vallástekintet nélkül az országból és a hozzá kapcsolt részeiből származó született magyarokat fogunk csak alkalmazni úgy a magyar és határőrvidéki katonaságnál, mint az összes katonai parancsnokságokban is és megengedjük őket alkalmaztatni.

XV. föltétel. Az országgyűlés beleegyezése nélkül sem az állandó, sem a határőrvidéki katonaságot az országból ki nem fogjuk vezetni vagy vezettetni, mindazáltal, ha a körülmények úgy kívánják, az országnak már említett közigazgatási főhatósága tudtával az állandó magyar katonaság felét országgyűlés nélkül is szabad lesz többi örökös tartományaink oltalmára fordítanunk olykép, hogyha valamikor ezen ország külső vagy belső biztonsága megkívánja, nem kisebb arányban fogjuk annak védelmére a többi örökös tartományainkból a segítséget szolgáltatni.

Hogyha pedig ezen és más alkalmakkor az ország fentemlített főhatóságának beleegyezésével szükséges leend ezen országba idegen katonaságot behozni, ez rögtön az ország határain való bevonuláskor köteleztetni fog az e célra előírt esküt azon megye kiküldöttjeinek jelenlétében letenni, melynek területét érinti, csakis a tisztek által helyesen letett esküről nyert bizonyáglevéllel fogván élelmezést nyerni és az ilyen esküt azután is, míg csak az említett magyar főhatóság beleegyezésével az országban marad, minden évben meg fogván ismételni.

XVI. Feltétel. Azt a területet, melyet a határőrvidéki katonaság foglal el, nem fogjuk úgy tekinteni, mint ki-belevezettet, az ország szent koronájától elszakadtat s mintegy külön kormányzat és joghatóság alatt állót s nem is fogunk semmit többet a karok országgyűlési beleegyezése nélkül a közigazgatási területből a határőrvidékekhez soha csatolni s ezért a határőrvidékeken úgy a katonai, mint a többi közigazgatási dolgokat, a belkormányzatiakat és a törvénykezéseket az ezen országgyűléseken kidolgozandó terv szerint fogjuk igazgatni és igazgattatni. A varasdi generalatust illetőleg az 1715 : 113. az, 1723 : 88. és 1741 : 49. törvények értelmében, továbbá Zengg városát illetőleg az 1715 : 128., 1741 : 56. és 1751 : 39. törvényekhez képest, valamint a közigazgatásból a határőrvidékekhez csatolt többi részeket illetőleg is felmerült ügyeket, még ezen országgyűlésen fogjuk, egyesülvén a karok és rendek javaslatával, elintézni és a legrövidebb idő alatt végrehajtani.

A mixta deputatio, a kerületi munkák alapján kidolgozta az *ország tanácsára*, a senatusra vonatkozó javaslatot is, mely az elegyes bizottság javaslatában magyar nemzeti királyi tanács. E javaslat szerint a királyi tanács két tanácsosa részt vesz a nádor elnöklése alatt működő hadi tanácsban és időről-időre jelentést tesz a katonaságot illető ügyekről, különösen rendkívüli esetekben, a nemzeti királyi tanácsnak.

A mixta deputatio a hitlevél fent közölt feltételeinek megfelelően egy külön törvényjavaslatot is dolgozott ki a magyar katonaságról azon esetre, ha a hitlevél-tervezet XIII—XVI. főtételei nem foglaltatnának a hitlevélbe. Ezen esetben ez a törvényjavaslat mint koronázás előtt alkotandó törvény lett volna a király elé terjesztendő.

A mixta deputatio által kidolgozott hitlevél-tervezetnek és a koronázás előtti törvénycikknek felülvizsgálatára 1790. augusztus hó 30-án kirendelt országos küldöttség a hitlevél tervezetből kihagyta a XIII—XVI. főtételeket s külön törvényjavaslatba foglalta a katonaságra vonatkozó óhajtasokat. Ezt a javaslatot gróf *Zichy Károly* országbiró a két táblának együttes ülésében 1790. szeptember 1-én terjesztette az országgyűlés elé.

Az országgyűlés Naplójában erre vonatkozólag a következők foglaltatnak:¹

Jelentette továbbá azt is (t. i. az országbiró), hogy mivel az ország zászlós uraihoz és m. personalis úrhoz is bocsátott tudósításából Ő felségének, nyilvánosan kitetszene az, hogy a katonaságra és annak fenytékének fentartására czélzó minden jussokat Ő felsége maga tulajdonának kívánná tartani; ahhoz képest az erről szóló pontot elkészítették ugyan, de a királyi kötésbe, nehogy a többi pontoknak is akadályára legyen, betenni jónak nem tartották, hagyván az ország rendének az iránt való bölcs ítéletételére, ha vajjon ezen pont a hitlevélbe foglaltasson-e be, vagy pedig különös czikkelyben tétessen ki? Noha a deputatio úgy vélekedne, hogy ezen pont ugyan meghagyatasson, de itten a királyi kötéslevélbe ne tétessen, hanem különös levél által eleibe terjesztvén a fejedelemnek, hogy ezen kívánsága az országnak az illendőséggel, jó renddel

¹ L. Naponként való jegyzések. 20. ülés 126. lap.

és törvényekkel egyezik, ezen pontnak is a királyi kötéslevélbe beférkeztetése kérettessen.

Az 1790. szeptember 4-én tartott együttes ülésben az ország rendei megegyeztek abban, hogy a hadi rendre vonatkozó czikkely nem a királyi hitlevélben, hanem külön terjesztessék fel a királyhoz oly kéréssel, hogy azt a királyi hitlevélbe befoglalni engedje meg.

Az országgyűlés Naplójában erre vonatkozólag a következőket olvassuk:¹

M. ország főbirája olvastatván a koronázás előtt szerzendő törvényczikkelyeket, ezt számosan az ország rendei közöl ellenzették, kívánván a hadi rend iránt készített pontok vizsgálásába ereszkedni. E miatt emlékeztetvén fent nevezett országbiró az ország rendeit Ő felségének azon írására, mely által az ország zászlós urainak kinyilatkozhatta eltökélett akaratát, hogy a hadi rend iránt semmi újítást vagy változást nem enged, tanácsosabbnak állította lenni, hogy ezen czikkely a királyi kötésből ugyan kihagyattasson, különösen mindazon által terjesztessen Ő felsége eleibe oly esedezéssel, hogy azt helybenhagyván, a királyi kötéslevélbe férkeztetni meg engedje.

Az ország rendjei azt állítván, hogy Ő felsége a fent említett levelében csak olyan újítás iránt jelentette volna ki idegenségét, a mely a hadi rendtartásra szükséges szoros függősséget és engedelmisséget felbontaná, mivel tehát a kérdésben forgó czikkely a hadi rendtartásnak megbontására épen nem czélozna és egyedül csak a haza törvényes alkotmányának erősítésére szolgálna, mely végre ártatlanul eszközlő módoknak jóváhagyását Ő felsége is ugyan az említett levele által ígérni méltóztatott, továbbá is sürgették, hogy ezen czikkely a királyi kötésbe férkeztetve terjesztessen Ő felsége eleibe.

Továbbá mindazon által több ellenkező okoknak meg-

¹ L. Naponként való jegyzések. 151. lap.

fontolása után általlátván azt, hogy a magyar katonaságot a többi országoknak seregeitől különösen kormányozni a mostani környüállásokhoz képest majdnem lehetetlen, s ugyanazért reményleni sem lehetne, hogy azt Ő felsége megengedje, netalán e féle terhes kívánságoknak vitatásával a feltett királyi kötésnek jóváhagyása akadályoztasson, az országbirónak javaslása szerint közönségesen megállapodtak abba, hogy a kérdésben lévő czikkely nem a királyi kötésben, hanem különösen terjesztessen Ő felsége eleibe oly kéréssel, hogy azt a királyi kötésbe befoglalni engedje.

Az ekként megállapított törvényjavaslat »Czikkely a magyar katonaságról« következőleg hangzik¹:

Törvény a magyar katonaságról.

Úgy a rendes, mint a határőrvidéki és a kapcsolt részek magyar katonaságát az ország törvényei szerint igazgatjuk; azokban az ezredekben és a határőrvidékiekben született magyar tiszteket fogunk alkalmazni és nem is fogjuk soha a katonaságot az ország alkotmánya ellenére alkalmazni. E czélból a katonai főparancsnokságot, valamint az összes ezredek és zászlóaljok parancsnokait az Irántunk és az ország alkotmánya iránt való köteles hűségre esküvel fogjuk szorítani. A mik pedig ennek a katonaságnak, úgy a rendesnek, mint a határőrvidékieknek további szervezésére tartoznak, valamint a várasdi generalatus és Zengg városa, úgyszintén a közigazgatásitól a határőrvidékekhez csatolt többi részek körül fölmerült kérdésekben, a karokkal és rendekkel, a mennyiben az idő engedi, még ezen az országgyűlésen fogunk dönteni.

A királyi hitlevélre és az ahhoz csatolt törvényjavaslatokra vonatkozó 1790. szeptember 5-én kelt feliratban az országgyűlés a király előtt kimerítően igazolja a maga álláspontját és kifejti, hogy a törvény-

¹ L. Országgyűlési Irományok 156. lap.

javaslat megalkotása nem ellenkezik sem a királyi méltósággal, sem a királyi jogokkal, sem a katonai fegyellemmel.

A felirat ezen része következőleg hangzik¹:

A biztosítéknak a királyi oklevélben foglalt eszközeihez a Magyarországhoz tartozó mind rendes, mind határőrvidéki katonaságról is még azokat, melyek a törvények szelleme szerint vannak, hozzá akartuk adni: hogy a katonai főparancsnoksághoz és hivatalokhoz az ezredekben és határőrvidékeken született magyarok alkalmaztassanak: a hadparancsnokságok, az ezredék és zászlóaljok parancsnokai nemcsak a Feléged iránt, hanem az ország alkotmánya iránt való köteles hűségre is szorítottassanak; s a katonaság ne alkalmaztassék az ország alkotmányá ellen.

De ezt megfontolás után a királyi oklevélbe bevéendőnek még fentartottuk, egyedül a Felséged iránti őszinte alázattól vezéreltetve, hogy bármi okból is ne keletkezzék Felségedben csak a legkisebb bizalmatlanság is, vagy hogy ez a mi részünkről azt ne lássék hirdetni, mintha mi Felségedben, a mi a legtávolabbról sem áll, kételkednénk.

Hanem azért ez a követelés jogos, mivel a törvények a hadparancsnokról, s a katonai tisztségekről, hogy ezekre magyarok alkalmaztassanak, fennállanak. Ezeket a nemzet méltányossága és tisztelete megkövetelik; mert a rendes katona helyettesítette a kapuszám utáni katonaságot és ennek a zsoldjára adatott Magyarországtól az adó, a határőrvidékek pedig az ország területéből képeztettek. Az méltán tekinthető bizonyos lealacsonyításnak és a legjogosultabb fájdalmat is okozhatja, hogy mikor a magyar nemzetnek mindig meg volt, a katonai dicsősége és a katonai erény, mint a nemesek sajátja mindig az elsők között volt Magyarországon, mégis a magyar ezredekben kevés hazafi visel tiszteletet, a mi a közkatona által végrehajtandó hadi dolgokban nem kis akadályul szolgál, mivel sem a bizalmat és szeretetet nem szeresheti

¹ L. Országgyűlési Irományok 163–164. lap.

meg oly könnyen, nem lévén jártas a hivatalos nyelvben, sem pedig a közlegényeknek a parancsok eléggé meg nem magyarázhatók, sem pedig azok bátorsága, mikor szükséges, beszéddel nem fokozható.

A katonaságtól az ország alkotmányára köteles hűséget maga a törvénybe befoglalt esküminta tartalmazza. Nem is kisebbíti az meg a királyi méltóságot, mivel ez a méltóság az ország alkotmányán alapszik: nem gyengíti az meg semmiben sem a katonai fegyelmet, mivel a katonaság, parancsnokai rendeleteinek, s úgy az, mint ezek Felséged legfőbb katonai hatalma alá vetve maradnak. Inkább az sértené Felséged méltóságát, ha valami sanda gyanúból úgy láttatnék, hogy a katonaságot az ország határai és alkotmánya ellen akarja alkalmazni; mert nem ez illik a jó fejedelemehez és nem is eshetik semmi keservesebben a polgároknak, mintha látják, hogy azok az erők, melyeket a saját s az ország alkotmányának védelmére adtak át a fejedelemelek, ellenök fordítottatnak. Ezt a legutóbbi uralkodás alatt nagy lelki fájdalommal tapasztaltuk, mert a mik törvénnyel követelhetők nem voltak, fegyveres katonasággal erőszakoltattak ki.

Mivel tehát mind az igazság, mind a mi biztosságunk és nyugalomunk megkövetelik azt s ez által a katonai fegyelem semmikép sem lazítottatik s nem is kisebbíti Felséged jogát s hatalmát; Felséged méltányosságáról és egyéb királyi erényeiről pedig oly véleményt táplálunk, mely csak a legjobb fejedelemtől tehető fel, letévén minden egyéb félelmet s egyedül csak az maradván meg, hogy ne vegye Felséged rossz néven, hogy mi még csak féltünk is, alázatosan kérjük Felségedtől, méltóztassék a katonaságról szóló czikkelyt, melyet itt külön mellékelünk, a királyi oklevélbe bevétetni s így a kölcsönös bizalmat, mely a mi részünkről mindazáltal a legteljesebb, annál szilárdabban feléleszteni és megerősíteni.

A király 1790. szeptember 21-én. Bécsben kelt leiratával válaszolt az országgyűlés szeptember 5-ikén fölterjesztett feliratára. Leiratában utal előbbi leiratával

közölt megmásíthatlan elhatározására, hogy csak a Károly vagy Mária Terézia által kiállított hitlevél mását fogadja el.

A katonai cikkelyről a leirat következőleg nyilatkozik¹: »A mi végül a katonaságra vonatkozó külön cikkelyt illeti, kegyelmesen beleegyezők, hogy a katonák az ország törvényei értelmében igazgattassanak és hogy úgy a magyar sorhadi, mint a határőrvidéki ezredekben született magyar tisztek alkalmaztassanak.«

A rendek október 3-án, 4-én és 5. tartott elegendes ülésükben vitatják a királyi hitlevélre vonatkozó leiratot, a mely tárgyalásnak eredménye egy újabb felirat. A királyhoz 1790. október 5-ikén intézett újabb felterjesztésükben² az ország rendei úgy maguknak, mint maradékaiknak fentartják az ország minden törvényes jogát, végül azonban belenyugosznak, hogy a hitlevél a király kívánsága szerint állíttassék ki.

A katonaságra vonatkozó külön cikkelyről e tárgyalásokon a Napló szerint szó nem esett; ezt a javaslatot azonban továbbra is fentartják a rendek és 1790. november 13-án tartott elegendes ülésükben elfogadják a mixta deputatio által (más ügyekkel kapcsolatban) erre vonatkozólag kidolgozott felirat-tervezetet.

Ez a felirat, mely, 1790. november 14-én közvetlenül a koronázás előtt terjesztetett a király elé, a katonaságra vonatkozó részében következőleg hangzik:³

A mi végül a katonaságról szóló külön cikkelyt illeti:

A legnagyobb köteles alázattal köszönjük szentséges Felsőgednek, hogy méltóztatott kegyelmesen elhatározni,

¹ L. Országgyűlési Irományok 185. lap.

² L. Országgyűlési Irományok 187. lap.

³ L. Országgyűlési Irományok 310. lap.

hogy úgy a rendes, mint a határőrvidéki magyar katonaság az ország törvényei szerint igazgattassék és hogy úgy a sorhadi magyar, mint a határőrvidéki katonaság ezredeiben született magyar tisztek alkalmaztassanak.

És habár pusztán ezzel a kegyes biztosítással igen lekötelezi legszentségesebb Felsőged az egész nemzet és a nemzeti katonaság lelkét, mindazáltal szükséges, hogy a nemzetnek is szereztessék meg a teljes bizalma a katonaság iránt, melyet a saját és alkotmánya biztosítására táplál és kegyel, ennek pedig egyetlen és főszköze az, ha mind a főhadparancsnokság, mind pedig az összes ezredek és zászlóaljok parancsnokai esküvel köteleztetnek a legszentségesebb Felsőged és az ország iránti köteles hűségre. Megköveteli ezt az a kapocs, melylyel a fejedelem a nemzettel az alkotmány szerint a legszorosabban összefűződik: megköveteli az alkotmány fensége és szentsége, a főhatalom és a fentartó engedelmesség súlya és egyensúlya; ez a törvények szelleme szerint van s nem is fog ez által sem a katonai fegyelem megglazulni, sem legszentségesebb Felsőged joga és hatalma, kinek legfőbb katonai hatalmától függnék úgyis az összes parancsnokságok, bármiben kisebbedést szenvedni, azonban a kedélyek biztossága és nyugalma s a katonaság és a lakosság között való felette szükséges kölcsönös bizalom, jelentékenyen elő fog mozdíttatni.

Méltóztatassék tehát legszentségesebb Felsőgednek ezen részben is híveinek, a karoknak és rendeknek óhajaiba és igazságos kérelmeibe, a törvényben létező katonai eskümintá is ezt bizonyítván, kegyelmesen beleegyezni.

Erre a felíratra az udvari kancelláriának 1791. január 8-án Bécsben kelt válaszában a következő felelet olvasható:¹

A katonaságot illetőleg már szeptember 21-ikén tett ígéretéhez továbbra is ragaszkodik Ő királyi felsége, egy-

¹ L. Országgyűlés Irományok 444. lap.

ben kívánván azt, hogy a parancsnokságoktól és ezredektől a király és ország iránt leteendő hűségskütől s így a katonaságról alkotandó czikkelytől álljanak el, mikor egyébként is Ő felsége már beleegyezett, hogy az ország védelmére fegyverben állni kellő katonaságot ennek a veszedelmére vagy a törvényes szabadságok felforgatására semmikép sem akarja fordítani.

Ezt a királyi elhatározást a nádor az 1791. január hó 21-én tartott elegendő ülésben mutatta be az ország rendeknek, a kik azt egyéb tárgyakkal együtt jelentéstétel czéljából országos bizottság elé utalták. Ez az országos bizottság az 1791. február 4-én tartott ülésben azt javasolja, hogy a hadi-rendről szóló czikkely a király által nem teljesített többi kívánságokkal együtt a jövő országgyűlésre tartassék fenn, a mely javaslat el is fogadtatott.

A magyar katonaságnak magyar tiszték parancsnoksága alá helyezése törvénybe iktatásának ügye ezen alkalommal ezek szerint elesett; mindössze ünnepélyes királyi ígéretet nyert ez iránt az ország. A király koronáztatása után személyes jelenlétével, a nemzet iránt tanusított bizodalmaival, a királyi család tagjainak magatartásával, valamint az ország számos kívánságának teljesítésével annyira megnyerte a rendek ragaszkodását, hogy a midőn 1791. márczius 8-ikán kelt leiratával 6000 ujoncz kiállítását kérte az országgyűléstől, ez már márczius 11-én, tehát három nap múlva jóformán vita nélkül megszavaztatott, a nélkül, hogy az országgyűlés előbb oly nyomatékmal hangoztatott kívánságáról csak szó is esett volna.

Az ujonczokra vonatkozó, 1791. márczius 8-án Bécs-

ben kelt királyi előadás (propositio) következőleg hangzik:

A királyi állás különös gondjai közé számítható az is, hogy Ő felsége az ország és a kapcsolt részek külső biztonságáról gondoskodik, a mi egyébként a karok és rendek előtt is ismeretes. Hogy a magyar gyalog és lovas csapatok mily fontossággal bírnak a cs. kir. fegyverek dicsőségére s ennek alapján a külső biztonság megvédésére, bizonyítja egész Európa, de bizonyítják a mostani török háborúban azon győzelmek is, melyeket az ő vitéz fegyverök az ellenségen aratott, ennél fogva Ő apostoli királyi felsége teljesen meg van győződve, hogy nemcsak a magyar nemzet hírneve, hanem az állam jóléte miatt is igen fontos, hogy ezen vitézségükre nézve oly híres nemzeti csapatok az ő teljes egészségükben maradjanak.

Ő felsége sokáig törekedett, hogy ezen czél mi módon volna elérhető. Abban a reményben van, hogy a karok és rendek hű tanácsa és segítségével meg fogja találni az ezen czélravezető eszközt. Abban sem kételkedik Ő felsége, hogy a karok és rendek az ő legjobb belátásuk szerint meg fognak győződni arról, amit már az elődeik a királylyal való közös tanácskozás folytán elhatároztak, hogy az ország biztonsága érdekében állandó katonaság, tartandó fenn; azonkívül az eszközöket is meg kell állapítani, a melynek alapján az állandó katonaság az ő teljes létszámában megtartható, melynek kisebbitése a külső biztonság miatt nem engedhető meg.

De mivel ezen magyar ezredek, minthogy ebben a háborúban Ő felsége hírnevéért, a cs. kir. fegyverek becsületeért és hazájok megvédéseért vitézül küzdöttek, szerfelett megfogytak, így azok kiegészítésére 6000 ujoncz szükséges, Ő felsége kegyesen óhajtja, hogy ezek az országgyűlés által elrendelendő katonaállítás által egészítettessenek ki, s ismerve a karok és rendeknek a haza biztonságának megvédésénél tanusított készségét, ezt bizton reméli.

De érzi Ő felsége, hogy ezen pillanatnyi segítség az ő aggodalmát nem oszlatja el, minthogy ezen katonaillesítés az ezredek hiányáról csak ez idő szerint gondoskodik, pedig miként fentebb mondatott, nagyon fontos, hogy ezen ezredek, mint a cs. és kir. hadsereg főereje, a maguk teljes létszámában fentartassanak, s erre most csak a toborzás egyetlen eszköze marad fenn, de ennek segítségével nemcsak hogy be nem szerezhető a szükséges ujonczlétszám, hanem miként az e miatt emelt különböző panaszok megmutatták, a toborzás igen gyakran az országra is terhes volt.

Ő felsége kegyesen óhajtja, hogy a közbiztonság megóvása érdekében a megfelelő eszközökről tanácskozzanak, hogy most a 6000 ujoncz önkéntes megajánlása által a tényleges hiány betöltetvén, ezentul ezen ezredek mindig teljesek legyenek, sőt szükséges, hogy még ezen országgyűlés folyama alatt a régi helyett új katonai összeírás hirdettesék. Ha pedig a karok és rendek azt vélnék, hogy a már különben is a rendes időn túl meghosszabbított országgyűlésen az idő rövideje miatt ezen dologról nem tárgyalhatnak, hanem az érdemleges tárgyalást inkább a jövő országgyűlésre akarnák halasztani, Ő felsége ebbe is kegyesen beleegyezik.

Ezen királyi leiratot az 1791. márczius 11-én tartott elegendes ülés vette tárgyalás alá, melyen a felirat-tervezet bemutatott. Az országgyűlési Naplóban erre vonatkozólag a következő feljegyzés található.¹

Olvastatott azután ugyancsak *Aczél* István ítélőmester által a harmadik *repraesentatio* s ugyanezen dologban készített cikkely, ezen homlokirás alatt: de tyronibus militaribus, és mivel ezen cikkelyben és repraesentatióban a magyar ezredek hiányosságának pótolása iránt megállítandó bizonyos rendnek kidolgozása a deputatióra bízott volt,

¹ L. Naponként való jegyzések. 412. lap.

Ebergényi István Vas vármegyei követ jelentette: hogy még az iránt sem határozta legyen meg magát az ország, hogy ezen teherben részesülni akar-e vagy sem, sőt világos törvény szerint ettől ment lévén az ország, szükségesnek itélné, hogy világos értelemmel felhagyattasson, az a szabadság, hogy nemcsak módjáról a hiányosság pótlásának, de arról is, hogy kellessen-e az országnak ezen terhet magára vállalnia vagy sem, adhassa vélekedését a deputatio, következőképen az ország gyűlése is jövőben tanácskozhasson.

Ámbár némelyek szükségtelennek vélték legyen ez iránt több világosítást tenni, mivel a cikkelynek és repraesentationak szavai úgy is más értelemben nem vétethetnének, végre mindazonáltal abban állapodtak meg, hogy minden balmagyarázatnak eltávoztatása végett azon szavak: *prout conventum fuerit*, (a törvényben) közbetéssenek.

Az országgyűlés által elfogadott és a márczius 12-én tartott elegendes ülésből fölterjesztett felirat következőleg hangzik:¹

Felsőged márczius 7-ikén hozzánk intézett legfelsőbb leiratában egyfelől az ő igazságosságánál fogva kiváló bizonyítékát kegyeskedett adni a magyar katonák bátorságának, másrésről azonban, minthogy a hadsereg főerejét a magyar ezredek képezik, azon aggodalmát kegyeskedett velünk közölni, hogy ezen ezredek a mostani török háborúban annyira megfogytak, hogy oly gyorsan és könnyen, a mint azt az ország biztonsága kívánja, a hiány a szokásos toborzás útján ki nem egészíthető; s azoknak a teljes egészükben való fentartása katonai toborozás által, minthogy ez a népre igen terhes, alig eszközölhető. Ennélfogva Felsőged ezen aggodalmát velünk közölvén, tanácsunkat és segítségünket óhajtván, kegyesen azt javasolja, hogy azon gondoskodásnál fogva, melyet úgy a királyi méltóság, mint az ország biztonságának megóvásánál tanusítottunk,

¹ L. Országgyűlési Irományok 100. szám 680. lap.

az ezredeknek ezen hiányát a jelenben 6000 ujoncz felállításával pótoljuk, jövőre pedig vagy most, vagy ha az idő nem engedné, a jövő országgyűlésen találjunk módot, hogy a magyar ezredek az ő teljes egészökben fentartassanak.

A mi az ezredek jelenlegi kiegészítésére vonatkozik, minthogy magunk is belátjuk, hogy az ezredek megfogytak s a biztonság érdeke kívánja, hogy kiegészíttessenek, minthogy a háború még egészen nincs is befejezve, 6000 ujoncz kiállítását segítség gyanánt felajánljuk.

De mivel az ujonczok kiállítása közben különböző nehézségekre és akadályokra találtunk, hogy ezeknek elejét véve annál jobban és biztosabban eleget tehesünk Felséged kegyes akaratának és a mi ígéretünknek, a melyek azon nehézségekbe ütköznek, nagy alázatosan a következőket véltük Felséged elé terjeszteni, hogy kegyes intézkedése által figyelembe vétessenek.

1. Észrevétetett, hogy katonáéknál szerfelett szigorúan veszik a mértéket és hogy az úgynevezett assentatio alkalmakor teljesen hibátlan testet követelnek, úgy hogy erős testű és még fejlődésben levő ujonczokat visszavetnek, ha nem ütik meg a mértéket s a hibákat oly szigorúan veszik, hogy még a legcsekélyebbek miatt sem akarják felvenni: innen van, hogy ha valamelyik megyének 100 ujonczot kell kiállítani, 600 közül alig tudják összeszedni. Továbbá igen nagy költségbe kerül az ujonczok élelmezése és a sorozás helyére való elküldése. Leginkább azonban az aggaszt bennünket, hogy mivel a mostani török háborúban sokat bevettünk katonáskodásra, nehéz dolog lesz szigorúan mértéknek megfelelő ujonczokat kapni, és még azokat is visszavetik, a kik a fegyverviselésre igen alkalmasak, minthogy az ország némely helyein kis, de zömök természetűek vannak.

Ezért Felségedet alázatosan kérjük, hogy a katonai és hadbiztossági hivataloknak méltóztassék azon rendeletet adni, hogy az 5 láb és 2 hüvelyk magasságúak, ha különben erősek és a fejlődésre még van remény, bevétessenek

s a fogyatkozásokat ne vegyék figyelembe, kivéve, ha azok olyanok, hogy a fegyver viselésére alkalmatlanná teszik. Végre a sorozók minden zaklatástól tartózkodjanak.

2. Sok kellemetlenséget és nagy károkat okoz a megyéknek az, hogy a sorozásra igen kevés és egymástól távol eső helyeket jelölnek ki; és a bevett katonákat nagy kellemetlenséggel kell oda elszállítani. Azért kérjük Felségedet, méltóztassék elrendelni, hogy minden nagyobb megyében, a kisebbeknél pedig kettőben jelöljenek ki helyet a felvételre és sorozásra, mivel ez igen hasznos volna.

3. A bevett ujonczokat nagyon elidegeníti, sőt mint már példa is volt rá, lázongást is kelt, hogy több héten át nem kapnak katonai ruhát és mint foglyokat tartják. Kegyeskedjék Felséged parancsban kiadni, hogy az egyes sorozásra kijelölt helyeken katonaruhák készletben legyenek, s a bevett ujonczokat azonnal felöltöztessék.

4. Onként értetődik, hogy ez az ujonczállítás a megszokott toborzással vagy katonafogadással egyszerre nem lehet, azért kérjük Felségedet, hogy a mint az ujonczozás ideje kitűzetett, a katonai toborzás mindenütt szüneteljen.

5. Minthogy a hajduknak, jászoknak és kunoknak úgy régi, mint új szokás szerint lovasszolgalatot kell teljesíteni, kegyeskedjék Felséged elrendelni, hogy akik ezen megyékből állíttatnak ki, lovasezredekhez helyeztessenek.

6. Az is megkönnyíti a katonakiállítást, ha a sorozáshoz és felvételhez magyar tisztek küldetnek ki, mivel a saját nemzetségbeliek láttára azok is kedvet kapnak a katonáskodáshoz, kik valamennyire képzettek és műveltek.

Felséged márczius 7-ikén kelt magas leiratában azt is kegyeskedik előterjeszteni és óhajtani, hogy mivel a rendes katonafogadás sok kellemetlenséggel jár, másrésről pedig a magyar ezredekben a hiányt ez által biztosan nem lehet pótolni, tanácskozzunk, mi módon lehetne legjobban kieszközölni, hogy ezen ezredek a maguk egészében megmaradjanak. Vagy ha a mostani országgyűlésen nem lehet, a jövőre valami alkalmas eszmét terjeszszünk elő.

Mi magunk is jól tudjuk, hogy a katonai toborzásokból sok kellemetlensége származik a népnek és sok panaszra ad alkalmat, de egyfelől a tárgy fontossága miatt, másfelől pedig mivel az országgyűlés vége felé jár, most erről a dologról nem tanácskozhatunk: azért azt véljük, hogy azon küldöttségre, mely hadbiztossági ügyekben dolgozik kell bizni, hogy dolgozzon ki valami tervet, hogy a törvények keretén belül ezen kiegészítés mi módon volna véghezvihető, hogy a nép természetének is megfelelő legyen, s ne is terhelje meg nagyon. Ezt a tervezetet aztán a jövő országgyűlés tárgyalás alá veszi.

E fölíratra a király 1791. márczius 12-én Bécsben kelt elhatározásával válaszolt, mely a berekesztés napján mutattatott be az országgyűlésnek.

Az elhatározás a következő:¹

Ő felsége a karok és rendek folyó hó 11-ikén kelt aláíratásból megértette, hogy a karok és rendek hí segítségébe és tanácsába vetett reménye nem volt hiába való, mivel a magyar ezredek kiegészítésére a 6000 ujonez kiállítását nemcsak készségesen megajánlották, hanem a jövő országgyűlésben még azon eszközök meghatározásáról is gondoskodnak, a melyekkel ezen ezredek tényleges kiegészített állapotukban megmaradjaok. Ennélfogva Ő felsége a karok és rendek ezen határozatát kegyesen fogadja; az előterjesztett és már királyi szentesítéssel megerősített törvényezikk a többi törvényezikkek sorába helyezendő, a melyeknek törvényes rendelete a mai napon a karok és rendekhez küldetik. Egyuttal a katonai állításhoz a következő rendeletek kiadását határozta el:

1. Hogy az 5 láb és 2 hüvelyk magas ujonezok, ha egyébként erősek és kilátások van a növekedésre, és oly

¹ L. Országgyűlési irományok 101. szám 683. lap.

hibáktól, melyek őket a katonai szolgálatra alkalmatlanokká teszik, mentek, bevétessenek.

2. Az úgynevezett sorozásnál minden nagyobb megyében, a kisebbeknél pedig kettőben jelöltessék ki hely a felvételre.

3. A sorozás helye és az ujonezozás ideje meghatározatván, mihelyt ez kezdetét vette, katonaruhák azon a helyeken készenlétben legyenek.

4. A jászok, kunok, valamint a hajduk megyéiből kiállított ujonezok a lovas ezredekhez helyeztessenek.

5. Az ujonezok sorozására és felvételére olyan tisztek neveztessenek ki, a kik a hazai nyelvben jártasok.

Ő felsége a karok és rendek kérelmére ezeket kegyesen elrendelvén, nem kételkedik, hogy mivel az ujonezok tényleges kiállításáról ezen országgyűlési határozat következtében a királyi helytartótanács útján a szükséges tudósítások megtétettek, a vármegyék ezen dologban nagy buzgósággal és pontossággal fognak eljárni.

A törvény, melyre későbbben gyakran hivatkoznak oly czélből, hogy az ország elismerte a toborzás czél-szerűtlenségét, következőleg hangzik:

1790/91:66. CZIKKELY.

A katonai ujonezokról.

Mivel a magyar ezredek ezen háborúban nagyon megfogytak és csökkentek, kiegészítésükről pedig, melyet a külső biztonság követel, a szokásos katonafogadás útján gondoskodni nem lehet: Ő felsége kegyelmes javaslatára a karok és rendek, a háború különben sem lévén még teljesen befejezve, 6000 ujonez állítását, az 1741:63. cz.-ben kifejezett föltételek és biztosítások alatt följánlják. Továbbá pedig a rendes katonafogadás körül sokféle kellemetlenség tapasztaltatván, Ő szent felsége a magyar ezredek tényleges teljes

állományban tartására vonatkozó javaslatához képest határozták a karok és rendek, hogy a biztossági ügyekkel foglalkozandó bizottság igyekezzék olyan tervet előterjeszteni, mely a törvények épségben tartása mellett az adózókra minél kevésbé terhes legyen s a nép hajlamával meg egyezzen, mely tervezet a következő országgyűlésen tanácskozás alá veendő s a megegyezéshez képest törvénybe iktatandó lesz.

Ha az országgyűlés bele is nyugodott abba, hogy a királyi ígéret után ne alkottassék a magyar tisztekről külön törvény, jónak látta gondoskodni arról, hogy magyar tisztek tényleg rendelkezésre is álljanak és ezért megtette az első lépést a magyar ifjúságnak katonai nevelésére. Azok között az ügyek között, melyeket az 1790 91. évi 67. t.-cz. a jövő országgyűlésre országos bizottságnak kiküldésével tanulmányozni és előkészíteni rendel, foglaltatik a *katonai Akadémia föllételezése is*.

Ily Akadémia mintájául a bécsújhelyi tekintetett, a mely a törvényjavaslat tervezetében kifejezetten meg is neveztetett, a törvényből azonban a bécsújhelyi Akadémia mintájára való utalás kimaradt.

Az 1790—91-iki országgyűlésen meg nem oldott kérdés újra azonnal felmerült, mihelyst Ferencz császár és király, koronáztatása és hadi segedelem megajánlata czéljából összehívta az országgyűlést. Az 1792. évi május hó 20-ikára, Budára összehívott országgyűlés alig esett át a koronázáson és alig szavazta meg a király által kívánt mértékben a hadi segedelmet, az alsó tábla június hó 20-ikán tartott ülésében tárgyalás alá vette a született magyaroknak a magyar ezredekben tisztségekre való előmozdítások iránt az ország-

gyűlés elegendő bizottsága által kidolgozott felirat-tervezetet.

Erre vonatkozólag a naplóban a következőket olvassuk:¹

Náadorispán ítélő mestere (Majláth György) által a született magyaroknak, a magyar regementekben tisztségekre való előmozdítások iránt készített felírás olvastatott.

Mivel a született magyaroknak előmenetelek az által is gátoltatik, hogy a német regementeknél levő, számon felül való, avagy supernumerarius katonatisztek a magyar regementekhez általvitetni szoktak; némelyek ennek eltávoztatására különös emlékezetet tenni kívántak. Nemkülönben azt is beiktatni akarták, hogy valamint a magyar gyalog regementeknél, úgy a véghelyeken levő katonaságnál és némely magyar lovas regementeknél nagyobb részén német tisztek találkoznak, a kik a haza nyelvét nem tudják.

A számon felül való főtisztek iránt tett jelentés elhallgattatván, a többire a statusok is abban megegyeztek, hogy a véghelyeken levő katonaság és magyar lovas regementekről az előadott mód szerint emlékezet tétessen, a melynek értelme abban állítottatott meg, hogy minden gyalog és véghelyeken levő, úgy némely lovas magyar regementek nagyobb részint idegen főtisztekkel, a kik a haza nyelvét nem tudják, töltve vannak.

Az ekként megállapított fölírat-tervezetet *Majláth György* náadorispáni ítélőmester a főrendeknek még aznap tartott ülésén bemutatván, azok a fölírat följeljesztéséhez hozzájárultak.

A fölírat következőleg hangzik:²

A közelmúlt országgyűlésen a törvényes indokok ki-merítő felsorolásával alázatosan javasoltuk, hogy a magyar ezredkebe született magyar tisztek tétessenek; azon véle-

¹ L. Naponként való jegyzések 125. lap.

² L. Országgyűlési Irományok 23. szám 125-ik lap.

ményben voltunk ugyanis, hogy mi sem igazságosabb és méltányosabb, mint hogy a nemzet, mely ezen csapatok élelmezését és fizetését szolgáltatja, a katonai tisztségek és javadalmazások tekintetében idegenekkel szemben előnyben részesíttessék.

Boldogult elhunyt császárunk és királyunk ezen alázatos kérelmünk jogosultságát el is ismerte és orvoslást kegyesen ígért is, melynek teljesítését, mivel ő azt közbenjött halála miatt nem tehetette, most már szentséges Felséged jószágától reméljük és ezért bizalommal terjesztjük elő kérésünket, melynek méltányosságát ítélje meg Felséged abból, hogy jelenleg a legtöbb kiválóan magyar gyalog ezredek-nél alig van a törzstisztek között néhány magyar születésű, a többi gyalog és határőrvidéki ezred, nemkülönben sok lovasezred oly felsőbb tisztekkel van ellátva, kik a magyar nyelvet nem birják, innét van, hogy a magyarok még az alacsonyabb tiszti állásokra is kevesen és nehezen, magasabbakra pedig csak nagy ritkán jutnak és hogy a mikor sokan ezen nehézségek által elrettentve és a meddő várakozást megúnva megválnak a katonai szolgálattól, — ezek saját hibájukon kívül állhatatlansággal vádoltatnak.

Hogy szentséges Felséged az általunk felhozottak valóságát világosan felismerhesse, kegyeskedjék elrendelni a tisztek kimutatásának előterjesztését és abból megítélni, mennyire fájdalmasan érinthet bennünket ezen tény és saját elhatározásából jogos kérelmünknek akként helyt adni, hogy a fő- és törzstisztek megválasztásánál és az ezredtulajdonosok kinevezésénél a született magyarok előnyben részesüljenek.

A többiekről, mik sebeink gyógyításához szükségesek és melyeket Felséged bölcs belátása jobban fog felismerni, atyai jóakarattal kegyeskedjék gondoskodni olyképen, hogy a katonai Akadémiákban a magyar ifjúság is előkészítettessék a katonai szolgálatra. E végből nem marad egyéb hátra, mint hogy szentséges Felségedet alázatosan kérjük, hogy legalázatosabb kérelmünket a Felséged által legjobban is-

mert eszközökkel előmozdítani és segíteni kegyeskedjék. Könnyíteni fogja ez még az ezen országgyűlés által megajánlott ujonczok kiállítását is, mert az ujonczokat semmi sem serkenti inkább a katonai szolgálat elvállalására, mint hogy ha előre meg vannak győződve arról, hogy saját nemzetségükbeli és hazai nyelvünket értő tiszteknek leend-nek alárendelve.

Az ország rendjeinek ezen feliratára már két nap mulva megérkezett a királynak Budán, 1792. június 22-ikén kelt elhatározása, mely a feliratban foglaltakat majdnem szószerint ismételve, a kérelem teljesítését igéri.

A királyi elhatározás következőleg hangzik:¹

A karok és rendek azon alázatos előterjesztésére, hogy a magyar és határvidéki ezredekhez fő és törzstisztek választásánál és az ezredtulajdonosok kinevezésénél a született magyaroknak elsőbbség adassék és hogy a katonai Akadémiákban a magyar ifjúság is képeztesse a hadiszolgálatra, Ő felsége jogosnak ismeri el a rendek kívánságát. Elhatározta Ő felsége, hogy ámbár viszont a német ezredek-nél fő- és törzstiszti minőségben magyarok tényleg alkalmazva vannak, hogy úgy a magyar, mint a német ezredekben létező katonatisztek tényleges számáról magának a szükséges értesítést bekívánandja, hogy egyenlő arány fentartásával a panasz további oka megszüntettessék és ennélfogva a született magyarok azon biztos reménytől vezéreltetve lépjenek a katonai pályára, hogy érdemeikhez képest magasabb fokozatra fognak eljutni. De arról is kegyesen intézkedni fog Ő felsége, hogy a magyar katonatisztek fiainak, a mennyire lehetséges, alkalom nyujtassék magukat a katonai Akadémiákban a hadi szolgálatra kiképezni.

A rendek örömmel fogadták a királyi leiratot és az alsó tábla június 24-ikén tartott ülésén a törvény-

¹ L. Országgyűlési Irományok 41. szám 101. lap.

czikkelyek szerkesztésére kiküldött bizottság javaslatára, elhatározta a királyi leiratnak törvényjavaslat alakjába való foglalását és Ő felségéhez való felterjesztését.

A leiratnak azt a kifejezését, hogy »az egyenlő arány fentartásával« szüntették meg a panasz további oka, kifogásolták ugyan, de a midőn utalás történt arra, hogy a német ezredeknél is nagyobb számban vannak magyar tisztek, azzal az indokkal, hogy az idegenek is a magyar ezredekől egészen ki nem rekesztethetnek, a királyi leiratban megnyugodtak.

Horvátország részéről kívántatott, hogy ezen rendelkezés a véghelyeken levő katonaságra is kiterjesztessék; ezen kívánság a szerkezet kiegészítésével teljesített.

A magyar tisztek gyermekeinek a katonai Akadémiákba való bevétele iránt némelyek ezen szókból »a mennyire lehetséges« felakadtak. Mivel azonban tudva van, mondja a Napló, hogy az ezen Akadémiára tett alapítványok idegenek számára rendeltettek és eredetüket is azoktól veszik, a törvényczikkely ezen része is megmaradott.

A főrendek a javaslatához hozzájárultak.

Ez mindaz, a mi a Naplóban e tárgyról föl van jegyezve.

Igy jött létre az 1792:9. törvényczikkely, a mely következőleg hangzik:

1792 : 9. törvényczikkely.

Hogy a magyar és határőrvidéki ezredekhez fő- és törzstisztekül született magyarok választassanak s ezredtulajdnosokul kineveztessenek, valamint a katonai fiatalságnak Akadémiákban való neveléséről.

A karok és rendek az iránt tett alázatos előterjeszté-

sére, mely szerint a magyar és határőrvidéki ezredekhez fő- és törzstisztek választásánál és az ezredtulajdnosok kinevezésénél a született magyarok első sorban vétessenek tekintetbe és hogy a katonai akadémiákban a magyar ifjúság is képeztesse a hadi szolgálatra: Ő szent Felsége a karok és rendek kívánságát jogosnak ismervén el, egyszerűs mind kegyelmesen elhatározni méltóztatott, hogy ámbár viszont a német ezredekben fő- és törzstiszti minőségben magyarok tényleg alkalmazva vannak, mindazonáltal Ő Felsége úgy a magyar, mint a német ezredekben létező katonatisztek tényleges számáról magának a szükséges értesítést bekívánandja s azután úgy fog intézkedni, hogy a helyes arány fentartásával a panasz további oka megszüntetessék s annál fogva a született magyarok azon biztos reménytől vonzatva lépjenek a katonai pályára, hogy érdemeikhez képest magasabb fokozatokra fognak eljutni; de arról is kegyelmesen intézkedni fog, hogy a magyar katonatisztek fiainak, a mennyire lehetséges, alkalom nyujtassék magukat a katonai Akadémiákban hadiszolgálatra kiképezniök.

Az 1807:2. törvényczikk.

Az 1792.: 9. törvényczikk nem javított azokon a bajokon, a melyeket az 1790-iki és 1792-iki országgyűlés fölpanaszolt. A törvény végrehajtására senki sem gondolt, bár az országgyűlések azt sürgetni meg nem szüntek; alig volt országgyűlés, melynek ez tárgya ne lett volna. Midőn Ferencz czászár és király a fenyegető háborúra való tekintettel, 1796-ra újból országgyűlést hirdetett és attól jelentékeny segedelmet és nagyszámú ujonczot kért, az országgyűlés 1796. november 23-án tartott üléséből kelt, a királyhoz intézett feliratában azon feltételek közt, a melyekkel az 50.000 ujonczot felajánlja, világosan kiköti, hogy ezen ujonczok csak a magyar ezredekhez soroztassanak és a magyar ezredeknel az ország törvényei értelmében született magyar tisztek alkalmaztassanak.¹

A király még ugyanaznap kelt leiratában kijelenti, hogy a magyar ezredeknel magyar tisztek érdemükhöz és alkalmazhatóságukhoz képest fognak alkalmaztatni. A törvénybe magába erre vonatkozólag semmi sem került be. Belejött azonban egy oly kifejezés, a

¹ L. Országgyűlési Irományok 10. szám, 16. lap.

mely soha, sem előbb, sem később törvényeinkben többé elő nem fordul, az t. i., hogy a karok és rendek ezen 50.000 ujonczot a 340.000 főnyi császári királyi hadsereg fentartására ajánlják fel, holott erről sem a királyi előadásokban, sem az országgyűlés tárgyalásaiban soha szó sem esett.

Az ügy a következő, 1802. évben tartott országgyűlésen, a mely az országnak a hadseregére vonatkozó nevezetes jogait iktatta törvénybe, csak mellékesen került szóba, a midőn a rendek a királyi előadásokra tett, 1802. junius 26-án kelt feliratukban erőteljesen hangsúlyozzák, hogy a kért ujonczokat csak azon feltétel alatt ajánlják meg, hogy azok kizárólag a magyar ezredekhez soroztassanak és semmi szin és körülmény között a német ezredekhez át ne tétethessenek. Ezt a király 1802. julius 12-én kelt leiratával meg is ígérte.

Ez az országgyűlés különben emlékezetes marad a mennyiben a magyar katonai nevelésnek már régebbi országgyűléseken megpendített ügye gróf Festetics György és Rhédey Lajos alapítványával megoldás felé közeledik.

Újból előtérbe jut a kérdés az 1807. évi április 5-ére Budára hirdetett országgyűlésen, a mikor a király a hadsereg kiegészítésére ismét ujonczokat kért és egyuttal az adó fölemelését kívánta.

Az országgyűlés érdemleges tárgyalása, daczára annak, hogy a királyi trónbeszéd a nemzet minden kívánságára nagyon biztatón hangzott, igen nehezen indult meg. Az alsó tábla, a királyi előadások fölvétele is csak ismételt üzenet-váltás után határozta el 1807. április 30-án és csak azután, midőn a főrendek

hozzájárultak ahhoz, hogy az országnak a királyi előadásokkal kapcsolatos kívánságai ezekkel együttesen tárgyalassanak.

A királyi előadások föl vételével az országgyűlés hosszas tanácskozás és az alsó táblának a főrendekkel való többszöri üzenetváltása után elhatározza, hogy a királyi előadásokra adandó felelet kidolgozására elegendes bizottságot küld ki.

Az elegendes bizottság kiküldését megelőzően a rendek öt ülésen át, 1807. május 5-től május 12-ig vitatták: bele bocsátkozzanak-e általában az elegendes bizottság választásába, mi legyen ennek hatásköre és miféle utasításokat adjanak a bizottságnak. E hosszas vitatást azon nem alap nélkül való aggodalom szülte, hogy ha a rendek, akár csak az elegendes bizottság kiküldésével is bele bocsátkoznak a királyi előadások tárgyalásába, az ország sérelmei orvosolatlanul maradnak. Ezen előzetes tárgyalásban is a katonaság ügye volt a leginkább vitatott kérdés, mert a rendek többsége az elegendes küldöttségnek utasításba kívánta adni, hogy a katonaság pótlásának kötelezettségét el nem ismervén, csakis az önkéntes katonafogadásra, vagyis a toborzásra tegyen javaslatot.

A katonaság pótlásának, mint akkor nevezték, vagy kiegészítésének, mint ma mondjuk, kötelezettsége felől az összes országgyűléseken folyt nagy vitákat e helyen mellőzzük; ezekről külön fogunk szólni.

1807. május 12-én a két tábla megállapodott az elegendes küldöttség hatásköre és tárgyalási módja fölött és mindkét tábla kirendelte a küldöttség tagjait, a kik *Ür-ményi* József országbíró elnöklete alatt tárgyaltak és az

1807. június 3-án tartott elegendes ülésben terjesztették elő jelentésüket.¹

Az elegendes bizottság, mely tárgyalásánál, mint az országgyűlési Napló kiemeli, fölhasználta a gróf *Gyulay* Ignác horvátországi bán és báró *Vay* Miklós tábornok által írásban beadott észrevételeket is, jelentésében az ország rendjeitől nyert azon utasításból indul ki, hogy a magyarországi ezredeknek önkéntes toborzás útján való kiegészítését vegye vizsgálat alá. Ezen szempont alapján a bizottsági jelentés 12 pontban sorolja föl azon akadályokat, melyek az ifjúságot a katonaságtól elidegenítik.

A jelentésnek minket érdeklő pontozatai a következők:

3. Elidegenítette az ifjakat a katonaságtól még az is, hogy tudták, miszerint az előttük ismeretlen német nyelven fognak taníttatni és vezényeltetni és gyakran olyan tiszték által, kik a hazai legénység nyelvét nem bírták, minélfogva azokat meg nem értették és viszont általuk nem értettek meg. Azért szükséges, hogy a magyar ezredeknek és csapatoknak tisztjei és altisztjei az ezen ezredekben és csapatokban divó hazai nyelveket értsék.

4. Mivel a jövőben való előléptetés reménye nagyon sokban hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalság a katonai hivatást megkedvelje, ezen remény eddigelé azonban már rögtön a belépésnél ki volt zárva, mert úgy a katonai gyakorlatokban, mint a kezelés összes ágaiban kizárólag a német nyelv használata volt megengedve: azért szükségesnek tartjuk, hogy a katonák minden katonai gyakorlatokban a legénység nyelvén oktattassanak; midőn pedig a cs. és k. hadseregnek háború idejében, vagy pedig táborozáskor a

¹ L. Országgyűlési Irományok 22. szám 61. lap.

legfőbb katonai parancsok és a kormányzó szavak, az úgynevezett *commandoszavak* német nyelven adatnak, mégis a magyar ezredekben — melyekben ezen parancsok ősi szokás szerint egészen az örökösödési háborúig a legjobb eredménnyel magyar nyelven adatni szoktak vala — ezen vezényszavak és parancsok az illető parancsnokok által a legénységnek ugyancsak a magyar nyelven ismételtessenek. Azonkívül a magyar ezredekben a kezelési szolgálat, az ezredestől kezdve le az utolsó legalantasabb tisztig és ettől viszont az ezredesig magyar nyelven vezettessék, hogy azoknak is, kik németül nem tudnak, de különben rátermettek, a legénységi állományból való kiemelkedésre remény nyujtassék.

5. Leginkább pedig az által fog kedvelté tétetni katonaelet, ha a katonai erényeket megérdemelt előléptetések és jutalmak fogják követni; jelesen, ha a magyar csapatok és ezredek élére magyar tábornokok és törzstisztek és pedig első sorban magyar birtokosok — nem kizárva azonban a többi magyarokat — a mennyiben érdemeket szereznek, fognak tétetni és ha az érdemeket szerzett tiszték szolgálati buzgósága nem fog mellőztetések által csökkenteni; és

6. Ha némelyeknek kiváló hadi érdemei nemeslevelek és nemesi jószágok vagy pedig kisebb testekre osztott jószágadományok által — a királyság törvényeinek szellemében — gyakrabban el fognak ismertetni.

Ez a bizottsági jelentés az alsó tábla június hó 16-án tartott ülésén vétetett tárgyalás alá. Az alsó tábla a bizottsági javaslatot minket érdeklő részét némi irányi változtatással elfogadta, csupán a fent idézett 4. pont után vétetett be új pont gyanánt a következő:

szükséges, hogy a magyar ifjúság bizonyossá tétessék aziránt, hogy semmiképen, tehát még büntetésből sem helyeztetik át, mint megtörtént, a magyar ezredekben német határőrvidéki vagy külső ezredekhez.

A magyar nyelvnek a magyar ezredekben való behozatala *horvát* részről észrevételt keltett. Erre vonatkozólag a Naplóban a következőket olvassuk:

»Ugyanezen alkalmatossággal Horvátország részéről jelentetett: hogy ha a magyar katonaságnál a katonai dolgok magyar nyelven folytattatnak, a horvátok és mások, a kik ezen nyelvet nem tudják, előmenetelükben meg fognak gátoltatni. Már pedig mindazoknak, a kik Magyarországhoz és annak részeihez tartoznak, az ország hasznaiban és tisztségeiben részeseknek kell lenniök.

Mondatott erre: hogy a magyar nyelvnek bevétele ezen cikkelyben csak a tulajdonképi magyar ezredekre értetődik, a határőrvidéki ezredekre ez ki nem terjed. Ha a horvátok és más ilyenek a magyar ezredekben kívánják előmenetelüket, módjuk van benne, tanulják meg a magyar nyelvet. Ha más nyelvet meg tanulhattak, -miért nem tanulhatnák meg a haza nyelvét.

Ezekre Horvátország részéről kinyilatkoztatott: mivel a karok és rendek azt óhajtják, hogy a katonai gyakorlatokban a kormányiszavak vagyis az u. n. *kommandoszavak* magyarul adassanak, ezt ugyan Horvátország nem ellenzi, úgy mindazonáltal, hogy ebből Horvát-Dalmát és Szlavonországra valami sérelem ne származzék, sem pedig ezen rendelkezés ezen országok határőrvidéki katonaságára ki ne terjesztessék.«

A következő ülésekben az alsó tábla a királynak ajánlandó hadi segedelem ügyét kezdte tárgyalni. Végtelen hosszú vita folyt az ujczok ajánlásáról, illetve arról, hogy az ország nem köteles a katonaságot pótolni. Azon föltevésben, hogy az ország ezen joga elismertetik, az alsó tábla, minden ebből vonható következtetés nélkül, ez esetre még megajánl, a szabad katonafogadás visszaállításának föltétele mellett 8000, majd a főrendekkel való ismételt üzenetváltás után

10.000, végül 12.000 ujonczt és tetemes pénzbeli segedelmet, többek között a katonafogadásnál adandó felpénz növelésére 200.000 forintot.

A főrendek az üzenetváltások során a szabad katonafogadás megkönnyítésére javaslatba hozott módoszatok közül azt, hogy a katonai gyakorlatokban a magyar nyelv hozassék be, ellenezték. Az ezen tárgyban az 1807. július 16-án az alsó táblához küldött főrendi üzenet minket érdeklő részében következőleg hangzik: ¹

A 4. §-t illetőleg:

A katonai gyakorlatoknál a magyar nyelv használatát alkalmazhatónak nem véljük.

Míg ugyanis a katonai gyakorlat az egész, 120 ezredből álló császári királyi hadseregben német nyelven vezettetik, ennek a hadseregnek egy részét, a magyar és erdélyi csapatok mindössze 27 ezredben képezik. Ha már most ezen kisebb részre nézve a hadseregből a német nyelvet egészen kiküszöbölnék, a szolgálat végtelen hátrányoknak és nehézségeknek tétetnék ki.

Mert:

a katonai hadműveletek ritkán engedik meg, hogy katonai szolgálatra, főképp azonban háborus czélokra, tisztán magyar, németekkel nem kevert csapatok alkalmaztassanak.

Ezen esetben pedig:

ha egy csapattest, egy úgynevezett dandár, mely különböző csapatokból áll, részben német, részben magyar nyelven kapná a parancsokat és így — a mi gyakran előfordulhat — vegyes szolgálatot kellene teljesítenie, tévedések és zavarok elkerülhetetlenek volnának.

És ha a dolog valóságban mégis keresztülvihető volna, hasonló alapon ugyanezt követelhetnék a horvátok, csehek, morvák, lengyelek és mások.

¹ L. Országgyűlési Irományok 29. szám 115. lap.

Sőt mivelhogy magukban a magyar csapatokban tót, német, oláh, horvát, illyr, ruthén és egyéb katonák is vannak, ha ezekre való tekintettel ugyanannyi külön-külön nyelvekben kellene az ügyeket vezetni, a fegyelemben, a katonai műveletekben és a gazdasági ügyvitelben is bizonyosan egyenetlenségek és nehézségek támadnának.

Hogy azonban az ujoncztok tanítása és az ezredparancsok kiadása a századoknál a legénység nyelvén eszközöltessék, az már a most fennálló szabályzatban is meg van állapítva és annál gyorsabban fog keresztül is vitetni, hahogy Ő szentsége felsége a javaslatok 3-ik pontjához beadott alázatos felterjesztésünket meghallgatni és teljesíteni kegyes leendett.

Erre az üzenetre az alsó tábla 1807. július 24-én tartott üléséből a következő üzenettel felelt: ¹

A mi a 4. §-t illeti, sohasem az volt a karok és rendek akarata és célja, hogy a különböző nyelvű nemzetiségekből álló császári-királyi hadsereg azon kisebb részének kedvéért, melyet a magas főrendek számítása szerint a magyar csapatok képeznek, a német nyelvet kiküszöböljék, jöllehet nem csekély elégtétellel emlékeznek meg arról, hogy a jóságos királyi szó ezt a nemzeti katonaságot nem egyszer, hanem ismételten jelentette ki annak, mely az egész hadsereg erejét képezi.

Csak azt kérték, hogy a katonák minden katonai szolgálatban hazai nyelvükön oktattassanak és hogy a német nyelven kiadott vezényszavak és parancsok a magyar csapatoknál az illető csapattestek parancsnokai által a legénységnek magyar nyelven ismételtessenek.

Hogy ez tényleg így volt egészen az örökösödési háboru szerencsés befejezéseig a magyar ezredeknél, bizonyítják nemesak a jelen korig fenmaradt általános traditio, hanem más, hitelt érdemlő adatok is. Hogy pedig ez ma is, daczára a nemzetiségek és nyelvek különböző voltának, a

¹ L. Országgyűlési Irományok 55. szám 128. lap.

kapocs lazítása és bármilyen zavar nélkül keresztülvihető, bizonyítják azt a szövethozott nemzetek szerencsés háborúinak példái és legfőképp azon alkalom, a midőn a szövetséges orosz seregek a császári-királyi hadakkal egyesülve harczoltak; az akkor merített tapasztalatokból ez nyilván kitűnik.

Az országnak az 1792. évi 9. törvényzikkre alapított azon kívánsága, hogy a magyar és határőrvidéki ezredekhez törzstisztekül és főtisztekül csak magyar honosok tétessenek, ez úton bizonyosan még hathatósabbá fog tétetni és magának a katonának is, ki anyanyelvén lesz tiszte által buzditva és hazája és királya iránti kötelességére figyelmeztetve, hatalmas rugóul és serkentésül fog az szolgálni úgy a védelemben, mint a támadásban.

És hogy végre a portalis seregnek helyébe lépett magyar csapatok ne csak a legénységben, hanem a tisztekben is nemzetiek legyenek, ezt nemcsak az ország alkotmánya, hanem még az igazság is követeli.

Ez által azokra sem rovatik nehezebb teher, kik a magyar ezredekben más, mint magyar nyelven beszélnek, mert hogy némi szorgalommal a magyar nyelvet annyira, hogy a német parancsszavakat magyarul megértessék, maguknak elsajátíthatják, nyilvánvalóan világos.

Ezen üzenetre a főrendek július hó 25. kelt ülésükből az országbiró ítélőmestere (*Szilassy József*) által, ki az alsó tábla üzenetét vitte, a következő választ adták: ¹

»Noha megjegyzéseik, melyeket a karokkal és rendekkel közlöttek, oly okokat foglaltak magukban, melyek a karokat és rendeket azoknak elfogadására birhatták volna és azért azok mellett a főrendek most is megállhatnának; mivel mindazonáltal azokat, a melyek az önként való katonafogadás elősegítésére és megkönnyítésére fölhozattak Ő szent felségének javaslat gyanánt akarják előterjeszteni,

¹ L. Jegyzőkönyv 269. lap.

a főrendek ámbár ellenkező véleményben vannak, hogy az egyetértésre való készségüket bizonyítsák, nem ellenzik, hogy ezen javaslatok (consilia) Ő felsége elé terjesztessenek.«

A főrendeknek küldöttsége az országbiró ítélőmestere által tolmácsolt ezen üzenetet kevés idő múlva megerősítette. Ekként a két tábla megegyezett, bár világos, hogy a főrendek az alsó táblának *tanácsként* fölterjesztendő javaslatához is csak azért járultak hozzá, hogy ez által az alsó táblát nagyobb számú katona ajánlására birják.

A királynak ajánlandó segedelem tárgyában a két tábla között a teljes egyetértés a július 31-én tartott ülésen jött létre. A segedelem ügyére vonatkozó fölirat tervezetének tárgyalásánál némelyek kivánták, ¹ hogy a föliratban mindazokról meg kellene emlékezni, a mik a magyar katonaság ügyére tartoznak u. m. a magyar tiszteknek felsőbb tisztségre való emeltetése, a nem magyar ezredeknel levő katonáknak a magyar ezredekhez való áthelyezése, katonai tudományos intézetek fölállítására és több efféle.

Mások erre azt válaszolák, akkor lehet ezeket említeni, a midőn az ország sérelmeit Ő felsége elé fogjuk terjeszteni, különben is a mostani fölirat mellékletében is majd csaknem mindezek foglaltatnak. Végül azonban megállapodtak abban, a mihez a főrendek is hozzájárultak, hogy ha a magyar katonaság dolgában a most küldendő felíratra nem jönne Ő felsége kegyelmes válasza, az ország rendjei új felírást küldenek mindazokról, a mik ehhez tartoznak.

A segedelem dolgában megállapított s a királyhoz augusztus 1-én fölterjesztett fölirat ¹ előadja a 12.000

¹ L. Jegyzőkönyv 302. lap.

ujonez megajánlását, az ajánlás föltételeit, majd kijelenti, hogy a magyar ezredek kiegészítésének kötelezettségét az ország semmi szín alatt el nem vállalja és kéri Ő felségét, hogy a 12.000 ujonez kiállítása után a szabad katonafogadást vagyis a toborzást, a minek elősegítésére az ország minden ebből vonható következtetés nélkül évi 200.000 forintot följánl, állítsa vissza. A toborzás sikerének biztosítása érdekében kéri Ő felségét háritsa el azon akadályokat, melyek a népet a katonaságtól elidegenítik és a melyek az országgyűlés a felirat mellékletében ad elő. Végül kéri Ő felségét, hogy az országgyűlés kívánságaira a választ oly módon adja ki, hogy azok, a miket a közjó kíván, a törvénybe is beiktathassanak.

A felirat mellékletében az országgyűlés az elegendes küldöttség fent ismertetett javaslatához képest és az alsó tábla június 16-án hozott határozatának megfelelően a 3., 4., 5. és 6. pont alatt a következőket adja elő:

3) Az ifjúságot visszatartja a katonaságtól az, hogy az általa nem ismert német nyelven képeztetik ki és gyakoroltatják. A tisztek, a kik a legénység nyelvét nem ismerik, képtelenek azt megérteni és viszont a legénység nem érti meg a tiszteket. Ezért szükséges, hogy a magyar ezredekben tisztükül és altisztükül olyanok alkalmaztassanak, a kik a legénység által beszélt nyelvet értik.

4) Mivel a jövőben való előléptetés reménye nagyon sokban hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalság a katonai hivatást megkedvelje, ez pedig eddigelé már a belépésnél ki volt zárva, mert ugy a katonai gyakorlatokban mint a kezelésben kizárólag a német nyelv használata volt megengedve; ennél fogva hasznosnak véljük, hogy a katonák az összes katonai gyakorlatokban a legénység nyelvén oktattassanak;

¹ L. Országgyűlési Irományok 40. szám 139. lap.

a midőn pedig a cs. k. seregnek háboruban vagy táborozásban a legfőbb katonai parancsok és vezényszavak, az u. n.: kommando szavak, a melyek most németül adatnak, az örökös háborúig divott szokás szerint ellenben a magyar csapatoknál magyar nyelven adattak, a csapattestek parancsnokai által a legénységnek ugyanazon nyelven ismételtessenek. A magyar ezredekben az ezredestől kezdve az utolsó alautas tisztig és ettől az ezredesig a szolgálat magyarul vitessék, hogy ilyen módon azok is, a kik a német nyelvet nem tudják, de egyébként alkalmasak, a legénység sorából való kiemelkedésüket remélhessék.

5) Szükséges, hogy a magyar ifjúság megbizonyosodjék arról, hogy még büntetésből sem helyeztetik át sem vég-helyi, sem német ezredekhez, a mint ez eddig megtörtént.

6) A katonai életnek semmi sem válnék nagyobb mértékben javára, mintha a katonai erényeket előléptetéssel és jutalmazással tüntetnék ki. Nevezetesen, ha a magyar ezredekhez első sorban született, főleg birtokos magyarok tábornokká és törzstisztekké neveztetnének ki, ki nem zárva a más nemzetbelieket, a mennyiben azoknak érdemei túlnyomóak.

Az országgyűlésnek a segedelem tárgyában tett föliratára a király, Bécsben 1807. szeptember 4-én kelt királyi leiratával válaszolt.

Ezt a királyi leiratot, melyet gróf *Erdődy* József a magyar udvari vicze kancellár és *Majláth* György, az udvari kancellária tanácsosa ellenjegyezték, a nádorfőherceg a szeptember hó 21-én tartott elegendes ülésben mutatta be az országgyűlésnek.

A királyi leirat minket érdeklő részében következőleg hangzik: ¹

A mi kegyes előadásaink első pontját illeti, óhajtanók, hogy a magyar csapatok kiegészítése és teljes állományban

¹ L. Országgyűlési Irományok 41. szám 174. lap.

leendő fentartása tárgyában Nekünk kedvelt hiveink által oly eszközök javasoltassanak, hogy az állandó hadsereg, — melynek szükséges volta már 1715-ben elismertett — minden időben teljes állományban fentartathassék.

A toborzás ugyanis, melyről kedvelt hiveink már az 1790/1. évben elismerték, hogy számos hátrányoknak van alávetve és melyet Mi saját királyi jogunknál fogva visszaállíthatunk volna, még ha hátrányaitól megszabadíthatnánk is, ezen cél elérésére nem elég alkalmas és biztos eszköz, az magamagából folyik.

Mindazonáltal, azon reménytől vezéreltetve, hogy az ország törvényhatóságai úgy az elbocsátott katonáknak az ezredekhez való visszaküldése, valamint a toborzás elősegítése által minden erejükből közre fognak működni ahhoz, hogy a közbiztonság hiányt ne szenvedjen, kedvelt hiveink javaslatához kegyesen hozzájárulunk a felajánlott 12000 katonaujonecz tárgyában, jöllehet ez a magyar csapatoknak a két éven át abban hagyott kiegészítése folytán csökkent létszámának kiegészítésére — ha a korszerű állományt tartjuk szem előtt — nem elegendő. Azon oknál fogva kegyesen elfogadjuk, hogy:

1. Az ujonczoknak általunk már megállapított 5 láb 1 hüvelyknyi testmértéke — ha a fegyverviselésre egyébként alkalmasak — fentartassék, sőt még ennél kisebbek is — ha csak megfelelő testi növekedést látszanak ígérni — elfogadtassanak.

2. Hogy a sorozó tisztek számára nem a karok és rendek által 1796-ban ajánlott, hanem a későbbi, 1802 óta érvényben lévő szabályzat legyen mértékadó és úgy a katonatisztek, valamint a polgári hatóságok is a szerint járjanak el. Az első szabályzat ugyanis, mely háborús időben állapított meg, midőn egyszerre 50.000 ujoncz állított, kiknek egy része a szekerescsapatokhoz és nyergesekhez lett beosztva, a mostani idők számára, hol most, hogy a béke helyre lett állítva, az ujonczok nemcsak a fegyverviselésre hanem hosszabb és különböző államiszolgálatra alkalmaztatnak, sehogysem alkal-

mazható; míg ellenben az 1802 óta fennálló szabályzat által, melyet szorosán meg fogunk tartatni, esetleges túlnagy és szükségtelen ujonczszedésnek eleje fog vétetni. Egyébiránt azokat, miket kedvelt hiveink az 1., 2., 3., 4. és 5. pontokban javasoltak, kegyesen elfogadjuk és helyben hagyjuk.

A 12,000 ujoncz kiállításán felül a toborzásra felajánlott évenkénti 200.000 forintnyi dotációt, ugyanazon feltételek mellett, melyek az adókivetés és ajánlásra nézve fennállanak, kegyesen elfogadjuk és azonnali folyósítását elrendelendjük. Az állandó katonaságnak és a toborzásnak szervezése felség jogainkhoz tartozván és mivel mindazok, miket kedvelt hiveink a toborzás hibáinak megszüntetése, az elbocsátottak rendszere, a sorozások és ujonczszedés tárgyában tett alázatos felterjesztésükben előhoztak, inkább dicasterialis tárgyalások alá tartoznak, a mennyiben ezek a fennálló katonai szabályzattal nem ellenkeznek, azon felségjogokat azokkal egyetértően fogjuk gyakorolni és mivel-hogy úgy a fegyver alatt álló, valamint a rokkant katonának fenntartása és ellátása mindig gondoskodásunk nagy részét képezte: mindazok, miket kedvelt hiveink a 20 évet szolgált katonák és rokkantak sorsának enyhítése érdekében az 1., 3., 4., 5. §§-ban előterjesztettek, kiváló tetszésünket és jóváhagyásunkat nyerték; így azt is igen üdvösnék és előrelátónak ismerjük el, hogy a katonasághoz belépetteknek vagyona a hatóságok és megyei törvényhatóságok közreműködése mellett összeirassék és a polgári árvahatóságok felügyelete alatt őriztessék és épségben tartassék.

Azokat illetve, miket kedvelt hiveink »segítségék és akadályok« czímén, alázatosan elénk terjesztettek, kegyelmes külön elhatározásunkat tudatni fogjuk.

Már most a dolgokat ezen sarokpontra helyezve, következnek egyéb legkegyelmesebb előadásaink tárgyalása, melyek már úgyszólván a törvényes határidőn túl tárgyalatnak a gyűlésekben, és a felajánlott ujonczok gyorsabb kiállítása, melyet a magyar csapatok megcsökkent állománya még

ennek a télnek folyamán szükségképen követel, hogy továbbá a hadiségély méltányos kiírása a polgárságra és annak törvényes határidőn belüli behajtása, mely a főispánok és alispánok, nemkülönben a tekintetes karok és rendek jelenlétét követeli, az az atyai intenczióknk, illetve szándékunk, hogy kedvelt hiveinket legkegyelmesebb előadásaink további tárgyalása alul kegyesen felmentsük és a mostani ülésznak minél előbb, gyorsabban véget vessünk.

A kedvelt hiveink által előterjesztendő jogos sérelmeket, melyeket még ezen ülésznak tartama alatt orvosolni remélünk, kedvelt hiveink nekünk küldöttség útján, összegyűjtve és előkészítve fel fogják terjeszteni. Mi pedig mihamarább, a mint a körülmények meg fogják engedni, az országgyűlést ismét össze fogjuk hívni és annak folyama alatt azokat, miket most tárgyalni nem lehetett, országgyűlési tárgyalás alá vesszük és el fogjuk intézni.

Ez a királyi leirat nagy elkeseredést keltett az alsó tábla tagjainál, mert az országgyűlés kilátásba helyezett berekesztésével az ország elesett azon reményétől, hogy sérelmei orvosoltatnak és a közügyre üdvös törvények fognak hozatni.

Ez a hangulat kifejezést nyert egyrészt abban, hogy az országgyűlés föliratot intéz a királyhoz az országgyűlés tartamának meghosszabbítása iránt, másrészt, hogy a királyi leiratot az alsó tábla csak egyéb fontos ügyek letárgyalása után veszi tanácskozás alá.

A királyi leiratra való észrevételeket tartalmazó kerületi javaslat csak az alsó tábla november hó 26-án tartott ülésén vétetett elő.

Több vármegye, nevezetesen Komárom, Trencsén, Sáros, Gömör, Ung, Heves, Sopron, Nógrád, Borsód, Turóc, Pest vármegye követői kijelentették, hogy Ő felsége elé terjesztett feltételek teljesítése nélkül, a mi

alatt a föliratban felsorolt sérelmek orvoslását értették, semmiféle segedelem ajánlásába nem bocsátkoznak.

Hosszú vita után azonban mégis pontonként kezdtek tárgyalni a javaslatot, a melynek során eljutottak az üzenet-tervezet következő pontjához¹:

»A mi a kegyelmes királyi elhatározás azon részét illeti, melyben kinyilatkoztatatik, hogy az állandó katonaság és a toborzás szervezete Ő felsége jogaihoz tartozik, minélfogva azok, a miket augusztus 1-én kelt fölterjesztéseinkben a toborzás elhárítandó hiányairól, a szabadságotak rendszeréről, az ujonczok sorozásáról és szedéséről javasoltunk, inkább a kormányzések tárgyalásait illetik.

»A karok és rendek Ő szent felsége összes jogait tisztelik, kijelentik ennélfogva, távol van tőlük ezeket bármiképen csonkitani, vagy korlátozni. A karok és rendek semmi olyast nem javasoltak, a mi nem alapulna a nemzet jogain. Kéretett, hogy a katonaság szervezeténél a magyar nemzetre különös tekintettel legyen, hogy a magyarokkal született katonai szellem felélesztessék. A karok és rendeknek a törvények értelmében a katonai ügyekben mindig volt befolyásuk; ezt a befolyást a katonai rendtartás (systema militare) nem érintheti.«

»Az állandó katonaság az egykori portalis katonaság helyettese; erről pedig az ország kezdetétől fogva a törvényhozó hatalom [rendelkezett; így történt, hogy a midőn az 1715-iki országgyűlésen ugyanezen állandó katonaság fenntartásának szüksége javasoltatott, erről az ugyanazon évi 8. köztörvény tartalmazott gondoskodást; innet van, hogy a katonai rendszer kidolgozására és rendszedésére, a mi az 1715:59. törvényezikkel az egész ország által igen szükségesnek ismertetett el, külön bizottság küldetett ki azokkal, a kik Ő felsége által nevezettek ki, hogy kidolgozandó előterjesztésüket a legközelebbi országgyűlés elé terjeszszék.«

¹ L. Országgyűlési Irományok 80. szám 446. lap

A midőn az üzenet-tervezet ezen pontjához jutott az alsó tábla, nagyobb vita fejlődött ki azon kérdés felől, minő jogok illetik meg az országot a katonaság szervezete tekintetében.

Erre vonatkozólag az alsó tábla jegyzőkönyvében a következőket olvasunk:¹

Ezután kérdés támadt az iránt: miféle jog illeti meg az országot a katonaság állapota (a latin szövegben: *coordinatio*) iránt?

Mondatott erre: Minekutána az ország nem akar részt venni a katonák kiállításában, nem avatkozhatik ennek szervezetébe. Vannak ugyan erről némely régi törvények, de ezeket a mostani körülményekhez teljességgel nem lehet alkalmazni. Az 1715: 8. törvény csak a katonák tartására szükséges adóról szól; az 1715: 59. törvényezikben említetik ugyan a katonai systema, de ezen törvény csak némely tárgyait illeti a katonaságnak. Azon munkálat, melyről ezen törvény emlékezik, annak rendje szerint soha sem terjesztetett elő. A legközelebb mult 1802. esztendőben a király joga az állandó katonaság iránt bővebben megmagyaráztatott. Itt is méltó valóban tekintetbe vennünk a felséges osztrák ház más birtokaival való kapcsolatunkat és a többi európai népek mostani állapotát.

Az ország védelme a királyi méltóságnak különös kötelessége. Az erre szükséges katonáknak összeszedése és fentartása úgy a régibb, mint az újabb törvények által a királynak tulajdonittatik. Világosan kitűnik ez az 1525: 1. és 1802: 1. törvényezikkből.

Mások ellenben azt állították, hogy a törvényhozó hatalomnak mindenhez van joga, a mi az ország biztonságának fentartását illeti. Az ország, a midőn 1715-ben elfogadta az állandó katonaságot, azokról is rendelkezett, a melyek a katonaságot illetik. Az 1723. évi 1. és 2. törvényezikkel elfogadott *pragmatica sanctio*val semmi sem módo-

¹ L.: Jegyzőkönyv 667. lap.

sított, csak a királyi trónutódlás terjesztetett ki a felséges osztrák Ház női nemére, megerősítvén az osztrák Háznak alávetett tartományok egyesülését és elválaszthatlanságát. A mint is az ország függetlenségét az ugyanazon évi 3. törvényezikk bővebben magyarázza.

Végre abban állapotok meg a karok és rendek, hogy az ország rendjeinek ezekben a törvények szelleme szerint ezután is befolyásuk van.

A kerületekben készült üzenet ehhez képest helybenhagyatott és átküldetett a főrendekhez.

A következő ülésben az alsó tábla az ujonczok ajánlására és a toborzás visszaállítására vonatkozó törvényjavaslatok egyesítését határozza el. A toborzás visszaállítására vonatkozó javaslat 3. §-ának tárgyalásánál, mely az egyesített törvényjavaslat 9. §-a lett, a jegyzőkönyv a következőket tartalmazza:¹

Különös kérdés támadt a »szabad katonafogadásról« szóló törvényezikkely 3-dik szakasza iránt, a hol az kívánatik, hogy a magyar ezredeknél az ezredestől kezdve az utolsó tisztig a levelezések és más hivatalos ügyek magyar nyelven vitessenek.

Mondották erre mások: hogy eziránt nincsen még Ó felségének különös válasza, azért is, nem lehet ezt a törvényezikkelybe beiktatni. Mások ellenben azt állították, hogy ez még csak javaslat; Ó felsége kegyességétől fog függni, hogy ezt helyben hagyja. Ez csak eszköz volna arra, hogy a magyar ezredekben magyar tiszték is legyenek,

Horvátország követe a törvényjavaslat 9. §-ára vonatkozólag a következőket jelentette ki:

Ha a magyar ezrednek nevezete alatt a határőrvidékiek nem értetődnek, nincs semmi ellenvetése. Ha mindazonáltal ezek is értetődnének itten, mivel ezekben a magyar

¹ L.: Jegyzőkönyv 674. lap.

nyelvet behozni nem lehet, ezen szakasz intézkedése alól a határőrvidéki ezredek kivételét kívánja.

Mivel azonban a karok és rendek részéről megvilágosított, hogy ezen kívánság egyedül a magyar ezredekre értendő, a melyek tudniillik a szabad katonafogadás által fentartottak, nem pedig a határőrvidékiekre, a melyek született katonákból állanak: ezen magyarázat után a támasztott kérdés abbahagyatott.

Az alsó tábla ezek után a törvényjavaslatot minket érdeklő szakaszaiban a következő szövegben állapította meg:

7. §. Hogy pedig az ujonczoknak toborzás útján való gyűjtése annál inkább megfeleljen céljának, Ő felsége mindazoknak végrehajtását, miket a karok és rendek a toborzásoknak az 1790 : 66. cikkelyben említett és a sikert akadályozó hibáktól leendő megtisztítására és könnyítésére javasoltak, legkegyelmesebben méltóztatni fog elrendelni.

8. §. És mivel az önkéntes katonák toborzásának legfőbb akadályai közé kell számítani, hogy a katonák elhanyagolva s anyanyelvöket nem értő tisztek századaiba soroztatva be, a parancsoknak sem adásában, sem elfogadásában egymást meg nem értik; s az ebből keletkező nehézségek az ujonczokat, sőt azok példájára a többieket is elidegenítik a katonáskodástól: azért, nehogy jövőben magára a szolgálatra ártalmas ily nehézségek merüljenek fel, Ő felsége kegyelmesen intézkedni fog, hogy a magyar ezredek tisztjeiül és altisztjeiül oly magyarok alkalmaztassanak, kik az azokban kiválólággal használt hazai nyelveket elengedhetlenül ismerik.

9. §. Nehogy azoknak, kik a német nyelvet nem birják, de egyébként rátermettek, a legénységi állományon való felülemelkedés útja elzárassék, a magyar csapatoknál a szolgálat, az ezredestől kezdve a legutolsó tisztig és viszont ettől az ezredesig, magyar nyelven vitessék.

10. §. Mivel pedig a katonai pálya választásának legnagyobb ösztönzője volna, ha a katonai erényeket megérdemelt előléptetések és jutalmak követnék: Ő felségét alázatosan kérik, hogy a magyar és határőr ezredekben tisztek, következőleg tábornokok és törzstisztek gyanánt, így kívánván az 1792 : 9. cikkely is, született magyarokat állítani, a kiváló hadi érdemeket pedig nemes levelek adása, sőt kisebb nemesi telkekre osztott jószágok adományozása által is, az ország törvényeinek szellemében, kitüntetni méltóztatassék.

A főrendek ehhez hozzájárulván, a törvényjavaslat az országgyűlésnek 1807. december 2-án tartott üléséből kelt (egyéb tárgyakra is vonatkozó) feliratával megy föl a királyhoz.

A felirat minket érdeklő részében a következőket mondja:¹

»Az állandó katonaság és a katonák önként való fogadása dolga elintézését méltóztatott Felséged a királyi jussokra tartozónak állítani és azért a melyek a verbung hibái elhárításáról, a katonák szabadsággal való hazafocsátása módjáról, a katonák beavatásakor és bevételéről a mi augusztus havának első napján előterjesztett alázatos felírásunkban előszámláltunk, inkább a főkormány székek munkáira tartozandóknak lenni méltóztatott kijelenteni.

A Felséged királyi jussait mi tiszteljük, ezekben legkisebb csonkítást tenni soha szándékunkban nem volt, soha nem is leszen, semmi olyat elő nem adtunk, a mi a törvényekben nem gyökerezett volna, hogy a katonaság rendbe szedésében a született magyarokra kiváltképen való tekintet legyen, hogy az által a magyarokkal született katonai lélek fel-felserkentessen, Felségedtől alázatosan kértük.

Magyarország rendjeinek a törvények értelme szerint a magyar katonaság dolgában mindenkor befolyások volt;

¹ L. Országgyűlési Irományok 95. szám 469. lap.

azt a befolyást a katonai szerkeztetés rendje¹ el nem törölheti,

Az állandó katonaság a régi portalis katonaság helyett vagyon; erről pedig kezdettől fogva a törvényhozás rendelkezett. Innét van, hogy ugyanazon 1715.-ik évben, a melyben a 8. törvényczikk által az állandó adófizetés behozatott, az 59. törvényczikkelylyel a katonai, polgári és gazdaságbeli dolgok rendben szedettetésére országos bizottság, az akkor uralkodott Felség részéről is kinevezett biztosokkal együtt küldetett ki oly utasítással, hogy elkészítendő munkáikat a legközelebb tartandó országgyűlésen bemutassák.

Ezeket csak annak megbizonyítására hozzuk fel, hogy mi sohasem kívántuk a Felséged jogait érinteni stb.

Erre a föliratra a Bécsben, 1807. december hó 11-én kelt királyi leirat a válasz, melyben a király az országgyűlés által fölterjesztett törvényjavaslatból a kérdéses szakaszokat egyszerűen kihagyatni kívánta.²

Minket érdeklő részében a királyi leirat következőleg hangzik:

Mivelhogy ezen, a magyar csapatok kiegészítésére szolgáló ujonczok közvetlen katonai szolgálatra rendelvek, arra mindenkép alkalmasaknak is kell lenniök, nehogy a keményebb megpróbáltatás alatt idő előtt összeroskadjanak, úgy a szolgálat érdeke, valamint az ujonczoknak hosszabb időn át épségben tartása kívánják, hogy a javaslatba hozott törvényczikk 1. és 2. pontjai, a f. é. szeptember 4-én kiadott legkegyelmesebb elhatározás értelmében módosittassanak, mégis Ő szentséges felsége kegyesen méltóztatott hozzájárulni, hogy az egyébként ép és egészséges, hibában nem leledző ujonczok, ha a besorozás idejében elegendő tovább-

¹ A latin szövegben „Systema militare” kifejezést használja a fölirat. Systema militare = katonai szabályzat.

² L. Országgyűlési Irományok 113. szám 514. lap.

növést látszanak ígérni, öt lábnyi testmagasság mellett is elfogadtassanak.

Ő szentséges felsége kívánja, hogy a 7., 8., 9. és 10. pontok egyszerű kihagyása mellett a mostani 11. ponthoz hozzáfűzessék az, a mi a besorozandó katonák testi képességei tárgyában a karok és rendek részéről javasoltatott és ő szentséges Felsége által kegyesen elfogadtatott.

A 12. pont végére még hozzá fűzendő: ezen a toborzás megkönnyítésére felajánlott 200.000 forintnyi összeget ő császári királyi szentséges Felsége kegyesen elfogadja ugyan, egyúttal azonban — miután az állandó katonaság szükséges volta már 1715-ben elfogadtatott és hogy a toborzás sok hátránnyal van egybekötve, már az 1791. országgyűlésen [elismertetett — teljesen bizik abban, hogy ha a körülmények annak idejében úgy fognak kívánni, a hűséges karok és rendek a magyar csapatok kiegészítése és mindenha teljes létszámban tartása érdekében oly eszközöket és módokat fognak javaslatba hozni, melyek segítségével az 1802. évi 1. t.-cz. értelmében a külső biztonságról mindenképen gondoskodva leend.

Egyebekben Ő szentséges felsége indítatva azok által, miket a karok és rendek a hadsereg szervezetére nézve felhoztak, kinyilatkoztatni parancsolta, hogy a hadsereg szervezete, vezetése és fegyelme körüli legfelsőbb jogát, a mint az dícsőült emlékü felséges ősei által érintetlenül fentartatott, úgy, a mint Ő azt azoktól átvette, utódainak, is ugyancsak érintetlenül akarja átszarmaztatni és sohasem fogja megengedni, hogy ezen a királyi Felségnek fentartott tárgy azokkal, melyek a magyar katonai szabályzatra vagyis a hadseregnek a királyságban leendő eltartására vonatkoznak, a hová az 1715. évi 59. t.-cz. eredeti értelmét is vonatkoztatni kell, és a melyek ennél fogva a karokkal és rendekkel tárgyalandók, bármi tekintetben összezavartassék.

Ez a királyi leirat már az országgyűlés végére érkezett, a király határnapot tűzött ki a berkesztésre,

az országgyűlésnek végeznie kellett, bár a király leirat, mely még kiadása napján az országgyűlés elé terjesztetett, a legnagyobb nyugtalanságot keltette az alsó tábla tagjai között, a miről a december 13-án tartott ülés szűkre szabott jegyzőkönyvre is tanuskodik.

Az alsó tábla ezen, 1807. december 13-án tartott ülésében elhatározza, felhívni a főrendeket, hogy az országgyűlés küldjön az ülések berekesztése és a katonasállítás ügyében új feliratot a királyhoz. Ez a határozat közöltetvén a főrendekkel, ezek a nádorispán itélőmestere útján a következő szóbeli üzenetet küldik az alsó táblának.¹

»A mi a mostani országgyűlésnek meghatározott befejezését illeti, az iránt a főrendek oly itélettel vannak: hogy az ez iránt legfelsőbb helyről meghatározott idő annyira rövid, hogy Ő felségéhez többé fölírni nem lehet; különben is a karok és rendek kívánsága beiktatandó a jegyzőkönyvbe; hasonlóképen vélekednek az állítandó katonák 5 lábnyi mértéke iránt, annál is inkább mert, Ő felsége határozata és az ország rendjeinek kívánságai közt igen kevés az eltérés, miért is a karok és rendek Ő felsége kegyes válaszában megnyugodhatnak.

A mi a tizenkét ezer új katonák állításáról javasolt törvénynek 8-ik és 9-ik szakaszaiban a magyar nyelvnek behozataláról említettik; nem ellenzik a főrendek, hogy ez Ő felsége elé terjesztessék, valamint azt sem, hogy a szabad katonafogadás iránt való kérések megújittassanak.

Ez a fölirat-tervezet a kerületi ülésekben el is készült és az országgyűlési Irományok között a CXXVI. szám alatt a következő czim alatt található:

¹ L. Jegyzőkönyv. 797. lap.

»A kerületi ülésekben a karok és rendek részéről készített különböző tárgyakról szóló felírás javaslása, mely ugyan az ország rendjeinek egyik táblája előtt sem olvasztatott föl, mindazonáltal a karok és rendek kívánságára ide beiktatott.«

A felirat-tervezet nyomtatékosan panasolja, hogy az ország sérelmeinek és ügyeinek tárgyalására az országgyűlés berekesztése miatt nem marad idő, kimerítően tárgyalja az ujoncok testmagasságának mértékét és határozottan visszautasítja azt a követelést, hogy az ország vállalja el a magyar ezredek kiegészítésének kötelezettségét, ha erre a toborzás kielégítőnek nem bizonyulna.

A minket érdeklő kérdésekről ezek után következőleg szól a felirat-tervezet:

A magyar hadsereg szervezete tárgyában azt parancsolja szentséges Felsőged a fentérintett kegyelmes rendeletben kijelenteni, hogy azt, valamint a vezényletet és a katonai fegyelmet, úgy a mint azt felséges őseitől átvette, utódjainak is érintetlenül hátrahagyni akarja és hogy meg nem engedhető, hogy ezen a királyi Felsőgednek fenntartott tárgy azokkal, melyek a magyar katonai szabályzatot, vagyis a hadsereg ellátását illetik, melyekre az 1715. 59. t.-cz. értelme vonatkoztandó és melyek ennél fogva az országgyűlés tárgyalására tartoznak, bármi okból összekevertessék.

Távol van tőlünk, legkegyelmesebb úr, hogy a mit a törvények a hadügyre vonatkozólag a királyi Felsőgedre ruháznak, érinteni akarjuk; minket csak az az egyetlen gond vezet, hogy ne vádoltassunk utódaink által azoknak elhanyagolásával, a mik elődeink által reánk hagyattak.

Hogy az 1715 : 59. t.-cz. nem egyedül a katonai rendtartásra vonatkozik, az akkori országgyűlés iratai bizonyítják.

Ha azonban a katonaság szervezete, kormányzata és fegyelme kizárólagosan a királyi joghoz tartoznék is, akkor is méltán kívánhatják a karok és rendek a királyi Felségtől, hogy ezen joggal a nemzet érdekében éljen, különösen a mikor az, hogy a tisztek jártasak legyenek a legénység nyelvében, hogy a magyar ezredekben a tisztségek első sorban született magyaroknak adományoztassanak, hogy a magyar ezredekben, nehogy az idegen nyelv nem tudása miatt, az ezt nem értő, különben rátermett magyarok az előmenetel reményétől elzárassanak, a kezelés magyar nyelvű legyen, nemcsak nem érinti sem szervezetet, sem a kormányzást, sem a fegyelmet, sőt inkább az 1715. évi 8. törvénycikkkel fölállított nemzeti hadsereg intézményének, de a karok és rendek ugyanazon időbeli követelményeinek és királyi elhatározásoknak és a dolgok természetének is megfelel. Ki akarja föltételezni, hogy a mikor a karok és rendek az ország védelmére az állandó katonaságot fölállították, ennek kormányzatát idegen nemzetbeli tisztekre akarták bízni?

Kérjük ennél fogva szentséges Felségedet, hogy ezen igazságos és törvényes kérelmeinkhez hozzájárulni és a javasolt törvénycikk ide vágó szakaszait törvénybe iktatni megengedni méltóztassék.

Az 1807-ik évi december hó 14-én tartott 92. elgyűlés naplója ezen tárgyra vonatkozólag a következőket tartalmazza:

»A mi azon felirást illeti, a melyet a karok és rendek az Ő felségének ajánlott segedelem és új katonák iránt is Ő felségének kívánnak küldeni:

József nádor, Ő császári királyi herczegségének az volt a vélekedése, hogy mivel még az azon felírásban foglalt kérdések és nehézségek a magyar udvari kancelláriával annak rendje szerint nem közöltettek, mielőtt a dolognak veleje iránt további lépéseket tegyenek az ország rendjei,

ezen elegendő ülésből biztosok rendeltessenek, a kik ezeket közöljék az udvari kancelláriával.

Biztos reménysége van Ő császári királyi herczegségének, hogy sok megvilágosittatik vagy meg is változtatik. Nem is tanácslaná ezt Ő császári királyi herczegsége, ha nem látná ennek jó kimenetelét.

Mire fog mehetni ezen küldöttség, úgyis fogja az országgyűlést tudósítani. Nem szükséges, hogy ennek munkáját az országgyűlés elfogadja, ezután is fönmarad a karok és rendek szabadsága, hogy észrevételeiket előadhassák. E szerint mind az időt megnyernénk, mind pedig a dolognak jobb kimenetelét várhatnánk.

A karok és rendek a nádor-főherczeg ezen javaslatára ráállván, a küldöttség kineveztetett.

Ezután így folytatja a jegyzőkönyv:

Kérdés támadott ezután: hogy szükséges-e valami utasítást adni ezen küldöttségnek és nem jó volna-e utasítás helyett zsinórmértékül venni a tegnapi felirást?

Különösen *Komárom* vármegye követe (galántai *Balog János*) a következőket adta elő: hogy az országgyűlésnek szokott rendje ellen van addig biztosokat küldeni az udvari kancelláriával való értekezésre, a meddig az alkotandó törvénycikkelyek a kegyelmes királyi válaszokkal és az ország rendjeinek felírásaival meg nem egyeznek. Most pedig éppen ilyen állapotban vagyunk, mert a főtárgyak, mint a pénzbeli segedelem és az ujonczok állítása iránt még igen nagy különbség van a királyi válasz és a karok és rendiek felrása között.

Mindazonáltal azon különös tiszteletből, melylyel Ő császári királyi herczegségéhez viseltetnek és azon reménység fejében, hogy ezen különbség az udvari kancelláriával való értekezésben ki fog egyenlítődni, reá állottak az ország rendjei arra, hogy az idő ily szükében ezen szokatlan lépés

megtétessék. Különben az a felírás, miután az a karok és rendek által megállapított alapelveken épült föl, kötelez bennünket valamennyiünket, a kik a karok és rendek táblájának tagjai vagyunk. Nem is állhatunk el ennél fogva annak alapelvétől, de az udvari kancelláriával való egyeztetésbe sem ereszkedhetünk másként, mintha az említett felírást, mely mint a karok és rendek táblájának végzése a jegyzőkönyvbe úgy is beiktattatik, kötelező utasítás helyett szemünk előtt tartjuk.

Ezen észrevételeket más vármegyék követei is helybenhagyták, már meghatározva lenni állítván azt, hogy az azon feliratban foglalt főelvektől el nem lehet állani, a melyek egyébként a két tábla között való üzenetekben befoglaltnak. Ezeket az udvari kancellária feleleteivel egybe fogjuk vetni. A többiben úgy is megegyezünk; kérdésben egyedül a segedelem és a katonaállítás van.

Minek utána különösen az Ó felségéhez intézett felírásnak és a kegyelmes királyi válasznak némely szakaszai felolvasattak, némelyek azt is mondták, hogy méltán tarthatni az ügynek hátráltatásától, holott azt siettetni kívánjuk. Az eddig tartott országgyűléseken az udvari kancelláriával való egyeztetés csak a kifejezésekre és világosabb fogalmakra vonatkozott, *most pedig mi még a főelvekre* nem egyeztünk meg az udvari kancelláriával.

Erre az az ellenvetés tétetett, hogy az udvari kancelláriának ez esetre különös utasítása is lehet. Ha a kancellária nem áll reá az ország rendjeinek kívánságára, úgy is jelentést fognak tenni az ország biztosai és akkor tanácskozni lehet, mit kell továbbra is tenni. Az említett fölírás egyébként sem a karok és rendek, sem a főrendek tábláján mindeddig föl nem olvastatott, abban különben meg nem egyezhetnek, csak ha oly állításokat vagyis elveket foglal magában, melyek ennek előtte már mind a két tábla által megállapítottak.

Találtatik pedig ezen Irás az országgyűlés Irásai között a CXXVI. szám alatt.

Az ugyanazon nap délután 5 órakor tartott 93-ik elegendes ülésen *Ürményi József* országbiró, a többi biztosok nevében is, kik az udvari kancelláriával való értekezésre küldettek, jelentette, hogy a kancellária tett némely változásokat a törvényczikkelyekben, a mint is a nádorispán ítélőmestere felolvasta azokat.

A tárgyunkat érintő módosítások a következők:

A 7. §-ban ezen szavak helyett »végrehajtasát kegyesen elrendelni méltóztassék« tétessék: »Sua Majestas Sacratissima congruum usum factura est = Ó szent felsége illendő hasznát vette«; 8. és 9-ik §-ok kihagyásánál megmarad a kancellária. A 10. §. helyett a kancellária kívánsága szerint történjék hivatkozás az 1792:9. törvényczikkelyre, a szakasz ellenben hagyassék ki.

Erre vonatkozólag a jegyzőkönyv a következőket tartalmazza:

Jelentődött ezután a karok és rendek részéről, hogy a mely kifejezések vannak a 7., 8., 9., 10. szakaszokban a 12.000 katona kiállítása iránt, méltó azokat annak [rendje szerint megvizsgálni; kérték tehát többen a karok és rendek közül Ó császári királyi herczegségét, az ország nádorispánját, hogy ezek iránt tulajdon palotájukban tanácskozhassanak, annál is inkább, miután ezek már mind a két Tábla által megállapítottak és a kérdésnek velejét illetik. Törvényeink szelleme és régi szokásaink szerint az udvari kancelláriával való egyeztetés alkalmával nem lehet a törvényczikkelykhez zoly toldalékokat tenni, melyek az előbbi végzések és a k. király válaszok értelmét megváltoztatják.

Gr. Gyulay Ignác horvátországi bán is ezen közben magyar nyelven felszólalván, hazafiúi köteletségének tartotta azt az ország rendjeinek kinyilatkoztatni, hogy lehetetlennek tartja az egy fejedelem és egy vezér alatt lévő katonaságnak hadi és katonai gyakorlásait két nyelven folytatni. Régi tapasztalásból meg van erről győződve. Az

ügynevezett igazgató, vagyis Commandó szóra esik meg minden fegyvergyakorlat; ennek mindennapi példáját láthatni a most itt levő magyar és német csapatoknál. Hogy azonban az ezredtulajdonosok különös figyelemmel legyenek a magyarokra, azt nemcsak tanácsosnak, de szükségesnek is tartja.

József főherceg, az ország nádorispánja szólal fel ezután és a következőket mondja:

»A magyar ezredek állandó kiegészítése iránt, a minő kifejezésétől a királyi válasznak félnek az ország rendjei, attól Ő felsége el fog egészen állani.

Szükséges volna tehát a karoknak és rendeknek is tekintetbe venni, hogy eddig is mindenben, a miben csak lehetett, engedett Ő felsége a karok és rendek kívánságának. Nincs is nagy különbség az Ő felsége és a karok és rendek kifejezése iránt. A karok és rendek azt kívánják: in sequelam congrua dispositurum; Ő felsége: congruum usum facturum. Nem látja Ő császári királyi herczegsége méltónak, hogy ezen szavakon annyira felakadjunk.«¹

»A mi a magyar nyelvnek a katonai gyakorlatokba való behozatalát illeti, az ugyan a katonai alkotmány (a latin szöveg a regulamentum militare kifejezést használja), vagyis közönséges rendtartás ellen van, mindazonáltal az udvari kancellariának különös utasítása lehet. Majd csaknem bizonyos reménységünk lehet, hogy ezen részben is teljesíteni fogja Ő felsége kívánságunkat. Az ügyet Ő császári királyi herczegsége nem akarja erőltetni; kötelességének tartja azonban világosan megmondani az ország rendjeinek, a hol nem láthatja törekvéseiknek sikerét.«

A karok és rendek nagyobb részének az lévén kívánsága, hogy a kérdésben lévő tárgyak a karok és

¹ A nádor ezen megjegyzése a 7. §-ban kívánt módosítására vonatkozik. Itt az eredeti szöveg a javaslatok végrehajtását kérte Ő felségétől, a kancellária szövege a javaslatok illendő felhasználását ígerte.

rendek külön ülésében vétessenek föl, a nádor engedelmével az alsó tábla tagjai átmentek saját palotájukba.

Az itt tartott ülésről a következők olvashatók a jegyzőkönyvben:

A 12.000 új katona kiállításáról szóló törvénynek 7., 8., 9. és 10. szakaszai iránt a kanok és rendek részéről különféle észrevételek hoztak elő.

Némelyek azt mondták: hogy mi ugyan 200.000 forint ajánlásával kívántuk elősegíteni a szabad katonafogadást, de ajánlásunk haszontalan lesz, ha csak el nem mellőzzük azokat, a melyek a népet a katonaságtól elidegenítik. Az ügy érdeme, díszje és nemzetünk függetlensége kívánja azokat, a mik az említett szakaszokban foglaltatnak, különben hazánkfiai a katonai szolgálatban való előmeneteltől egészen kizáratnak, már pedig az 1741: 11. t.-cz. értelme szerint¹ ebben is részesülniök kellene hazánkfiainak. Annyira jutottunk azonban, hogy alig látunk a magyar ezredekben magyar tiszteket. Ennek pedig legfőbb oka, hogy a magyar nyelv a magyar hadseregből majd csaknem egészen ki van zárva. Már pedig azt kívánja ugy a törvény, mint a fejedelemnek és a hazának valódi haszna, hogy a katonatisztek a magyar nyelvet beszéljék.

Különös ellenvetés van a 9-ik szakasz ellen, hogy a magyar csapatokban az ügyek magyar nyelven vitessenek, de ez nem a fegyverben való gyakorlást, hanem a belső igazgatás módját illeti.

Mi az előadott módok által csak a szabad katonafogadást akarjuk megkönnyíteni. Mivel azonban az előadott módok elégteleneknek állittatnak, vigyáznunk kell, hogy az erőszakos katonaillesítés újra be ne hozassék. Ha a magyar nyelv nem érvényesül a magyar ezredekben, a magyarok is mindvégig hátra fognak abban maradni. Más hivatalok-

¹ Ez a törvény »A magyar dolgoknak és ügyeknek magyarok által való intézéséről« szóló 1741: 11. törvény.

és beszéljék. Hogy azonban a magyar ezredekben a belső szolgálat magyarul vezetessék, a mai viszonyok figyelembe van is tapasztaljuk, hogy e miatt a magyar majd csaknem mindenütt hátramarad.

Nem az a kérdés, hogy ez megfelel-e a mai katonai rendtartásnak,¹ hanem az, hogy ez a rendtartás jó-e? Az egész világ elismeri azt, hogy jó katona a magyar, ha nemzeti tulajdonsága szerint katonáskodhatik. Azóta is, a mióta más nyelveket beszélő nemzetekkel elegyedünk, az utóbbi időnkig a magyar mindig magyarul vezetett a harc mezejére; a mióta elmúlt ezen szokás, kevesebb példáját látjuk a magyarok harci erényének. Érdemes tehát megvetni minden erőnket, hogy a magyar, ha a zászlót követi is, magyar maradhasson. A midőn ezt kérjük, törvényes és természetes dolgot kérünk; mellettünk harcol az igazság és a közérdek. Eddig is igazi sérelmünk volt, hogy idegen nyelv hozatott be a katonaságba.

Az a kifejezés, (a mit a kancellária a törvényjavaslat 7. §-ába kívánt beleilleszteni) *Sua Majestas congruum usum faciet* = Ő felsége illendő hasznát fogja venni azt teszi, hogy Ő felsége azt cselekszi, a mi Nékie tetszik. De még ha Ő felsége a magyar nyelvet fentartani kívánná is, a katonai felsőség által ez nem fog fentartatni és így a nyelvvel együtt a magyar vitézi tulajdonság is el fog aljasodni.

Ha a toborzás útján elegendő katonát nem fogadhatsz, annak igazi oka az lesz, hogy az azt segítő módok el nem fogadtattak. Nemcsak ajánlatos, hanem szükséges is még egyszer ez iránt Ő felségéhez folyamodnunk, különben a toborzásnak kívánt jó eredményéről nem felelhetünk.

Ezt az országgyűlés jegyzőkönyvébe beiktatni kívánták Gömör, Zólyom és Zemplén vármegyék követői.

Mondották erre mások: nemcsak hasznos, hanem szükséges is, hogy a katonatisztek a legénység nyelvét értsék

¹ A latin szövegben a rendtartás kifejezésre az „organisatio” szó használtatik.

vételével egészen lehetetlennek látszik. Ha a magyar ezredekben annyiféle nyelven beszélnek is, azokat, a mik a belső rendtartást illetik, a felsőbbség elé kell terjeszteni. Mennyi nehézség származnék ebből, ha mindezek a magyar ezredekben magyarul folytattatnának? Az egész mostani katonai rendtartást meg kellene változtatni.

Azt hozza magával az országgyűlésnek rendes folyama, hogy mi is engedjünk valamit kívánságainkból. Ezért a mai viszonyok között az egész 9. §-t ki lehetne hagyni. Az 1791. évi törvény elismeri, hogy sok nehézsége van a szabad toborzásnak és hogy nem is mindig elegendő a hadsereg kiegészítésére. Minek utána tehát Ő felsége kegyesen ajánlotta, hogy a toborzásnak általunk ajánlott módjainak illendő hasznát fogja venni és azon kifejezés is elmaradt, a mely miatt tarthattunk volna a sereg pótlásának kötelezettségétől, nincs miért idegenkedjünk a 7-ik szakasznak elfogadásától.

A 8-ik szakasz valóban szükségesnek látszik lenni, hogy a katonatiszt a legénységgel saját nyelvén tudjon beszélni. A 9. szakaszt illetőleg bizonyosan alkalmas eszköz volna, hogy a magyar ezredekben szolgáló idegen tisztek a magyar nyelv megtanulására szoríttassanak, ha azokban az ügyek magyarul vitetnének, de erre még a mostani idő nem látszik alkalmasnak. Ezért is tanácsosabb, hogy ezen szakasz kimaradjon.

A 10. szakasz mellett illendő álhatalosan megmaradni, hogy t. i. azok, kik életüket és vérüket áldozzák a hazának és királynak, nemességgel és jószágok adományozásával megjutalmaztassanak. Ekképen, hogy megnyerjük a 7-ik, 8-ik és 10-ik szakaszokba foglalt kéréseinket, elállhatunk attól, a mi a 9-ik szakaszban foglaltatik. Lehetetlen is azt kívánni, hogy a magyar nyelvet oly rögtönösen behozhassuk a magyar csapatokhoz, minek utána mi magunk némely vármegyének több évet kívántunk adni a magyar nyelv behozatalára. Minden más ügyben is más kérdés az, mit lehet és mit tanácsos tenni?

Miután többen voltak a karok és rendek között azok, mondja a jegyzőkönyv kik a 9. szakasznak ezen törvényből való kihagyásában megegyeztek továbbá, hogy a 7. §., a fentirtak szerint módosítsák, a 8. és 10. szakasz pedig megmaradjanak, ezen határozatnak a felső táblával való közlésével és Ő császári és királyi herczegsége közbenjárásának ezek megnyerésére való kikérésével, a nádorispán ítélő-mestere bizatott meg.

József nádor, császári és királyi főherczeg az országgyűlés 1807. december 15-én tartott elegendes ülésében jelentette, hogy közbevetésére reállott Ő felsége, hogy az alkotandó törvényben a 7-ik, 8-ik és 10-ik szakaszok úgy maradjanak, a mint azt az ország rendjei kívánták. Azért is reményli Ő felsége, hogy az ország rendjei részéről több kérdés nem fog támasztatni. Bátoran lehetne ennél fogva az erről szóló törvényzikkelyt az udvari kanczelláriával közölni.

Az országgyűlés jegyzőkönyve a nádor ezen nyilatkozata után a következőket mondja:

A karok és rendek részéről erre az elnök felelt: Valamint az ország rendei eddig is tapasztalták Ő császári királyi herczegségének kegyességét, úgy ezt jövőre is kérik; nem is kételkednek, hogy ezen ügyben oly törvény fog alkotatni, melylyel kívánságuk teljesítettik.

Bihar vármegye követe ekképen szólott: A tegnapi ülésben folytatott beszédekből világos, mennyire szíven fekszik a karoknak és rendeknek, hogy a magyar nyelv a magyar ezredek kezelésében behozassék. Nem akartak ezekkel a karok és rendek Ő Felségének kegyes akaratával ellenkezni; a haza és a nemzet szeretetéből folyt az.

Tagadhatlan, hogy főleg a nemességben a katonai szellem és indulat szunyadozni kezdett. Kevesen vállalkoznak a katonai életre és még kevesebben öregednek meg abban. En-

nek két oka van. Az első az, hogy a kik nyugalomba vonulnak, panaszkodnak, hogy a magyar tisztek imitt-amott üldöztetnek, az előmenetelben mellőztetnek. Hogy ez a panasz nem alap nélkül való, kitűnik abból, hogy a tisztek nagy része idegen nemzetiségű. Számtalan törvényünk van ugyan, hogy a tisztii állásokra született magyarok helyeztessenek, de ezek eredmény nélkül maradtak.

Most a karok és rendek oly módozat találására törekedtek, a melylyel ezen törvények végrehajtása elkerülhetlenné tétetik. Ezen célnak elérésére legalkalmasabbnak látszott, ha az ezredekben magyar nyelvű lesz a kezelés. Valamint a német nyelv útján a magyarok közül azok, kik ezt nem tudják, kizáratnak, úgy minden sérelem nélkül elmaradnának az idegenek, kik csak az előmenetel kedvéért, nem pedig a magyarokhoz való különös hajlandóságból szolgálnak a magyar ezredekben.

Második okát annak, hogy az ifjúság idegenkedik a katonaságtól, a nevelésben kell keresni. Kevés tekintet van ebben a katonai tudományokra. Ezen a bajon a katonai Akadémia intézményével akartunk segíteni. Egyikben sem érvén el eddig czélunkat, nincs egyéb hátra, mint hogy Ő császári királyi herczegségének közbenjárásához folyamodjunk. Méltóztassék Ő felségétől azt kinyerni, hogy a magyar ezredekben kiváltképen a törzstisztek, tábornokok és ezredtulajdonosok született magyarok legyenek. Méltóztassék Ő felségének az országban katonai kadémiát fölállítani, mert a bécsiben sem mindnyájan föl nem vétetnek, sem ott nemzeti nevelést nem nyernek.

Erre az intézetre a karok és rendek már alapot is ajánlottak, tudniillik a báttaszéki apátság jövedelmét. Nem is látszik ez az alapító akaratóval ellenkezni, hogy a Tereziana akadémiának alapitványára fordítsák, mert ez ugyanis megtörtént már egyszer ezen alapitvánnyal. Ezen apátság jövedelme úgy is több, mint a mennyi az ifjúságnak a Tereziana Akadémiában való nevelésére szükséges; elegendő mind a két czélra.

Ezek a mi kívánságaink. Elfajult fiai lennének azoknak, kiknek hűségét és katonai erényeit annyiszor példaként tette elébünk Ő felsége, ha a katonai szellemet fiainkban nem akarnók mindinkább fölgerjeszteni. Esedezünk ezért császári királyi Herczagségednek, hogy ezen kéréseinket Ő felsége elé terjeszteni és kegyesen előmozdítani méltóztassék.

Hozzáadták ezekhez némelyek a karok és rendek közül, hogy ha mi a szabad katonatoborzást kívánjuk felsegíteni, nem elegendő arra a pénzbeli segedelemről gondoskodni, hanem minden segítő módot elő kell venni. Ez okból olyanokat kértünk, a melyeknek a mi eleink hasznát látták, midőn Magyarország még virágzó állapotban volt. Más nemzetek is élnek ezekkel, melyek a nyelv, törvények és szokások különbözősége mellett a közbiztonság fentartása okából szövetséggel egybe vannak kapcsolva.

Ezt különösen Zemplén vármegye második követe (Dessewffy József) kívánta a jegyzőkönyvbe is beiktatni.

Ő császár királyi herczagsége erre következőleg felelt:

Mind a főbb, az úgynevezett törzstisztek, mind a katonai Akadémia ügyében reménye van, hogy az ország kívánságai teljesítettnek fognak. Igéri, hogy az ország rendjeinek kívánságait teljes erejével elő fogja mozdítani.

Az ugyanazon nap délutánján tartott elegyes ülésben, melyben az országgyűlés be is rekesztetett, a nádor jelentést tett a két ügyben, melyet az ország rendei reá bízta. Az első volt a magyar ezredeknél levő főbb, vagyis törzstisztek, a második az országban alapítandó katonai Akadémia ügye.

A mi az elsőt illeti, megígérte Ő felsége, hogy az ország rendjeinek kívánságát teljesíteni fogja. A másodikra azt felelte Ő felsége, hogy ez iránt meghallgat-

ván a kormányzókat, azon fog lenni, hogy az ország rendjeinek kívánságát mentől előbb teljesíthesse.

Igy jött létre az 1807:1. t.-cz., a melynek idevonatkozó szakaszai a következőleg hangzanak:

1807 : 1. törvényczikk:

»9. §. És mivel az önkéntes katonák toborzásának legfőbb akadályai közé kell számítani, hogy a katonák elhanyagoltatva és anyanyelvöket nem értő tisztek századaiba soroztatva be, a parancsoknak sem adásában, sem elfogadásában egymást meg nem értik s az ebből keletkező nehézségek az ujonczokat, sőt azok példájára a többieket is elidegenítik a katonáskodástól: azért nehogy jövőben magára a szolgálatra ártalmas ily nehézségek merüljenek fel, ő Felsége legkegyelmesebben intézkedni fog, hogy a magyar ezredek fő- és altisztjeül olyanok alkalmaztassanak, a kik az azokban kiválólólag használt hazai nyelveket elengedhetlenül birják.

10. §. Mivel a katonai pálya választásának legnagyobb ösztönzője volna, ha a katonai erényeket megérdemelt előléptetések és jutalmak követnék: ő Felségét alázatosan kéri, hogy a magyar és határezredek élére fő- és törzstisztek, következőleg tábornokok gyanánt, így kívánván az 1792 : IX. cikkely is, született magyarokat állítani, a kiváló hadi érdemeket pedig nemeslevelek adása, sőt kisebb nemesi telkekre és testekre osztott jószágok adományozása által is az ország törvényeinek szellemében kintüntetni méltóztassék«.

A következő, 1808. évi országgyűlés, amely a hadseregben a magyarságnak érvényesülését a Ludovica Academia felállításával (1808:7. t.-cz.) vélte biztosítani, a kért ujonczok megadásánál csak azon kikötést tette, hogy a magyarországi ezredekhez ajánlott ujonczokat semmi szin alatt ne lehessen más, mint magyar

ezredekhez állítani, amely kikötés befoglaltatott az 1808: 6. t.-cz. 5. §-ába.

A nemzet azon reménye, hogy a Ludovica Academia tényleg fel is fog állittatni, hosszú ideig nem ment teljesedésbe és az 1827-iki országgyűlés legerélyesebb sürgetésére volt szükség, hogy megalkottassék az 1827: 17. t.-cz., a mely a Ludovica Acemiának Vác helyett Pesten való felállítását elrendeli.

IV. FEJEZET.

Az 1830: 7. törvényczikk.

Egész nagyságában és valódi jelentőségében merül fel a magyarságnak a hadseregben való érvényesülésének kérdése az 1830. évi országgyűlésen, melyet a király a trónörökös megkoronáztatása és a katonaság kiegészítésére szükséges ujonczok megajánlása czéljából, a juliusi franczia forradalmat néhány nappal megelőzően, az 1830. július 15. kelt királyi levéllel, 1830. szeptember 8-ára hívott össze.

Mindjárt azon kérdésben, hogy az országgyűlés kívánja-e a királytól a magyar ezredek állapotára vonatkozó adatok közlését, összeütközés támadt az alsó és felső tábla között, a mely utóbbi az ujonczok megajánlásának kérdésébe bele akart bocsátkozni a nélkül, hogy a magyar ezredek állapotának feltárását szükségesnek tartotta volna. A király, a ki ezen vitakérdésről értesült, saját elhatározásából rendelte el, hogy az alsó tábla által kívánt adatok királyi biztos kiküldése útján közöltesenek az országgyűléssel.

Az országgyűlés a királyi biztos előterjesztésének meghallgatására kiküldött országos bizottság útján tudomást nyervén a magyar ezredek állapotáról, az

alsó tábla 1830. november hó 6-ikán tartott ülésében vette tárgyalás alá az ujonczokra vonatkozólag a kerületi ülésben megállapított törvényjavaslat-tervezetet és az erre vonatkozó felirattervezetet.

A kerületi ülés által az országos ülés elé terjesztett törvényjavaslat gondoskodni kívánt az 1792: 9. és 1807: 1. törvényezikk végre nem hajtása következtében keletkezett sérelmek orvoslásáról és gyökeres megszüntetéséről, e célból a megajánlandó ujonczokat a törvényjavaslatba felveendő következő szakaszba foglalt feltételtől kívánta függővé tenni:¹

»10. §. Mivel pedig az idegen nyelvű parancsok kiadásánál (a latin szövegben „dandis“) és azok megértésénél a szolgálatban igen nagy nehézségek fordulnak elő, Ő felsége elrendeli, hogy minden magyar és határőrvidéki ezred élére magyar születésű tisztek és altisztek állittassanak, a mit különben már az 1792: 9. törvényezikk is követel, és minthogy a katonai fegyelem megtartására nagy befolyással van, ha az érdemet minél gyorsabban követik az előléptetések és kitüntetések, a magyar és határőrvidéki ezredekben a fokozatos előléptetés a többi csász. és kir. hadseregtől külön történjék, azonkívül a kiváló hadi érdemek a törvények értelmében nemesi levelek kiállítása, azonkívül birtokok és kisebb részekre tagolt javadalmak adományozása által jutalmaztassanak.«

Ezen szakasznak a törvényjavaslatba való fölvetését a kerületi ülés által előterjesztett felirattervezet és a főrendekhez küldendő üzenet-tervezet nem indokolja.

A kerületi ülés tárgyalásainál már azon [kérdés vitatásánál, vajjon kívánja-e az országgyűlés a hadsereg állapotára vonatkozó adatok közlését, szóba jön a

¹ L. Országgyűlési Irományok 46. szám 211. lap.

toborzás sikertelensége okainak fejtegetése közben a magyar tisztek csekély száma.

Az 1830. október 20-án tartott kerületi ülésben, melyről Orosz József német nyelven kiadott „Napló“-jából² nyerhetünk tudomást, jelentőségteljes felszólalások történtek.

E felszólalásokról a következők olvashatók:

Borsiczky István, Trencsén vármegye követe a toborzás sikertelensége mellett a sereg ki nem elégítő állományának okául a törvények végre nem hajtását állítja előtérbe. Az 1792. és 1807. törvények azt rendelik, hogy a magyar csapatoknál csak magyar tisztek legyenek. Ezt nem hajtják végre, a tisztek nagyrészt németek, kik a közembert, ha nyelvüket nem érti, zaklatják. Az angol király huszárezredben azelőtt csupa előkelő családból származó magyar tiszt és cadet volt, a minnek következtében a legjobb szellem uralkodott az ezredben, míg később számos német tisztet hoztak az ezredbe. Ez által a magyar elveszti kedvét a katonaélettől.

Nagy Pál, Sopron vármegye követe felemlíti, hogy legutóbb egy huszárezredet megfosztottak magyar tisztjeinek egy részétől, kizárólag ujonnan kinevezett német ezredparancsnoka panaszára. Egyébként miként lehet a legénységnek az ellenség előtt bizalma a tisztekben, a kiknek nyelvét nem érti.

Ragályi Tamás, Borsód vármegye követe sürgette az 1830. október 30-án tartott kerületi ülésben az 1792. évi törvény azon határozatának végrehajtását, hogy a magyar ezredekben csak született magyar tisztek alkalmaztassanak. Ez a kívánság annál méltányosabb, mert most béke idején ad az ország nagy segédelmet.

Borsiczky István trencsényi követ: A mig az 1807. évi törvény a magyar tisztekről végre nem hajtatik, addig nem

² Josef Orosz: Ungarns gesetzgebender Körper auf dem Reichstage zu Pressburg im Jahr 1818 30,31. Leipzig

bocsájtkozhatunk a katonaállításba. A német ezredeknél levő magyar tisztek jöjjenek vissza csapatainkhoz, a németek távozzanak el. Már említette az imént, hogy ezredeinknél tisztek gyanánt kitért zsidók és olyanok is szolgálnak, kik alig vették le vállukról Bécsben a házalóbatyut. A míg ez a visszásság meg nem szüntettetik, addig nem szabad semmit sem tennünk.

A felirat és az üzenet tervezetének kidolgozására a kerületi ülés bizottságot küldött ki, a melynek tárgyalásáról semmit sem tudunk; a törvényjavaslat tervezete a november 3-ikán tartott kerületi ülésben tárgyalatott; a rendelkezésre álló adatok szerint a 10. §-hoz senki sem szólott.

A kerületi ülésben megállapított törvényjavaslat tervezete, mint már említettük, az alsó táblának 1830. november 6-án tartott országos ülésében vétetett föl.¹
Ekkor

Majláth György personális a törvényjavaslat 10. pontjára nézve a következőket adta elő:

1. hogy mindjárt az elején a »dandis« kiadásánál szó kimaradjon, a mennyiben ismeretlen nyelven senki parancsolatokat ki nem adhat, 2. hogy a szakaszból azon kivánság, hogy a tisztekre nézve a lépcsőnként való előlépés (fokozatos előléptetés) a magyar és határőröz ezredeken a többi cs. kir. hadseregtől megkülönböztetve történjék meg, kihagyattassék, a mennyiben ezen kivánság teljesítése csak hazánk fiainak kárára szolgál. Ugyanis egy más alkalommal, midőn erről szóvala, elkészíttette ő felsége azon magyar születésű tisztek lajstromát, a kik az egész cs. kir. hadi seregben szolgáltak és ebből az tetszett ki, hogy ezeknek száma felülhaladja a katonai tisztségeknek azon mennyiségét, a mely a magyar ezredeken szükséges.

¹ L. Jegyzőkönyv. 21. ülés, 144. lap.

A karok és rendek elfogadván a personalisnak a »kiadásánál« szó kimaradására vonatkozó javaslatát, egyébként a szakasznak — vita nélkül — változatlan fentartását határozták el.

Átmenvén a felső táblához a karok és rendeknek a törvényjavaslatra vonatkozó üzenete, a felső tábla a maga üzenetében a törvényjavaslat 10. pontjára vonatkozólag a következő észrevételeket tette:¹

»Végre rendszerint a 10. pontra kerül a sor, melyben a fokozatos előléptetésre törekeshnek, a mely a többi csász. és kir. hadseregtől külön történjék.

A dolog érdemére vonatkozólag Ő cs. és kir. fensége és a főrendek ugyan teljesen átlátják a karok és rendek azon törekvését, melylyel a haza fiai előtt a magyar és határőrvidéki ezredeken való alkalmazás útjait óhajtják egyengetni; azon gyakorlati megfigyelés, hogy az előmenetelre az alkalom korlátozva lévén, a magyar katonákról kellő gondoskodás nem lesz, arra hiv fel, hogy ezen záradéknak törvénybe iktatásától álljanak el, annyival is inkább, minthogy hitelre méltó forrásokból bebizonyosodott, hogy a magyar tiszteknek az egész cs. és kir. hadseregben a száma nagyobb, mint a mennyi a magyar ezredeken viszonyítva létezhetnék; és így hasonló rendelkezés által a törvények nem az alkalmazás útjait fogják növelni, hanem az történik, hogy a haza sok fia az érdemei által szerzett szolgálatot elveszti.

A főrendek üzenetére az alsó tábla 1830. november 11-én és 14-én tartott üléséből a következő felelettel válaszol:²

A mi a 10. pontot illeti, a mely a magyar ezredeknél levő tiszteknek a többi cs. kir. hadi seregtől megkülönböz-

¹ L. Országgyűlési Irományok. II. köt. 49. szám, 220. lap.

² L. Jegyzőkönyv. 24. ülés 163. lap, 25. ülés 114. lap és Országgyűlési Irományok 51. szám, 223. lap.

tetett sor szerint való előmenetelét czélozza, ezt a karok és rendek meghagyatni kívánják, mert ha csakugyan több magyar tiszt volna is a cs. k. hadi seregben, mint a mennyi a magyar ezredeknél szolgálatba jöhet, valamint az sérelmére lehet az örökös tartománybelieknek, hogy a hadsereg-nél levő számosabb magyarok által az előlépésben rövidséget szenvednek, úgy viszont, ha a magyar tisztoknak előlépése a magyar ezredekre fog szoríttatni, ebből a többi tartománybeliekre sérelem nem fog származni, sőt ezen különzés által el fog a jövőre távolíttatni, — a mi az eddig való előlépés módjánál történni szokott, — hogy az ezredeknél a tisztek keverve voltak, a honnan következett, hogy némely magyar ezredeknél kevés a magyar tiszt, főbb tiszt pedig éppen alig találatik. Azért ezen környülállás vezérli arra a karokat és rendeket, hogy a törvényjavaslathoz továbbá is ragaszkodjanak, sőt méltán kívánhatják, hogy a hadi szolgálat többi ágainál is a magyar katonák előlépésében az örökös tartományokkal egyenlő tekintet legyen.

Mindezeknél fogva az alsó tábla továbbra is kívánja, hogy a törvényjavaslat 1.-ső szakaszának 12. pontja — a korábbi 10. pont — az általa elfogadott következő szövegben állapíttassék meg:

»12. §. Mivel pedig az idegen nyelvű parancsok kiadásánál és azok megértésénél a szolgálatban igen nagy nehézségek fordulnak elő, ő Felsége elrendeli, hogy minden magyar és rokon ezred élére magyar születésű tisztek és altisztek állíttassanak, a mit különben már az 1792/9. törvényezikk is követel, és minthogy a katonai fegyelem megtartására nagy befolyással van, ha az érdemet minél gyorsabban követik az előléptetések és kitüntetések, a magyar és rokon ezredekben a fokozatos előléptetés a többi cs. és kir. hadseregtől külön történjék, azonkívül a kiváló hadi érdemek a törvények értelmében nemesi levelek kiállítása, azonkívül birtokokra és kisebb részekre tagolt javadalmak adományozása által jutalmaztassanak.«

A kerületi ülésben megállapított ezen üzenet-tervezet a november hó 14-én tartott országos ülésben vétetett föl; a Napló szerint e tárgyhöz csak

Majláth György personalis szólott: Óhajtotta, hogy a magyar ezredbeli tisztek előmenetelének sora a többi cs. k. seregtől el ne különöztetne, minthogy a véderő az egész monarchiára való nézve egy. Nem is tanácsos hasonló megkülönböztetésekkel néminemű idegenséget az egyes részei között az egész hadi testnek gerjeszteni. Magokra a katonáskodó hazafiakra is káros nem egy tekintetből, ha a többi ugyanazon egy czélra szolgáló tisztársaiktól különös sor szertartásával elválasztatnak.

Az alsó tábla megmaradt a kerületi ülésben elfogadott üzenetnél és törvényjavaslatnál, mely átment a főrendekhez.

A főrendek 1830. november hó 14-én tartott ülésében

Báró *Wesseléngi* Miklós: azon czélszerűségi okból ellenzi a magyar ezredekben való megkülönböztetett előléptetést, mert a seregekben kívül még más karok is képezik a hadsereget, a melyekből mint a vezérkar, tüzérség, geniecsapatok ezen elkülönzés következtében a magyarok kizáratnának. Épen mivel a hadsereg ezen kiegészítő részei a legnagyobb előnyöket nyújtják, miután a legtöbb katonai tudományt is igénylik, nem kívánja azokból a hazafiakat kizárni, annál kevésbé, mert a Ludovika Akadémia föllállításával képesek leszünk fiatalágunkat a katonai tudományokban kiművelni.

Báró *Pongrácz* József ellenzi az elkülönzött előléptetést, mert a monarchia kiegészítő része vagyunk.

József nádor főherczeg következőleg nyilatkozott: Kivánságunk, hogy az alsó tábla álljon el a fölhozott okokból a magyar tisztek elkülönzött előléptetésétől. Ha azonban ezen követeléstől el nem áll, ez ne akadályozza a felirat fölterjesztését, határozzon e fölött Ő felsége.

A főrendek elhatározásukat a következő szóbeli üzenettel tudatták a november 14-én tartott ülésben az alsó táblával:

Hogyha a karok és rendek szándékuktól épen megválni nem akarnának, a főrendek sem kívánják a dolgot tartóztatni. Véltek, hogy az elkülönzése az előmenetel során a magyar ezredekre való nézve, magukra a hazafiakra nézve is igen káros, mert sokkal nagyobb a magyar tisztek száma a cs. k. hadi seregnél, mintsem azon szám, a mely a magyar ezredekhez kívántatik; azonkívül pedig az illetén elkülönzéssel a magyarok az egyéb hadi testektől és intézetektől, a melyek az ezredekkel semmi összeköttetésben nincsenek és az egész monarchia hadi seregében egy egészet tesznek, kizáratnának.

A főrendek üzenetére, elmenvén a főrendek követei, Nagy Pál soproni követ a következő észrevételeket teszi:

Ellent kell mondanom azon kívánságnak, hogy az elkülönzött előléptetéstől álljunk el. Azon állítás, hogy a hadseregben több magyar tiszt van, mint a mennyi a mi csapatainkhoz szükséges, még nincs bebizonyítva. Ha azonban ez volna is az eset, a törvény követeli, hogy a magyar ezredek magyarok által vezényeltessenek, a méltányosság pedig azt hozza magával, hogy a magyar a magyar ezredekben, az olasz az olaszokban, a német a németekben találjon alkalmazást.

Ezen törvényes követelésünk fölvetésénél egyébként távol volt tőlünk arról lemondani, hogy a hadsereg többi testeiben a magyarok megfelelő számban alkalmaztassanak, ellenkezőleg ez *határozott kívánságunk*, a mely ellen egyetlen tartható okot sem hozhatni föl. Miért nem állhatna a vezérkar egy része magyarokból, kik magyar egyenruhát viselnek és miután egy egész tüzérezred Magyarországból toboroztatik, nem foghatom föl, miért ne lőhetné el az ágyút dolmányban is megfelelő sikerrel? A földolog az marad,

hogy a *szolgálat* szenved az alatt, ha a legénység nem érti meg tisztjét és egyébként sem lehet bizalom hozzá.

Majláth György personalis erre a következőket jegyzi meg: Ezen utóbbin talán akként segíthetnénk, ha azt követelnénk, hogy a magyar ezredekben csak oly tisztek alkalmaztassanak, kik magyarul beszélnek, mire Nagy Pál a következőket feleli: Ha másként nem lehetséges, természetesen a kisebb bajt választanám, tudniillik német tisztet, ki magyarul beszél, olyan helyett, ki nem beszél.

Az alsó tábla közakarattal megmaradt elhatározásánál.

Ekként helyreállván a két tábla véleményének összhangja, a törvényjavaslat 1830. november 15-én felfelterjesztetett a királyhoz.

A király 1830. november 17-ikén Pozsonyban kelt leiratában a törvényjavaslat 12. pontjára vonatkozó elhatározását a következőkben közli:¹

„Azt, hogy a magyar és a határőrvidéki ezredek élére magyar születésű tisztek álltassanak, Ő felsége az 1790: 9. t.-czikk és az 1807: 1. t.-czikk 10. §-a által óhajtja eredményesen elérni, semmi egyéb határozatnak szüksége erre fenn nem forog.“

A királyi leirat a november hó 22-én tartott kerületi ülésben vétetett tárgyalás alá. Erre vonatkozólag Orosz idézett munkájában a következő tudósítás olvasható:

Somsich Miklós somogyi követ: A magyar tisztekre vonatkozó követelés is jóformán el van utasítva; ez okból legalább is kívánnunk kell, hogy a tisztek a hazai nyelvet tudják. Nem titkolhatom el egyébként megütközésemet, hogy erre, vonatkozólag nekünk az 1792. évi törvényt idézik, a

¹ L. Országgyűlési Irományok 61. szám 270. lap.

melynek végrehajtását mi magunk kívánjuk. Mit akar ez jelenteni? Mulatni akarnak rajtunk? Követelem, hogy e tárgyban újra fölírjunk. (Helyeslés.)

Nagy Pál soproni követ: Nem elég, hogy kívánságunkkal elutasítottunk, még azt is megértetik velünk, hogy az erre vonatkozó törvények nincsenek végrehajtva. Mi az újonczokat föltételesen ajánlottuk meg, teljes jogunk van tehát a föltétel teljesítését sürgetni. Hogy erről egy emberöltő óta törvény van, melyet nem vettek figyelembe, a végrehajtó hatalom hibája. Nem szeretem a határozatlanságot és kétértelműséget, ezért erre vonatkozó kívánságunkat szabadon ki kell mondanunk és ha erre vonatkozó törvényt nem lehet végrehajtani, akkor inkább töröljük azt a törvénykönyvből. Alaposabban utána néztem a katonai almanachban: a huszárezredek 50 tisztjei között egyben sincs több 22 magyarnál, sokban még kevesebb van. Hasonló az arány a magyar gyalogságnál. Ezzel szemben néhány kurassirezredben, melyek régen vannak az országban, 7—8 magyar tiszt szolgál: viszont 101 német gyalogezredben sem találni egyetlen magyar tisztet sem. Ha az volna is az eset, hogy valamennyi tisztünket nem lehet a magyar seregben elhelyezni, akkor is inkább gondoskodnunk kéne róluk, mintsem hogy tovább tőrjünk ezt a rendetlenséget és törvényteleniséget. Az üzenetet gondolom, ezen értelemben kellene szerkeszteni.

Ez az indítvány elfogadtatott.

A november hó 22-én tartott kerületi ülésben elhatározott üzenettervezet kidolgoztatván, tárgyalása a november 25-iki kerületi ülésben vétetett föl, a miről a följegyzés a következő:¹

Nagy Pál soproni követ: Csapataink már odáig vitték, hogy elismert vitézségük dacára nem is említettnek a hírlapokban; mindig csak az osztrák hadseregről van szó; sőt ha huszárezredekről emlitenek, akkor is osztrák huszár-

¹ L. Országgyűlési Irományok 272. lap.

ezredekről esik említés. Nem függünk Ausztriától; nem állunk azzal semmi más összeköttetésben, mint a jó szomszédság viszonyában. Ezt állapítják meg törvénykönyvünk összes diplomatai okmányai. Az, hogy egy és ugyanazon urunk van, nem hoz minket a legcsekélyebb közvetlen összeköttetésbe sem a német államokkal. Ezt az ideát kell tehát fölvilágosítanunk; ebben kerülnünk kell az Ausztriától való függőségnek legkisebb látszatát is.

Borsitzky István trencsényi követ: Csak legutóbb adományoztak ismét két magyar ezredet németeknek. Szeretnék minket a többi népekkel összeelegyíteni és nem szívesen látják, hogy magyarok akarunk maradni. Ezzel az erőszakos móddal azonban az ellenkezőt fogják elérni.

Az üzenet elfogadtatott.

Az alsó tábla november hó 27-iki ülésében tárgyalta a kerületi ülésben a királyi válaszra kldolgozott üzenetet a főrendekhez, a melynek a katonatisztek előléptetésére vonatkozó része következőleg szól:¹

»Ámbár meg vannak arról is győződttve, hogy ő Felsége az 1792: IX. és 1807: I. törvényczikkely 10. pontjának teljesítése tekintetéből a magyar és határőröz ezredeknel a született magyar tiszteknek alkalmaztatását elrendeltetni kívánja, mivel azonban a karok és rendek azt hiszik, hogy ezen czélt úgy lehet sikeresen elérni, ha a magyar és határőröz ezredeknel a szolgálatbeli előmenetel a többi cs. kir. seregtől elválasztva fog forogni és mivel az ajánlás azon feltétellel is összeköttetett, ohajtják-e ő Felségét alázatosan arra megkérni, hogy a törvényben gyökerezett kérelmüknek igazságáról meggyőződttvén, méltóztassék a törvényjavaslatot a szerint, a mint felterjesztetett, királyi helybenhagyás által megerősíteni.«

¹ L. Országgy. Irományok 73. szám 389 lap.

Az erre vonatkozólag kifejtett vita a Naplóban foglaltak szerint, melyeket Orosz följegyzéseivel egészítettünk ki, a következő lefolyású volt:²

Majláth György personalis: A mi a tisztek elkülönített előléptetését illeti, az iránt számos ok szolgál az ellekezőre. Még midőn a törvényjavaslatról vala a szó, megmondotta, hogy nincs reménység a kérés megnyerésére. Most is azt tartja több oknál fogva.

Az egész monarchiának java kívánja, hogy összekapcsolt nemzetek között az ellenszenvre és káros vetélkedésre szolgáló alkalmatosságok mellőztessenek. Az intézkedés azonban káros a magyarokra is és pedig két tekintetből: 1. valóság az, hogy a cs. kir. hadi seregnél több magyar szolgál, mintsem a magyar ezredekhez kívántató tisztek száma. Ne tévesztessük meg magunkat a német hangzású tulajdonnevekkel, mert sohan, a kiknek idegen nevük van, vagy az indigenatus útján, vagy más törvényes módokon régen magyarok. 2. A magyar hadi seregben csak két neme van a katonaságnak, t. i. nehéz gyalogosok és huszárok, ha tehát ezekből a más nemzetbélijei a monarchiának kizáratnának, természetesen következik, hogy a többi fegyvernemek viszont elleneznék a magyarok alkalmazását, a mi annál hátrányosabb volna, mert tényleg több a magyar tiszt, mint a mennyi a magyar csapatokhoz szükséges.

Végtén azt is figyelembe kell venni, hogy a kormány minden egyéb feltételeket, melyek között több újak, annak előtte soha elő nem fordultak is valának, a legnagyobb készséggel és bizodalom-kimutatással elfogadta, viszonzni kell tehát ezt a határtalan kegyességet és bizodalomát felséges urunknak és tanácsosabb az üzenettől elállván, a magyar tisztek iránt régibb törvényeinkhez ragaszkodni.

Báró Horváth-Palucsay Ferdinánd városi követ: Az előléptetés elkülönítését sürgetni oly vitéz nemzetnek, mint a magyar, nem is illendő. A magyar soha sem félt a verseny-

² L. Jegyzőkönyv 30. ülés 188. lap; Orosz i. m. 227. lap.

től a hősi tetteknel, ez ösztönt ad a kitüntetésekre. Azonkívül arra is kell tekinteni, hogy az ezredek gyakran megfogynak és ez által kevesebb tiszt szükséges; hová lehet elhelyezni a számfeletti magyar tiszteket, ha az előmenetel sorában el vannak választva a többiektől. Ez által az előmenetelnek esztendőkre meg kell akadnia. Ha pedig az a czél, hogy a magyar ezredek magyarok által vezéreltessenek, ez bizonyosan el nem érhető, mert hány magyar ezred van, mely tiszta magyarokból áll? Sok ezredben nem nagyobb számmal vannak-e a tótok, németek, oláhok és más magyarországi nemzetiségek. Ellenzi az elkülönített előléptetést.

Nyékly Mihály csanádi követ: Szükségesnek tartja, hogy a magyar ezredeknel magyarok legyenek a tisztek, de azt gondolja, hogy az 1837. évi törvény végrehajtása sokkal czélszerűbb, mint a javasolt módzat. Ez könnyen oda vezethet, hogy a kapitányi és hadnagyi állásokra magyarok fognak alkalmaztatni, míg a törzstiszti állásokat az indigenák fogják elfoglalni.

Földváry Ferencz hevesmegyei követ: Abból a szempontból indul ki, hogy a *pragmatica sanctio* a javasolt elkülönítést nem ellenzi, minthogy a javaslat éppen nem vezet a monarchia hadi seregeinek a *pragmatica sanctio*val össze nem egyeztethető elkülönítésére. A baj az, hogy nincs annyi főtiszt és tábornok, mint a mennyi a magyar csapatokhoz szükséges. Szemére hányják ugyan a magyaroknak, hogy könnyen elhagyja a katona szolgálatot és haza megy, a mikor még szolgálatképes. Ha ez igaz, ennek nem hazánkfiai nyugtalan szelleme az oka, hanem más körülmények, melyek a szolgálattól hazánkfiait elkedvetlenítik. Ezeket a körülményeken segíteni kell; az eddigi törvények tapasztalat szerint nem segítettek, holott a karok és rendek segíteni akarnak. Erre szolgál a javasolt módzat; ha a kormány ezt a feltételt nem fogadja el, kényszeríteni fog, hogy hasonló alkalommal előbb biztosítsuk a felajánlás föltételeit.

Ebergényi Benedek vasmegyei követ: A segedelem ezen feltétel alatt lett megszavazva; önkéntes ajánlásnál a föltétel nem tagadható meg. Meg kell különben jegyezni, hogy leiratában ő Felsége nem is azt jelenti ki határozottan, hogy a fennálló törvényeket végre fogja hajtani, hanem azt, hogy teljesítésüket óhajtja, *satisficri desiderát*, a helyett, hogy azt mondaná quod sit satisfactura. Nincs tehát kötelezettség a visszásság megszüntetésére, a mi által a törvények szellemével ellenkező módon ezredeink idegen tisztekkel töltetnek meg, a kik a helyett, hogy a nemzeti szellemhez alkalmazkodnának, a közemberrel, ki nyelvüket nem érti, rosszul bánnak. A ki nem tud németül, az ezen tisztek szemében magyar ökör, holott számos tisztnél a tiszt kardbojt nagyobb tudatlanságot és több rossz tulajdonságot fedez, mint a mennyi azoknak sajátja, kiket ezen szóval illetnek. Ha a közembert idegen parancsszóval kinozzák, a miből semmit sem ért és a mely szavakat papagáj módjára nyelviczamodással kell utána mondania, lehetetlen azt kívánni, hogy az ellenség előtt bizodalma legyen tisztjéhez, kit meg nem ért és ki mindig idegen marad reá nézve. A midőn azt követeljük, hogy a magyarnak magyar parancsoljon, tulajdonképen azt sürgetjük, a mit a kormánynak kellene tennie, ha serege vitézségét és nem a végzetes egybeolvasztási rendszert tartaná szem előtt. Minden európai hatalom a hadsereg szellemét igyekszik emelni, csak nálunk nyomják azt el erőszakkal. Az összes nemzetekből összeszedett tisztikarnak nem lehet az a közszelleme, mely napjainkban a csaták sorsát eldönti.

Nemrég tanuja voltam ezen állítás szomorú bizonyítékának, a midőn a Frimont huszárezred, melynek szerencsétlenségére egy fiatal ezredes a parancsnoka, Vas vármegyén vonult keresztül. Az egész vármegye visszhangzott a botütéstől és általános volt az elszörnyűködés. Ezek a példák rettentik el a magyart a katonáskodástól, akadályozzák meg olyannyira az ujonczozást. Ezeken csak az üzenetben javasolt módokon segíthetni.

Ragályi Tamás borsodmegyei követ: Nincs megelégedve az üzenettel, mert azt óhajtotta volna, hogy a magyar katonaság valódi nemzeti hadsereg legyen. Minden nemzet arra törekszik, hogy hadserege legyen áthatva a nemzeti szellemtől, a míg a hadsereg nem nemzeti szellemű, a nép nem tekintheti magát szabadnak. A határozat azonban nem megy ennyire, a javaslat igazságos, mert oly ajánlás mellett, mint a mostani, méltán kívánhatja az ország, hogy saját polgárai lelják előmenetelüket. Azt is figyelembe kell venni, hogy az idegen nyelv részben elkedvetleníti a népet, részben elzárja a kimiveltetés és ezzel kapcsolatban az előmenetel lehetőségét. Az előmenetel bizonyossággal megállapítandó sora sokaknál a mint reménységet nyújt, növeli az ösztönt és iparkodást. Azok, kik fiainkat helyükből kiszorítják, módot találnak az indigenatus megszerzésére is, nem pirulnak a magyar nemességet idegen nyelven kérni. A tisztek, kik magyarul nem beszélnek, még ha indigenák is, távolíttassanak el ezredeinkből.

Ha valójában az volna az eset — a mit el nem hihetek — hogy a hadseregben több magyar szolgál, mint a mennyi ezredeinkben elhelyezhető, a mi kívánságunkból nem az következik, hogy ezen számfelettiek azonnal elhagyják az osztrák csapatokat, azoknak nálunk lehető elhelyezésükig azon csapatoknál kell maradniok, a hol ezelőtt is szolgáltak, miután a szolgálatra nem alkalmatlanok, a szolgálati nyelvet ugyanis bizonyára értik. Ezek eltávolítása az okszerűséggel ellenkeznek, mert az ily tisztek könnyen más hadseregben keresnek és találnák szerencsésüket.

Nemcsak a tisztek, hanem az altisztek is megérdemlik oltalmunkat, kik közül sokan, ha más nyelven is, több katonai műveltséget szereztek, mint azok, kiket a nyelv miatt elébök tesznek; ily módon gyakran jönnek ezredeinkbe tisztek, kikről kívánnunk kell, vaj' sohase látták volna azokat.

Ha ezen kívánságai nem jöhetnek az üzenetbe, változtatlan fentartása mellett szavaz.

Sztankovits János kanonok, a győri káptalan követe: Miután tudjuk, hogy több magyar szolgál a hadseregben, mint a mennyi nálunk elhelyezhető, annál kevésbé nyilatkozunk az idegen tisztek ellen, mert ha ezt megnyerjük, sokan szolgálat nélkül maradnának. A tiszte és a közember között való bizodalom nem a magyar nyelvvel éretik el, hanem azzal, ha a tiszte alattasainak nyelvét tudja és e részben ne feledjük el, hogy sok oláh és tót ezredünk van, a hol a magyar nyelvnek nem sok hasznát veszik. Azon körülménynek, hogy viszonylag kevés a magyar főtiszt, az ezredesek sorában és ezeken felül, az az oka, hogy a magyar időelőtt elhagyja a katonaságot, míg a más nemzetbeliek kitartanak és így bizonyosan megtalálják előmenetelüket. Ezen az előlépés elkülönzése nem segít.

Ragályi Tamás: Különös, hogy az egyházi rend idegeneknek csapatainkba való fölvétele ajánlja, holott a klerus számos alkalommal ellene nyilatkozott a saját soraiba betolakodó idegeneknek. Nyíltan ki kell mondanom, hogy inkább nélkülözöm a nemzeti szellemet ezen osztályban, mint a haza védőinek soraiban.

A karok és rendek túlnyomó többsége megmaradt a maga álláspontjánál, és enaek következtében úgy a felső táblához küldendő üzenet, mint az Ő felségéhez intézendő felirat tervezete átküldetett a főrendekhez.

A királyhoz intézendő felirat tervezete — a mennyiben ezen kérdésre vonatkozik — következőleg hangzik:¹

»Továbbá ámbár meg vagyunk győződve, hogy Felséged az 1792:9. és 1807:1. törvényczikkek rendeletének kegyelmes végrehajtásával óhajt eredményt elérni arra nézve, hogy a magyar és határőrvidéki ezredkekhez magyar születésűek alkalmaztassanak, épp úgy át vagyunk hatva attól, hogy ez a czél eredményesen csak akkor érhető el, ha a fokozatos előléptetés a magyar és határőrvidéki

¹ L. Orsz. Irományok 73. szám 390. lap.

ezredkekhez kötve, a többi cs. és kir. hadseregtől függetlenül megy végbe; minthogy egyébként a megajánlás is ehhez a feltételhez köttetett, Felségedet hódolat teljesen kérjük, kegyeskedjék ezen alázatos kérésünk méltányosságáról és törvényességéről meggyőződni és az ide mellékelt törvényczikket a felterjesztett módosítással s azon hozzáadással, a mit Felséged a 20.000 ujonczra vonatkozólag kétértelműség kikerülése végett a 2-ik ponthoz tett, királyi szentesítéssel megerősíteni.

A főrendek a karok és rendek üzenetét még azon nap tartott ülésükben tárgyalás alá vették és mint *Orczy* följegyzéseiben olvassuk, általános visszatetszéssel fogadták. Ellene szólottak gróf *Cziráky* Antal országbíró, báró *Eötvös* Ignác főpohárnokmester és báró *Orczy* Lőrincz, Arad megye főispánja, ismételvén az előbbeni alkalommal fölhozott okokat.

Gróf *Széchenyi* István: Nem járul az üzenethez. Az alsó tábla azon panasza, hogy mi magyarok ritkán jutunk magasabb tisztségekhez, nem alap nélkül való, erről ő is bizonyosságot tehet, a ki hosszú szolgálatának ideje alatt, a melyben — gondolja — teljesítette kötelességét, nem dicsekedhetett valami különös előmenetellel. A hasonló esetek fölött való általános panaszoknál gyakran hallania kellett, hogy a magyar, ha van három szilvafája, elhagyja a szolgálatot és haza megy. Az a véleménye, hogy ezen a bajon az üzenetben foglalt javaslattal nem segíthetni; inkább azt kell sürgetni, hogy a fennálló törvényeket hajtsák szigorúan végre.

Herczeg *Batthyányi* Fülöp pártolja az üzenetet, mely elvitathatlan tényen alapul, azon tudniillik, hogy a fennálló törvények nem lesznek végrehajtva. Nincs az üzenetben semmi, a mit egy szabad nemzet joggal nem kívánhatna.

Gróf *Erdődy* Károly főispán támogatja az előtte szóló fejtegetését.

A többség véleményéhez képest megállapított üzenet következőleg hangzik:¹

»A javaslatba hozott felirat második részére vonatkozólag Ő cs. és k. fensége és a főrendek óhajtották volna ugyan, hogy a karok és rendek minapi argumentumaik által, hozzájárulván most még a legfelső királyi döntés is, meggyőzve ezen pontban, a felterjesztéstől álljanak el. De minthogy a tek. Karok és Rendek most is azon a véleményen látszanak lenni, hogy a magyar-születésű tisztek fokozatos előléptetése a többi cs. és kir. hadseregtől elkülönítve történjék, Ő cs. és kir. fensége és a főrendek kényszerítve vannak újra rátérni egyfelől a haza fiainak hasznára, másfelől pedig az imént felemlített kívánság lehetséges következményére is.

Kétségtelen ugyanis, hogy az 1792. évi 9. és az 1807. évi 1. törvénycikkek már abban az irányban gondoskodtak, hogy a katonatisztek az ezredekben divó hazai nyelveket annyira ismerjék, hogy alantásaik őket minden nehézség nélkül megértsék; és hogy a magyar születésűek előléptetésében a kellő arány megtartassék, úgyszintén arról is, hogy az ezredek parancsnokságai és a magasabb katonai méltóságok az arra érdemes magyaroknak mindig nyitva álljanak; ha tehát a haza fiainak előnyére és a magyar hadsereg óhajtott erkölcsi erejére nézve valami kívánság van, az bizonyára inkább ezen törvények végrehajtásával, Ő felségének a már előbb tisztelettel felemlített magas döntésében nyíltan kifejezett hozzájárulásával érhető el, mint olyan módosítással, a mely jogosan tenné ártalmas versengés tárgyává azt az osztályt, a melyen a közbiztonság erős támasza nyugszik.

Nem szükséges több szóval érinteni ezen óhajtás gyakorlati eredményét, a mely mig egyfelől a kitüntetések mezejét korlátozza, a melyből az arra érdemes hazafiaknak tág tér hagyandó, másfelől a katonai nevelés eredményét

¹ L. Orsz. Írományok 75. szám 394. lap.

akadályozza, a melyben amazok a szolgálat minden ágának és magasabb tudományoknak megfelelőleg képesek magukat minősíteni, egyszersmint az előléptetés és művelődés tényleges akadályául szolgálna, a mi tekintve az örökös tartományokkal való szoros viszonyt és a hadsereg állapotát, feltétlenül bekövetkeznék:

Mivel pedig Ő cs. és kir. fensége és a főrendek nem kételkednek abban, hogy az ország lakosainak nyugalmáról azáltal eléggé gondoskodva lesz, ha az előbb említett törvényezikkek gondoskodásához nagyobb és hatásosabb megerősítés járul, az előbb felhozott motivumoknál fogva a karok és rendek értesítettnek, hogy úgy arra, mint az üzenetnek előbb érintett érdemére való tekintettel a javaslatba hozott felirattól elállnak.«

Az alsó tábla a kerületi ülésben 1830. november 30-án vette föl a főrendek üzenetét és az erre vonatkozólag kidolgozott választervezetet. A karok és rendek egyhangú véleménye, — olvassuk Orosz följegyzéseiben — hogy a mostani követelés nemcsak határozott törvényekkel, hanem az általános igazsággal és a népek törvényeivel is igazolható.

Répas Lipót baranyai követ: ezen kívánság visszautasításával világosan kimutatják, hogy minket vagy oly ügyefogyottaknak tartanak, hogy a magasabb tiszti állásokat nem töltetik be meggyavokkal, vagy oly lázongóknak, hogy azokat nem akarják reánk bizni.

Bernáth Zsigmond: a történetben elég példát talál a jelenlegi visszautasításra; korábban sem állottunk e tekintetben jobban. A mig németek, olaszok és panyolok mint hadvezérek és az ország ügynevezett oltalmazói önkénykedéssel és zsarolásokkal megszerezték az ország gyűlöletét és javait, addig a magyar vezéreket várparancsnokokul alkalmazták és mint ilyenek öregedtek meg a falak között. Több törvényt idéz, melyeket a válaszba fölvetetni kíván, mások

azonban ezeket, mint teljesen alkalmazhatókat, sőt veszélyeseket, elhagyni kívánják.

Nagy Pál soproni követ: Idézhetjük mindezen törvényeket a nélkül, hogy káros következtől kellenet artanunk. Az egésznek a veleje abból áll, hogy a kifejlett kor-szellem összeütközik ezekkel a gyarmatosító és amalgamisáló törekvésekkel, annál inkább, mert a monarchia többi államaihoz való viszonyunk kezdettől fogva ellentmond ezeknek a szádékoknak. Mikor I. Ferdinand Magyarország koronáját megszerezte, a nemzet aggodalmait azzal csillapította le, hogy trónra léptével nyilvánosan kijelentette: »ne féljete, hogy mert császár vagyok, a nyakatokra küldöm a németeket«. Ezen időtől fogva *összes* törvényeink ezt a szellemet sugározzák ki, egész a mdst uralkodó királyig, ki két ilyen határozott törvényt alkotott. Kár erre egy szót is vesztetgetni. Hol volna végül a nemzet, mely nem táplálna hasonló kívánságot, minden nemzet el akarja a hivatalokból távolítani az idegeneket.

Pázmány Dénes komáromi követ: Miként aggódhatunk, hogy a király nem fogja követelésünket teljesíteni, mikor leiratában maga is azt mondja, hogy *óhajtja* a törvények végrehajtását.

A válasz ezeknek megfelelően megállapítván, az alsó tábla december hó 2-án tartott országos ülésében terjesztett elő a következő szövegben:¹

»A mi a méltóságos főrendek üzenetének második pontját és az e tárgybeli kívánságból hazánk fiaikra háramló haszonnak kérdésbe való vételét illeti, ámbár könnyű volna azt bebizonyítani — hogy az egész hadi sereget tekintvén is — a főtisztek, leginkább pedig a stabális tisztek és ezredesek a külföldiekhez képest korántsem állanak azon arányban, melyben a magyar hadi sereg száma áll a többi örökös tartományok seregei számához, azonban a karok és rendek nem kívánnak ennek szorosabb vizsgálatába bocsát-

¹ L. Országgyűlési Irományok 76. szám 394. lap.

kozni és nem is óhajtják hazafiaik előmenetelét a külföldieknek hátramaradásával eszközölni, hanem egyedül régiebb és újabb törvényeik, nevezetesen az 1563:34. cikkely 2. és 6. pontjainak — az 1598:16., az 1792:9., az 1807:I. törvénycikkelyek lelkének és világos rendelkezésének kívánnak már valahára sikert szerezni.

A mi továbbá a végrehajtásnak lehetőségét illeti, közel sem oda irányul a karoknak és rendeknek kívánsága, hogy a magyar ezredekben szolgáló külföldi főtisztek azokból most mindjárt, vagyis az ajánlott ujonczoknak kiállítása előtt elmozdittassanak, hanem csak egyedül azt óhajtják, hogy a javaslat értelméhez képest törvény készülvén, a folyvást előforduló tisztségek megürülése s abból származó előmenetel alkalmával a külföldiek a magyar sorhadi s véghelyi ezredesekből a többi császári ezredesekbe tétessenek által, utóbb pedig a magyar sorhadi s véghelyi ezredesek a főtisztségeknek legalsóbb lépcsőjére is csak született magyarok juthassanak, mely szerint minden erőszak s kellemtelenségek eltávoztatása mellett az érintett célnak elérése nemcsak lehető, hanem nagyon könnyen végrehajtható is.

Hogy az 1792:9. és 1807:1. törvény cikkelyeknek pontos teljesítése által mindazokat el lehetett volna érni, melyek ezen törvényeknek foglalatjához képest rendeltettek, abban a karok és rendek épen nem kétségeskednek, sőt azt is tökéletesen hiszik, hogy azon esetre, ha az érintett törvényeknek sikere lett volna, a hazafiaknak érdemlett előmenetele és a magyar hadi seregnek bajnoki ereje is még inkább eszközöltetett volna, de épen abból áll a karoknak és rendeknek méltó aggodalma, hogy az említett törvények ellenére a külföldieket ezredjeikben napról-napra szaporodni és az ezredeseket többnyire idegen tulajdonos hadi vezérek által kormányoztatni szemlélik s ugyanazért kívánnak most oly módról gondoskodni, mely a fennálló törvényeket elkerülhetetlenül sikeresítse, mely minthogy az élő törvények értelmével tökéletesen egyez, lehetetlen, hogy Ő felsége akaratjával is meg ne egyezzen.

De fel sem is tehetik a karok és rendek, hogy ebből valamely ártalmas vetélkedés támadjon, mert több, egy kormány alatt lévő külön nemzetekből álló hadi seregeknek példái ellenkezőt bizonyítanak, sőt inkább meg vannak arról győződve, hogy bölcs hadi vezér czélirányos kormánya alatt a veszedelem szempillantásában és a csatapiaczon épen ezen a külön nemzetek közt való nemes bajnoki vetélkedésből áradhat az egész birodalomra a legnagyobb haszon, többnyire, valamint a karok és rendek hazafiaik előmenetelét a külföldieknek hátramaradására nem kívánják alapítani, úgy ezen egyenességnek viszonzását is méltán megvárják s nem gondolják magukat arra köteleseknek lenni, hogy a számtalan idegen majoratusokból az utóbbi szülöttekre háramló rövidséget hadi seregeknél hazafiaik hátramaradásával pótolják.

Tovább meg nem foghatják a karok és rendek, miképen szoríttatnék ezen javaslat által a hazafiaiknak előmenetele szorosabb korlátok közé, sőt inkább azt hiszik, hogy épen ezáltal a kívánt czélra tágasabb mező fog nyitni, — a katonai nevelőintézetekben levő ifjak ott többnyire ugyis csak szülői költségen neveltetnek, de habár azokban némelyek ingyen is vétetnének be, azzal még korántsem viszonztatnék a bécsi Terézianumban magyar fundatióból nagyobb részben külföldieknek adott neveltetése, — remélik ezentúl azt is a karok és rendek, hogy felállván már valahára önadakozásaikból a Ludoviceum nevelő katonai institutum, e részben sem fognak többé azoknak jóakaratajára szorúlni, kik oly szerencsések, hogy kebelükben számosabb, a kormány költségén fennálló institumokkal bővelkednek.

Egyébiránt korántsem az a karoknak és rendeknek szándéka, hogy a magyar katona ifjúság egyedül a magyar sorhadi és vég helyi ezredek közé beszoríttassék, sőt méltán megkívánják, hogy az ezredeknek tulajdonosi és egyéb hadi vezére, úgyszinte azon katonai külön karok, melyek az egész hadi sereghez egyaránt tartoznak és minden ő Felsége kormánya alatt levő országok közjövendelméből tar-

tatnak, azon arányban álljanak született magyarokból, a mely arányban áll a magyar hadi sereg száma a többi örökös tartományok hadi serege számához, s ilyformán épen nem gondolják, hogy a kérdéses mód által hazafiaiknak előmenetele legkevésbé is megszoríttatna.

Végre midőn a méltóságos főrendek üzenetjeik befejezésében maguk is felismerik azt, hogy az ország lakosai megnyugtatóra szükséges legyen az eddig e tárgyban hozott törvényeket újabban sikeresebben erősíteni, meg nem foghatják, hogy a méltóságos főrendek épen azon módot, mely ezen törvényes kívánságnak eszközlését magában foglalja, ellenzik, annyival is inkább, mivel a törvényeknek pusztá megújítása sem a nemzetet meg nem nyugtathatja, sem pedig a megújított törvénynek nagyobb erőt és hathatóságot nem ad.

Ugyanazért a karok és rendek a nemzeti függetlenség következtetésében, s azért, mivel előadott kívánságuk annyival inkább törvényes, igazságos s czélirányos, minthogy még néhai dicsőségesen országglott I. Ferdinand az országnak kormánya által vétele alkalmával az 1527. esztendei januárius 19. kibocsátott hirdetménye által az ország rendeit megnyugtani kívánván, az iránt bizonyosakká tette, hogy mindennemű hivatalokat egyedül hazafiai fognak viselni, az érintett kívánság, mint tett ajánlásuk egyik nyilvános feltétele mellett tovább is kívánnak megmaradni, kérvén ő császári kir. herczegségét és a méltóságos főrendeket, hogy meg lévén köztük e tárgyban már ezelőtt is az egyezés, attól visszalépni ne méltóztassanak.

A tárgyalásnál *Majláth György* personalis a következőket adja elő:

Továbbra is az a meggyőződése, hogy a magyar születésű katonatisztek előléptetésének a karok és rendek által kívánt módja hazánkfiakra több kárt, mint hasznot fog hozni. Ez iránt bővebben kifejtett észrevételeit ismételni nem akarván, ezúttal csak azon újabb okokra fordítja figyelmét, melyeket a karok és rendek mostani izenetükben kívánságuk-

nak támogatása végett felhoztak és ezeket sem találta oly erőseknek, hogy általuk előbbeni meggyőződésétől elmozdítasson. Azt mondják ugyanis a karok és rendek, hogy ezen mód által sikert akarnak szerezni e részben fennálló törvényeinknek, de a karok és rendek szándéka nem a régi törvények megerősítésére, hanem egy új törvénynek, a mely az előbbieken foglalt szabásokat megváltoztatja, hozására megyen ki, a mi továbbá a kérdéses kívánságnak végrehajtását illeti, ezt a főrendek sem vevék kérdésbe, arról lehet itten egyedül a szó, hasznos-e, káros-e ezen javaslat a hazafiakra nézve? Erre pedig a felolvasott üzenetben megfelelően nincsen; azt gondolják végtére a karok és rendek, hogy ez által hazánkiai a katonai szolgálatnak azon külön nemeiből, melyek az egész hadi seregére egyáltalán tartoznak, kizáratva s ezáltal katonai magasabb kinevelésükben akadályoztatva lesznek, de vannak oly különözött katonai testek, melyek sem a magyar katonaság, sem a fennérdeklött közönséges katonai karok között nem találhatnak és ezekből a javasolt mód mellett a magyaroknak mindenesetre ki kellene zárattatni.

Az a kérdés: hasznosabb-e e részben a fennálló törvényeknek pontos teljesítése, vagy pedig a karok és rendeknek javaslata? Belső meggyőződésből az elsőt gondolja czélirányosabbnak lenni; mert ha a fennálló törvények Ő felségének azok megtartása iránt tett ígéretei megnyugtatóra nem elegendők, bizonyosan egy új törvény sem fog e részben elegendő biztosságot adhatni. Mindezeknél fogva arra kérte a karokat és rendeket, hogy a kérdéses kívánságuktól álljanak el.

Erre vonatkozólag a Napló csak a következőket tartalmazza: A karok és rendek üzenetük tartalma mellett megmaradtak.

A főrendeknél a karok és rendek üzenete erős ellentállásra talált, a mire nézve Orosz följegyzéseiben a következők olvashatók:

Gróf *Cziráky* Antal országbiró: fölhozza a más alkalommal felsorolt összes érdeket és hozzá teszi: fél, hogy a csapatoknak az üzenetben említett nemes versenye inkább elméleti föltevésen, mint gyakorlati tapasztalaton alapszik, mert az ilyen versenyzésnek eddig csak kivételesen volt jó eredménye. Ha e tekintetben a törvények nincsenek végrehajtva, ez sérelem tárgyát képezhetné. A legutóbbi ígéret oly fejedelem részéről, ki oly lelkiismeretesen megtartja a törvényeket, minden kételyt eloszlat; a törvény különben is azzal a záradékkal lesz szentesítve, hogy a fejedelem azt mind maga megtartja, mind másokkal megtartatja.

Herczeg *Batthyányi* Fülöp: összhangzásban azzal, a mit legutóbb e tárgyban kijelentett, arra kell utalnia, hogy az alsó tábla kívánsága nemcsak az 1807. évi újabb törvénnyel, mely e tekintetben kifejezett rendelkezést tartalmaz, hanem régibb törvényeinkkel is támogatható. Az 1563: 34. t.-cz. is ezt rendeli és az 1738: 15. és 41. törvények ezt megerősítik.

De ezen kívánság tételei törvény nélkül is igazolva van minden nemzet természetes jogával és Európa összes népeinek megegyezésével. Hol van a nemzet, mely a köztisztviségeket idegenek által akarná betöltetni; mennyire ellentétben állana hasonló berendezés a mai kor szellemével.

Törvényeink kifejezett rendelkezése szerint az összes polgári és katonai hivatalok született magyaroknak vannak fentartva; oly törvényekkel, melyeket Ő felsége maga is megerősített. Véleménye szerint az eddigi előléptetéseket ugyan nem kell kérdésbe vonni, jövőre azonban az alsó tábla üzenetében világosan és határozottan kifejezett törvényes kívánságnak pontosan eleget kell tenni, a miért is az üzenetet teljes megokolhatónak és a megfelelő föliratot fölterjeszhetőnek tartja.

Gróf *Pálffy* Fidél határozottan ellenzi az üzenetet.

Báró *Eötvös* Ignác főpohárnokmester: a *pragmatica sanction* és bécsi békekötéssel kívánja bizonyítani, hogy a király teljes joggal tetszése szerint töltheti be a tiszt

állásokat. A többi államokkal való határozott »bona vicinitás«-ból következik ez, mert mindenkit, ki ezt zavarni merészkedik, a »perpetuae infidelitatis« vádjával kell illetni. Az idegen tisztek nagy számára vonatkozó későbbi panaszra az a végzés adatott, hogy azokat nem lehet csapatosan, hanem csak idővel elbocsátani.

Gróf *Majláth* János zavaros és a hallgatóság által több ízben félbeszakított előadása, valamint *Belánszky* József nyitrai püspök, báró *Bedekovich* körösi főispán és *Busán* Alajos, Horvát-Szlavonország követének felszólalása után, a ki megbízóira való tekintettel is ellenezte az üzenetet, felszólal:

József nádor, főherceg: Nem tartozik azok közé, kik mindig csak azt veszik figyelembe, a mi a külföldön történik, különösen oly tárgynál, melyre vonatkozólag hazai törvényeink elégségesek. A legtöbb esetben különös figyelembe kell venni az ország természetes fekvését és sajátos viszonyait. Nem szokta különös figyelmére méltatni, a mit valamely fontos kérdésről itt-ott beszélnek; mindig csak azt veszi fontolóra, a mit hivatalból kell megvizsgálnia. Itt az üzenet tartalma fölött kell tanácskozni és a kérdés az, hozzá lehet-e ahhoz járulni vagy sem? Ez pedig az itt folytatott tárgyalások szerint a szerint ítélendő meg: kivihető-e a kívánság, előnyös-e az hazánkfiakra? Miután vele együtt a főrendek is az ellenkezőről vannak meggyőződve, a rendek és karok bocsássák meg, ha véleményükhöz nem járulnak. A rendeket és karokat föl kell kérni, álljanak el kívánságuktól és bizzanak a fejedelem biztosításában.

A főrendeknek ekként elfogadott üzenete a következőleg hangzik:¹

»A csász. és kir. hadseregtől külön történő előléptések tárgyában Ő cs. és kir. fensége és a főrendek nem látják át, hogy úgy az örökös tartományokkal való szoros viszonyból, mint a csász. és kir. hadsereg tényleges álla-

¹ L. Országgyűlési Irományok 78. szám. 406. lap.

potából levont megfigyelések ellenargumentumok által megvannak semmisítve, de nem is tartják szükségesnek azoknak további elemzését kizárni, minthogy egyébként a karok és rendek most is ugyanazt nyilvánítták, hogy nekik is az a céljuk, hogy az 1792:IX. és az 1807:I. tvezikkek végrehajtásáról gondoskodva legyen. Ő cs. és kir. Fensége és a Főrendek ugyanarra a célra törekednek, azt a módosítást, hogy a királynak új, őszinte és a törvények végrehajtásáról határozottan kifejezett biztosítéka iktattassék a törvénybe, a régi törvényhozás nyomdokán biztosabbnak tartják, mint a karok és rendek azon előterjesztett javaslatát, a melyről már előbb határozottan bevallották, hogy az ország lakosaira való ártalmas következményeiről megvannak győződve.

Mig tehát a cél mindkét részről azonos, Ő Felségének a döntése pedig oly határozott, és a Főrendek nem alap nélkül, sem pedig a megegyezésnek erős reménye nélkül, Ő cs. és kir. Fensége ismétlik azon kívánságukat, hogy a karok és rendek alapos megfontolás után ezekben megnyugodni és a dolgot a törvények egyeztetésére utalni sziveskedjenek.«

Az alsó tábla kerületi ülésben deczember 3-ikán vette tárgyalás alá a főrendek válaszát, a miről Orosz főljegyzésében a következőket olvassuk:

Borsiczky István trencsényi követ: Három érvel jönnék a főrendek: a többi államokkal való viszonyunk ellentétben van kívánságunkkal. Nos, éppen ezen viszonyunk oly természetű, hogy ne legyünk semmi függésben a német államoktól, ezt jelenti ki világosan I. Ferdinand király kiáltványa, ezt határozzák meg a *pragmatica sanctio* és az összes erre vonatkozó törvények; csak jó szomszédság, semmi összeolvadás, még kevésbé függőség. Ha ez alatt barátságot és összhangot értenek, azt válaszolhatom, hogy ezt hasonló törvényellenességek zavarják és másrészt bizonyára megteremtetik, ha megszabadítanak azoktól, kik utunkban

állanak és általában kiváltságainkat figyelembe veszik. Lehetetlen azzal barátságban élni, a ki által megrövidítettünk.

Továbbá kivihetetlen. Nézzük csak a nádor-huszárokat, a mely ezrednél a legénység, al- és főtisztek született magyarok és akkor látni fogjuk, mi értelme van ezen ellenvetésnek. Ellenkezőleg, milyen szellem lehet egy ezredben, melynek tisztikara magyarokból, csehekből, németekből stb. van összealkotva. Napoleon, a ki valamennyire értett ezen ügyekhez, minden népnek meghagyta a maga hadseregében, mely jóformán az összes nemzetekből alakult, a saját benszülött tiszteit és nem egyszer megverte a mi összeolvadt hadseregünket. Vagy talán a német tisztek tartsanak minket jó szellemben? Valóban nevetséges!

Végül arra utalnak, hogy a fejedelem utolsó elhatározásában maga kijelenti, hogy *óhajtja* a létező törvények végrehajtását. Hiszem; azt is hiszem, hogy kezdettől fogva óhajtotta. Miért nem történt azonban semmi? Mert a németek megakadályozzák. A törvények utoljára 1792-ben és 1807-ben hozattak, azóta régen teljesedésbe mehettek volna, ha az idegen oligarchák meg nem akadályozzák, a kik a mi tiszti állásainkban jó állást találnak ifjabb gyermekeik számára. Még *egységről* beszélnek, a mikor az egyik nemzetet megrövidítik a többiek előnyére; csak ha a németek eltávolíttatnak, lehet meg az összhang.

Balogh János barsi követ hasonló szellemben szól.

Marczibányi Antal trencsényi követ: Mit kell e fölött még sok üzenetet váltani? Az ajánlásnak világos a föltétele; ha nem akarjuk teljesíteni, elesik az ajánlás. (Rosszaló hangok.)

Báró *Vay* Miklós zemplényi követ: Határozott utasítása van ehhez a föltételhez ragaszkodni. Nem járulna ahhoz, hogy törvényjavaslat alkottassék, mielőtt ez a kérdés el nem dől. Új föliratot kíván, melyben az országgyűlés ellenmondása megvilágíttassék.

Nagy Pál soproni követ: Ennek még nincs itt az ideje.

Jelentsük csupán azt ki, hogy kivánságunknál megmaradunk a nélkül, hogy fenyegetést fűznénk hozzá. A kormány észre veszi, hogy a nemzet fölébredt és hogy nemzetiségére épp oly súlyt fektet, mint alkotmányára. Hozzájárulásunk nélkül nem tántoríthat el föltételünktől és a mig szorosán ragaszkodunk a törvényekhez és egyetértünk, addig nem kell félünk jogainkba való beavatkozástól. (Helyeslés.)

Ezen értelemben elhatározott a válaszüzenet megszerkesztése, melynek szövege a következő:¹

»A mi a másodikat illeti, azt tartják a karok és rendek, hogy a különböző és egymástól független nemzeteket úgy lehet legbiztosabb, állandó és boldog egyetértésben összeköttetésben tartani, ha mindeniknek nemzeti jussa a maga épségében és teljességében megőriztetik s egyiknek a törvényekben gyökerezett igazságos kivánsága a másikkal gyarapításával meg nem szoríttatik, az ellenkező eset ugyanis elkeseredést szül, ez pedig azt a szent kötelet, mely a nemzeteket egyetértésben tartja, tetemesen meggyengíti.

A karoknak és rendeknek ezen kivánságuk a legbiztosabb eszköz arra, hogy az 1791:IX. és 1807:I. törvény-cikkek tartalma a legbiztosabban foganatosíttasson. Azt tartják tehát a karok és rendek, hogy a nemzetnek ezen óhajtott célját nem a most érintett törvények újabb puszta megerősítésével, hanem a javasolt eszköz törvénybe való foglalásával lehet legcélrányosabban elérni.

Arról is meg vannak a karok és rendek tökéletesen győződve, hogy a minapi üzeneteknek értelméhez képest ezáltal a hadi seregnek helyzetése meg nem zavarodik és abból semmiféle káros következtetések nem származhatnak.

Nem láthatják azért által a karok és rendek, miért ne terjeszthetne a nemzetnek törvényekbe gyökerezett ezen kivánsága az igazságot szerető fejedelem elejébe. Következésképen a karoknak és rendeknek a nélkül, hogy a nemzetnek e tárgybeli régi kedvetlen érzését tapasztalni ne

¹ L.: Országgyűlési Irományok 83. szám. 417. lap.

kényteleníttessenek, ezen igazságos és törvényes kívánságoztól elállhatni hatalmukban sincs és azért kéri egész bizodalommal ő cs. királyi főhercegségét és a méltóságos főrendeket, méltóztassanak a maguk megegyezésükkel ujra odajárulni, hogy a karok és rendek által előterjesztett felírás javaslata az újabban felfedezett okokkal támogatva és módosítva, Ő felségéhez minél előbb felküldtessen, annyival is inkább, minthogy abban, hogy az ajánláshoz kötött ezen egyik feltétel a törvényczikkelyeknek szokott és csak a kifejezéseket tárgyzó egyeztetésére halasztassék, semmiképpen a karok és rendek meg nem egyezhetnek.»

Az alsó tábla deczember 7-én vette tárgyalás alá a kerületi ülésen megállapított üzenetet. Erre vonatkozólag a Naplóban foglaltak és Orosz följegyzései szerint *Majláth* György personalis a következőket jelentette ki:

A katonatisztek előlépésének tárgyában kötelességének tartja a k. és r. figyelmét arra fölhívni, hogy oly kérdésben, melyben a főrendek egészen ellentétes véleményben vannak, oly kérelem intéztessék ő felségéhez, mely teljesedésbe *mehet*. A most felolvasott kívánság oda irányul, hogy miután a k. és r. fájdalmasan tapasztalták a vonatkozó törvények sikertelenségét, az általuk javasolt módozat tekintessék a legmegfelelőbbnek. A másik tábla nincs ezen véleményben, daczára annak, hogy mindkét rész őhajtott czélja ugyanaz, t. i. hogy a törvények hajtassanak végre. Ezt ő felsége igéri; meg kell vallania, hogy ezen ígéretben teljesen megnyugszik. Oly hosszadalmas tanácskozás után fölöslegesnek véli további okokat fölhozni. Ha a rendek és karok az utóbbi királyi elhatározásban megnyugodni nem akarnak, minekutána mind a két tábla hosszabb vitatások után is vélekedésétől elállani nem akar, hivatalos kötelességének tartotta az egyezés olyan módjáról gondolkodni, mely mind ő felsége által elfogadható legyen, mind a karok és rendek aggodalmát megszüntetvén, egyszersmind a főrendeknek is megnyugvást

szerezzen. Ilyennek gondolta lenni a *nádori közbenjárást* és ennél fogva nádorispán ő cs. k. főhercegségét az iránt megkérettetni javasolja: hogy a nemzetnek abbéli tapasztalását, hogy az 1791 : IX. és 1807 : I. t.-czikkelyeknek különösen a főbb katonai tisztségekre nézve tökéletes sikere nem lett, Felséges urunk elejébe terjesztvén, igyekezetét odafordítani méltóztasson, hogy a most említett törvényeknek egész kiterjedésükben való teljesítésével a nemzet még ezen országgyűlésen tökéletes biztosítást nyerjen.

Ragályi Tamás borsodi követ: Ha hadügyünk menétét szemléljük, azt találjuk, hogy az állandó hadsereg fölállításakor sem a magyar közember, sem a magyar tiszt nem volt a kormány kedvére, mert ámbár az 1715 : VIII. törvényczikkely megalkotását megelőző tanácskozásokban egy szó sem volt az idegen állandó katonákról, a kormány kívánságára a törvényben megemlített az idegen katonaság. A felséges uralkodóháznak férfiágon való kimultával, midőn az uralkodó hatalomnak a női ágra való átruházása annyi ellentállásra talált, Mária Terézia hiába kereste többi népeinél azon tüzet, mely a magyarok világszerte ismert tetteivel trónját biztosította. Ezen alkalommal tünt ki, mennyire használható a magyar, mint állandó katona is és ettől fogva a magyar sereg szaporítására törekedtek. Ámbár a nemzet a magyar sereg 1741-ben történt nevezetes szaporításánál szorgosan ügyelt arra, hogy abban ne legyenek idegen tiszték, a miért is azoknak alkalmazását a kapitányig magának fentartotta, mégis ezen feledhetlen királyné utolsó éveiben azt látjuk, hogy az alsóbb tiszti állások németekkel töltenek be, a magasabbak pedig még nagyobb mértékben.

Később is, különösen a francia háborúban fényesen kitűnt a magyar tiszték hasznavehetősége, a minek példájul szolgálhat az 1805-iki ulmi eset, a midőn az akkor fölállított Nádor-huszárezred, melynek összes tisztjei magyarok voltak, a főparancsnokot az ellenség sorain át kísérték Ulmból Csehorszkba. Ettől az időtől fogva a magyar ezredek az idegenek különös vágyódásának tárgyát képezték; a gyors

sabb előmenetel okából, vagy más okokból, a mint hogy most is azon szerencsétlen minister fia, ki a francia trónt feldönté, egy huszárezredbe lépett be.

A midőn az ország fiai így mellőztettek a hazai ezredekben hozatott az 1792. évi és az 1807-iki törvény, melyek a tisztai állásokat ezredeinkben benszülötteknek tartják fenn. Sajnos, ezeket évek sora óta nem tartják meg és az idegek száma folyton szaporodik. Ez indította a rendeket arra, hogy a mostani önkéntes ajánlathoz azt a föltételt fűzzék, mely alkalmas a nemzetet megnyugtani és annál jogosultabb, mert az annyira megszorított csapatoknál valamennyi magyar tiszt elhelyezhető.

Ez véleménye a tárgyról. A mi a nádori közbenjárást illeti, annak ezuttal helye nincsen, mert oly szabad ajánlásról van szó, melyhez föltételeket kötni a nemzetnek szabadságában áll. Ezen föltétel pontos teljesítését követelhetni minden közbenjárás nélkül; a nádori közbenjárás eseteit megállapítja a törvény, ez az eset pedig nem tartozik azokhoz. Megbízói utasításához és saját meggyőződéséhez képest jár el, a midőn ezen ajánlat szükségszerű föltételének pontos teljesítését és így az üzenet fölterjesztését kéri.

Majláth György personalis: Nem ismerheti el, hogy a fenforgó szükség tekintetéből a haza védelmére tett ajánlat olyformán van a kérdéses új feltételhez kötve, hogy annak teljesítése nélkül az ajánlat meg nem történtnek legyen vehető. Azt sem ismerheti el, hogy ezúttal a nádori közbenjárásnak helye ne lehessen. A törvényhozásnak szokott útján a katonai ujonczokban tett ajánlat az ahhoz csatolt régi törvényei és némely új feltétellel együtt Ő Felsőge elé terjesztetvén, felséges Urunk mind az ajánlást, mind a többi feltételeket, melyek közül több egészen új volt, kegyelmesen elfogadni méltóztatott, a szóban forgó föltételre azon módosítást tevén, hogy e részben a fennálló törvényeket fogja sikeresíteni.

Ha tehát a karok és rendek ezen új, előbbeni törvényes föltételek között nem található feltételnek ezen módo-

sításával meg nem elégszenek és azt Ő felsége elébe újra felterjeszteni óhajtják, ezen újabb felterjesztés a törvényhozás természete szerint szinte új országgyűlési vitatás és tanácskozás alá tartozik. Ilyen fontos kérdésben véleménye szerint helye van a nádori közbenjárásnak és azért hiszi, hogy javaslata nem ellenkezik a törvényekkel.

Ragályi Tamás borsódi követ: Sem meggyőződése, sem megbízásának újabb utasítása nem engedi meg, hogy megnyugodjék a királyi kijelentésben, mert a segedelemhez csatolt összes föltételek elengedhetlen föltételek condition és sine que non voltak; nem láthatja be ennél fogva az újabb tárgyalásnak szükségét. Az állam biztonsága egyébként nem a fegyveres hatalom számán, hanem a csapatok szellemén alapszik és épen ezt akarta a nemzet ezen kívánsággal fokozni. Mennyire el kell telnem aggodalommal, ha azt kell látnom, hogy egy szabad, alkotmányos, önkéntes kötésekkel egybefűzött nemzet elüttetik az előre kikötött feltételtől és a midőn a fegyveres erőt oly tetemesen növeli, még a természetjogi előnyöket se élvezze. (Helyeslés.)

Tersztyánszky Imre, kanonok, a váci káptalan követe: Egyedül célravezetőnek csak a personalis által javasolt módot tartja; ha ezen máskor is szerencsés eredménnyel próbált közbenjárás által a nemzet kívánsága teljesítettik és annak következtében a magyar csapatokra egy új korszak kezdődik, ezen kedvezés megérdemli, hogy külön törvényzikkbe foglaltassék, nem pedig, mint most, csak pótékja legyen ujonczokban való ajánlásnak. (Fölkiáltások: Csak maradjon!)

Az elnöknek javaslatát a karok és rendek nem fogadták el és egyhangúlag elhatározták, hogy üzenetük a felső tábla elé terjesztessék.

A főrendek még az nap tárgyalás alá vették az alsó tábla üzenetét; a tárgyalás lefolyásáról Orosz följegyzéseiben a következőket olvassuk:

Gróf Cziráky Antal országbíró: Ha valamikor fájdalomára esett és nehéz volt szólania, ez most történik, mikor látnia kell, hogy az alsó tábla a mi sürgető, a legnyomatékosabb érvekkel támogatott kérésünk ellenére is megmarad kivánságánál, a nélkül, hogy a legkisebb új érvet is felhozná. E kivánság keresztülvihetőségéről sohasem fog meggyőzetni, viszont arról meg van győződve, hogy ez a kivánság visszahatásában csak a nemzet legnagyobb ártalmára szolgál.

Hogy ezen tárgyalásnak elvégre vége vettessék, azon javaslatot teszi, hogy az alsó tábla kéressék meg egy *módosítás* elfogadására. Miután a karok és rendek kijelentik, hogy a fennálló törvények egyszerű ismétlésével vagy az azokra való hivatkozással meg nem elégszenek, kéressék meg a feliratban a király, hogy a törvényjavaslatba a következő szavak vétessenek föl: *a magyar ezredek tisztí állásainak betöltésénél a született magyarok első sorban és nagyrészt figyelembe fognak vétetni* és hogy minden tisztnek értenie kell az ezredben *uralkodó* nyelvet. (Helyeslés.)

József nádor főherceg: Úgy látszik, a főrendek helyeslik ezen javaslatot. Mégis ezen nagyfontosságú kérdésben meg kell némelyeket jegyeznie. Hogy az alsó tábla kivánsága a czélnak nem felel meg, ezt úgy szóló, mint más szónokok kimutatták; azt sem tudja azonban szóló, miként egyeztesse össze az eszmét magát a közszellemmel. Sohasem volt pártolója az elzárkózó törekvéseknek, korunkban pedig nem lehet a czél *összeköttetéseket* föloldani, hanem csak a létező kölcsönös kapcsolatokat erősíteni, hogy a szövetség az összesség boldogulására vezessen. Ez ügy tárgyalása már elég ideig tartott, be kell elvégre fejezni. Ha meggondolja, hogy mindkét tábla végczélja a létező törvények végrehajtása és az ország rendjei ezen az úton a törvényekre hivatkozás mellett azt is eléri, hogy a kérdéses törvények közelebbről meghatározottassanak: az országbíró javaslatát, hogy az ország óhajtásai és kérései ezen az úton terjesztessenek a fejedelem elé, úgy a czél,

mint a két tábla méltósága szempontjából megfelelőnek tartja.

A nádor kinevezvén a főrendek üzenetének átvitelére a küldöttséget, e küldöttségnek azon megbizást is adja, kérjék meg nevében a rendeket, hogy *azzal a bizalommal és szeretettel, melyet iránta annyiszor tanusítottak, a mibe legfőbb boldogságát helyezte és fogja helyezni*, fogadják meg atyai tanácsát és engedjenek a főrendek kivánságának, a kik a közjót bizonyára ugyanazon buzgósággal óhajtják.

Ezen utasításnak a küldöttség szószólója, Kopácsy József veszprémi püspök még az ugnaznapon tartott ülésben eleget is telt.

A főrendek üzenetükben a felirat vonatkozó részét a következő szövegben kívánták megállapíttatni:¹

»Továbbá nagy hálával vettük, hogy Felséged kegyesen óhajtja, hogy az 1792:9. és az 1807:1. törvényczikkeknek, melyek a magyar és határvidéki ezredek elére magyar születésűek állítását rendelik, teljes eredményök legyen, de hogy ez ezután tényleg sikerüljön, alázatosan kérjük Felségedet, méltóztassék a katonai parancsnokságoknak és hatóságoknak határozott parancsot adni, melynél fogva úgy a felső, mint alsó rangú magyar tiszttek elsősorban és főképen magyar és határvidéki ezredekbe tétessenek és ott törekedjenek előléptetésre. S ott kizárólag csakis olyanok lehetnek, tiszttek, a kik úgy találtattak, hogy az illető ezredekben elterjedt nyelvekben jártasok.«

Az alsó tábla a főrendek üzenetét a december 8-án tartott kerületi ülésben vette tárgyalás alá, melyről Orosz följegyzéseiben a következőket olvassuk:

¹ L. Országgyűlési Irományok 86. szám, 425. lap.

Földváry Ferencz hevesmegyei követ: A fejedelemtől sohasem tehet föl mást, mint hogy a legtisztább szándékkal és legjobb akarattal meg akarja tartani a törvényeket, a mint hogy minden törvény szentesítésénél kijelenti, hogy azt mind maga megtartja, mind másokkal megtartatja. Noha az 1792-ik évi törvény is így van szentesítve, nem volt eredménye; határozottabban rendelkezik az 1807 : I. t.-cz., de ez sincs ez óráig végrehajtva.

Hosszan szolgált magyarok mellőztetnek fiatal idegeknek által, kiknek nincs a legkisebb katonai érdemek sem és a kik még iskolába jártak, midőn amazok a hazáért véreztek. Ezen fiatal tiszték csak a születés előnyével dicsekedhetnek, a mit a kormánynak nem kellene oly kiválólag figyelembe vennie; szemében az semmit sem jelent.

Ennek a visszásságnak véget kell vetni és szóló erre nézve mit sem tart a német államokkal való viszonyunkat illetőleg. Nézzük Hannovert és Norvégiát, mind a két államnak külön jellege van, a nélkül, hogy ez viszonyukat Angliához, illetve Svédországhoz veszélyeztetné. A mit a főrendek nekünk javasolnak, *kevesebb a semminél* és ha azt elfogadjuk, *hátra* megyünk. A mi célhoz vezet, szívesen elfogadjuk, különben megmaradunk elhatározásunknál. Ki kell még jelentenie, hogy ha a kormány nem teljesíti kívánságait, a jövőndő segedelmeknél mindig előre fogják biztosítani a föltételeket.

Csapó Dániel, Tolna vármegyei követ: Ha jelenleg a a két tábla véleménye még különbözik is, a magyar üzenetek példája bizonyítja, hogy surlódások után is remélhető a megegyezés. Mind a kettőnek engednie kell. (Rosszaló hangok.) Nem gondolom, hogy az lett volna a szándékunk, ezredeinkből annyi derék idegen tisztet eltávolítanunk, mert

Fölkiáltások több oldalról: Igenis ez volt a szándékunk! Zaj, a szónoknak le kell ülnie.

Hertelendy Miksa, Torontál vármegyei követ: A mely szellem lelkesített, mikor a nemzeti nyelv ügyét tárgyaltuk, kell vezetnie akkor is, mikor a haza védelme forog kérdés-

ben. A »praeferenter« szó, a mit a főrendek ajánlanak, nagyon határozatlan értelmű és tudjuk, mi történik ily esetekben. Az, hogy a tiszték az ezredék uralkodó nyelvét tudják, tulajdonképen eltávolít célunktól, mert mi az összes ezredeket a magyar nyelvre akarjuk kötelezni és ki akarjuk általa szorítani a szláv, német, oláh nyelvet.

Takáts Gáspár, Pozsony vármegyei követe: Csak ha állhatatosan megmaradunk elhatározásunknál, érünk célra. Az indigenákat már leráztuk magunkról, itt az ideje, hogy lerázzuk a *békehősöket*, kik ezredről-ezredre ugranak és útjában állanak az érdemes hazafiaknak, kik helyettük viselik a szolgálat fáradalmait. Ezzel korlátozva lesz az ezredtulajdonosok önkénye is és vége szakad az áldatlan protectio-rendszernek.

Pázmándy Dénes, Komárom vármegyei követe: Három okot kell a fölterjesztésben kérelmünk különös támogatására fölhozni, t. i. hogy a mai rendszernél: 1. a magyar nem lép elő; 2. mellőztetik; 3. az ezredtulajdonosoknak túlnagy hatalmuk van az érdemet mellőzni és a kegyenczeket előtérbe tolni.

Ragályi Tamás, Borsod vármegyei követe: ki tarthatja ezek után aggodalmainkat alap nélkül valóknak? Csak akkor érhetünk el teljes eredményt, ha első javaslatához képest a magyar csapatoknál a *szolgálat* nyelvűül a magyar hozatik be. A mi az elkülönzött előlépést illeti, nem tekinthetjük még magunkat teljesen elutasítottaknak, mert még hátra van a törvényjavaslatoknak az udvari kancelláriával való egyeztetése. A katonaaállítás nem kezdődhetik meg, a mig a törvény nincs megalkotva; nem látja, mit válaszolhatnak nekünk, ha a törvényczikkelyt nem alkotjuk meg másként, mint az ajánlat volt, tudniillik ezen föltétel hozzáfűzésével. Nem törődik azzal, hogy a főrendek most nem akarnak hozzájárulni; *hozzájárultak*, a mikor a fölterjesztés fölment és most már törvényesen nem léphetnek vissza. Csak arról kell gondoskodni, hogy a kívánság a fejedelem előtt elfogadhatóbbá tétessék.

Balogh János, Bars vármegye követe: Nem lát semmi okot arra, miért forgassák a dolgot. Ha a kormány *nem* teljesíti föltételeinket, nem állítunk egyetlen embert sem. Ezt kell nyíltan és kereken megmondani.

Lónyay László, Borsod vármegye követe: Ez az ország joga, melyet nemcsak teljes alappal követelhetünk, attól elállunk nincs is hatáskörünkben.

Borsiczky István, Trencsén vármegye követe: Hogy ez *conditio sine qua non*, határozottan meg kell mondani a fölíratban. A főrendek javasolt módosítása, hogy a tisztek az ezred nyelvét ismerjék, megbízóira különösen káros volna, mert a vármegye ezrede szlávokból áll és miután mi ilyenekkel vagyunk is körülvéve, csehekkal, morvákkal stb., a hol az ezer forintos grófok és hercegek honosak, a nyelvismeret ürügye alatt ezek csapatostól vonulnának be, és akkor ugyancsak rosszul állnánk a magyar nyelv elterjesztésével. Ezt ezrede, miután meggyéjének a kormány különben sem kedvez, csakhamar megérezné.

A kerületi ülés egyhangúlag hozzájárul ahhoz, hogy az üzenet és a felirattervezet a javaslathoz képest állapittassék meg.

A karok és rendek által a kerületi ülésben megállapított utolsó üzenet következőleg hangzik: ¹

»A mi a hazafiaknak a magyar ezredekben elválasztva kívánt előmenetelét illeti, sajnálják, hogy a felírásban, úgy, a mint a méltóságos főrendek azt vélek, módosítva közlöték, meg nem egyezhetnek: minekutánna a szerint az 1792. és 1807. esztendei törvények teljeseésekre nézve — az eddig tapasztalt hiányossággal fennállott intézetnél — nemcsak sikeresebb nem következne, sőt inkább ama törvények rendelkezésének erejét meggyengülve látná.

És ehhez képest szükségesnek tartják ama felírást a dolgot bővebben kifejtő foglalatallal közleni ő cs. kir. főhercegsége és a méltóságos főrendekkel; melyben t. i.

¹ L. Országgyűlési Irományok 90. szám, 430. lap.

vezérokaikat és azon módot, mely szerint a dolog intézésében és teljesítésében semmi erőltetést nem kívánnak volta-képen előadván, — a mint reménylik, hogy ezeknél fogva is igazságos és a törvény sikerét tárgyazó esedezéseik ő Felsége előtt elfogadandó léssen; úgy az előbbi izenetjeikben nyilatkoztattakhoz képest tovább is kéri ő császári királyi főhercegségét és a méltóságos főrendeket, hogy arra nézve velük egyesülni méltóztassanak.«

A felirati javaslat tervezete, a melyet a karok és rendek a kerületi ülésben ez alkalommal elfogadtak, idevonatkozó részében a következőleg hangzik: ¹

»Minél kevésbbé kételkedünk, hogy Felséged királyi tiszténél és atyai indulatánál fogva az 1792:9. és az 1807:1. t.-cikkek sikerét kegyesen óhajtja, annál szorosabb kötelességünknek véltük, hogy az alázatosan mellékelt törvény-cikktervezetben Felségednek olyan módot terjeszszünk elé, a melylyel azt hisszük, hogy az említett törvények végrehajtása, a mely a mostani módszerrel elérhető nem volt, a legjobb és legbiztosabb uton be fog következni.

És minthogy azt látjuk, hogy az idegen nemzetiségűeknek a magyar ezredkebe való áttételének a száma nagyobb, és minthogy azt tapasztaljuk, hogy az ilyenektől a hazafiak különösen a magasabb katonai tisztségekre való alkalmazásban korlátoztatnak, sőt elmellőztetnek és ez az idegeneknek a más ezredektől a magyarokhoz való áttétele által akadályoztatik, de a magyarok száma sem a vezérlő tisztségekben, sem a stabalis állásokban, sem a tüzérségnél (dei Tormentariae) és más rendű szolgálati csoportok és intézményekben a magyar és örökös tartományok serege közt levő kellő és minden tekintetben megtartandó arálynak nem felel meg, ezen súlyos helyzetű dolognak, a melyet csak a rendszerből származtathatunk, nem pedig a törvény céljából, a melyet Felséged igazságossága velünk hasonló buzgalommal ápol, elejét akarva venni, Felségednek leg-

¹ L. Ország. Irományok 91. szám 431. lap.

kegyelmesebb beleegyezését bizonyára megszerezzük magunk számára.

Annál inkább, mivel arra, hogy az ország függetlenségéről szóló tényleges törvények szellemének elég tétessék, és hogy a nemzet igazságos határozata ezen törekvés sikerültével nagyobb mértékben betöltsék, hogy az a legmegfelelőbb mód, a melyet előterjesztettünk, nemcsak a mult példája, hanem a dolog természete is figyelmeztet.

A kik meg vagyunk győződve, hogy a magyar hadsereg ereje így fejlesztendő, másfelől az a nemes harci vágy, mely a nemzeti szellemre és az ütközetek sorsára egyformán fontos, így fog feltámadni.

Ezen törvényes kivánságunk teljesítésének annál kevésbé állhat valami útjában, minthogy a más nemzetiségű tiszteknek a magyar és határőrvidéki ezredekben való elvitelét és azok helyébe hazafiak alkalmazását nem egyszerre, csak fokozatosan és az örökös tartományok ezredeiben üresedés lévén az észszerűség alkalmazásával, kérjük. A kik között természetesen értjük, hogy a tényleg a többi cs. és kir. hadseregben szolgáló tisztak sincsenek attól elzárva, hogy a magyar ezredekhez visszatérhessenek.

Ezen okoknál fogva, valamint bizunk abban, hogy Felsőged ezen kivánságunk méltányosságát és törvényességét kegyesen el fogja ismerni, úgy továbbá hótollatellen arra is kérjük, méltóztassék az alázatosan felterjesztett törvénytervezetet a 12. §-ban is kifejezett feltétellel együtt, a melyet, minthogy a törvények eredményére szükséges, kénytelenek vagyunk a megajánlott ujonczsegítéshez a túloldalon alázatosan csatolni, kegyesen fogadva, arra királyi szentesítését adni.«

Az alsó tábla a kerületi ülésben megállapított üzenetet és fölirat-tervezetet december hó 12-én vette országos ülésben tárgyalás alá. Erre vonatkozólag a Naplóban és Orosz följegyzéseiben a következőket olvassuk:

Majláth György personalis: Ámbár az érvek itt kimerítőbben ki vannak fejtve, mint előbb és így az üzenet inkább megfelel céljának, tartalma mégis a korábbi, t. i. hogy a karok és rendek nem elégszenek meg a létező törvényeknek pusztá megújításával, hanem egy intézkedést követelnek, a melyik ismétlem, véleményem szerint a célnak nemcsak nem felel meg, hanem azt a kölcsönös köteleket, mely a szomszéd népekhez fűz, nagyon gyöngíti.

A főrendek javaslatától jobb eredményt várt és vár, ezért iparkodott azt erejéhez képest támogatni.

Miután a két tábla között ezen tárgyban több üzenet váltatott, a vizontszolgálható erősségek minden tekintetből kimerítőleg meghányattak, nincs más hátra, minthogy bizodalommal és valódi hazafiúi indulattal serkentse a karokat és rendeket, vegyék méltó figyelembe ő cs. kir. főherczegségének, a szeretett nádornak felszólítását, tekintsenek annak remek érdemeire, szüntelen csak a haza boldogítására irányzott törekedéseire, vegyék újra fontolóra a tárgyat; engedjenek az igazságos és törvényes kivánságnak és fontolják meg utoljára, tanácsos-e az eddig felvett szándékhoz ragaszkodni.

Az alsó tábla azonban Durtsák János címzetes püspök, az egri főkáptalan követének zavaros, többször félbeszakított előadása után egyhangú határozattal megmaradt elhatározásánál, a minek következtében az előbb említett üzenet és felirati javaslat átment a főrendekhez.

A főrendek még az napi ülésükben tárgyalták az üzenetet és feliratot. A tárgyalásról a következők olvashatók Orosz följegyzéseiben:

József nádor, főherczeg: Most is meg van teljesen győződve, hogy az alsó tábla kivánsága az országnak inkább kárára, mint hasznára van, a végrehajtásban is végtelen nehézségeket fog okozni; mégis azt véli, hogy a főrendek

ily fontos ügyben, a mikor a megegyezés nem várható, tekintettel az országgyűlés közeli végére, beleegyezhetnek a felirat felterjesztésébe. Ki kell azonban jelenteni, hogy a főrendek sajnálattal látják, hogy az alsó tábla ismételen ragaszkodik követeléséhez, melyhez nem járulhatnak, de nem akarják, tekintettel az országgyűlés berekesztésére, a felirat felterjesztését továbbra is gátolni.

Gróf *Cziráky* Antal országbíró: Irásos üzenetet kell küldeni, a miben a főrendek kijelentik fájalmukat, hogy azzal vádoltatnak, hogy *kevésbbet* javasoltak, mint a mit a létező törvények tartalmaznak. Ezt soha sem ismerhetik el.

A főrendeknek ehhez képest megállapított válasza az alsó tábla üzenetére még ugyanazon ülésben közöltetett az alsó táblával a következő szövegben:¹

»Ó cs. és kir. fensége és a főrendek nem ismerhetik el: hogy a katonai előléptetés jelen tárgyára vonatkozó javaslat magába véve olyan volna, a mely az 1792:9. és az 1807:1. tvczikkék végrehajtására kevésbbé volna hatással, vagy pedig ezen törvények erejét gyöngitené; sőt mint-hogy ebben a részben különböző véleményüket nyilvánították, meg vannak győződve, hogy indító okaik a közjó megfontolásának és a szerencsésebb kimenetel óhajtásának teljesen megfelelők voltak.

Ó cs. és kir. fensége és a főrendek kimondhatatlanul fájlatják, hogy azon fontos nézeteket, melyeket a tárgyalás folyama alatt a karok és rendek előtt feltártak, nem sikerült meggyőződésükké tenni, — és ámbár azt hiszik, hogy együttlétüknek tartoznak azzal, hogy ezzel a világos kinyilatkoztatással ellenkező véleményük emlékét utódaikra áthagyják, de mégis a még tanácskozásra rendelt idő és a még elintézésre hátramadt nagyfentosságú dolgok megfontolásától vezérelve, abban az esetben, ha a karok és rendek azt vélik, hogy ezen végső felszólításnak sem enged-

¹ L. Ország. Irományok 97. szám. 439. lap.

hetnek, kinyilvánítják, hogy ők a felirat elküldését késleltetni nem akarják.«

A két tábla között ekként helyre állván a megegyezés, az egyetértőleg megállapított felirat 1830. december 13-án a következőkben terjesztetett a király elé:¹

»Mennél kevesebbé pedig kételkednénk arról, hogy Felséged királyi főhivatalánál és atyáskodó szándékánál fogva az 1792. esztendei 9. és 1807. esztendei 1. törvény-cikkelyeinek sikeresítését kegyesen valóban óhajtja; annál szorosabb kötelességünknek tartottuk: az alázatosan benyújtott törvényjavaslatban egy oly módot Felséged elejbe terjeszteni, melyre nézve hiszszük, hogy e mellett az említett törvényeknek az eddig való mód szerint el nem érettetett teljesítése legjobban s legbizonyosabban fog következni.

És midőn a magyar ezredeknél befogadtatott idegeneknek naponkint növekedő számát tekintjük: s egyszerűsmind ezek által a hazafiaknak kivált a főtisztességekre való előmeneteleket nehezítetteti, sőt azokat elmellőztetni s az eféle előmenetelt az idegeneknek más ezredektől a magyar ezredkezhez való gyakorta általtételek által akadályoztatni tapasztaljuk de még azon hadi tisztségekben is, melyek az egész hadi sereget illetik, úgyszinte a generalstaál, pattantyúsoknál s másrendbeli katona-osztályoknál, vagy intézeteknél a magyarok száma nem felel meg a magyar — ideértve a vég-helyi katonaságot is — s Felségednek egyéb ezredei közt való igazságot és minden tekintetben megtartandó arány-nak, kivánná megszüntetni ezen terhes helyzetet, melyet a Felséged által igazságszereténél fogva nem kevésbé, mint önmagunk által gyámolított törvény céljával meg nem egyező systemának a tulajdonithatjuk; e részben méltán ígérjük magunknak Felséged legkegyelmesebb jóváhagyását.

Annyival is inkább, minthogy nemcsak az elmúltak példája, de a dolog természete is azon általunk alázatosan

¹ L. Országgyűlési Irományok 105. szám. 454. lap.

előadott módot legalkalmasabbnak mutatja arra, hogy ország függetlenségéről szóló törvények lelkének elég tétessen és a nemzetnek ezen dolog kedvező kimenetelére különösen fordított igazságos kívánságai teljesedjenek.

Meg vagyunk arról győződve, hogy e szerint nevedvén a magyar hadi seregek ereje, egyszersmind a nemzetiséget szintugy, mint a csaták sorsát egyformán előmozdító nemes vetélkedés is fel fog élesztetni.

Ugyanezen törvényes kívánságunk teljesítésének annyival kevésbé állhat bármi is ellent, hogy mi nem hirtelen, hanem csak idő multával, csak örökös tartománybéli ezredekben eredendő ürességekhez képest kívánjuk a külföldi tiszteket a magyar és vég helyi ezredekben által tétetni; — kinek helyeit hazánk fiai elfoglalják. Ezt pedig magában úgy értjük, hogy azok közt Felséged többi ezredeiben szolgáló magyarok is, kik ugyis ezuttal a magyar ezredből ki nem rekesztetnek, ezekből visszaléphessenek.

Mely okoknál fogva, valamint teljes bizodalommal vagyunk, hogy Felséged ezen kívánságunknak igazságos és törvényes voltát kegyelmesen meg fogja ismerni, ugy, tovább, is alázatosan kérjük Felségedet: méltóztason az előterjesztett törvény javallatát a 12. szakaszban kitett feltétellel együtt, melyek ugymint a feljebbi célra szükséges, a katonaujczokban ajánlott segedelemmel tovább is összekötni kénytelenítettünk, kegyelmesen elfogadni, s azt királyi helybenhagyásával megerősíteni.«

Erre vonatkozólag 1830. december 15-iki kelettel a következő királyi leirat érkezett az országgyűléshez:¹

»Ó csász. és kir. felsége azokra vonatkozólag, a miket a karok és rendek folyó hó 13-án kelt alázatos feliratukban az ujczok megajánlásáról kiadott folyó év november 17-én kelt magas döntésével kapcsolatban kifejeztek, kegyesen

¹ L. Országgyűlési Irományok 118. szám. 511. lap.

meghagyta annak a kinyilvánítását, hogy atyai szívének a milyen gyengédségével azokat fogadta, ugyanazzal fogadja a karok és rendek előzetes megajánlását és az 1741:63. tvczikk 2. §., az 1807:1. tvczikk 5. §. és az 1808:6. törvényczikk 1. §-ának ehhez kötött biztosítékát. Továbbá hasonló jóakarattal fogadja Ó felsége a karok és rendek azon ígétét, a melyben fogadják, hogy mindent meg fognak tenni, hogy a mit a legmagasabb kívánság teljesítésére tiszta szándékkal felajánlottak, annak idején meg is adják. Ismételve megfontolta Ó felsége, a mit a karok és rendek a magyar tisztek fokozatos előléptetése körül, a mely esupán a magyar és határőrvidéki ezredetekhez kötendő, javasoltak, de ez azon ünnepélyes ígéttel, a melyet Ó felsége a karok és rendeknek az irányban tett, hogy az 1792:9. és az 1807:1. tvczikk végrehajtandók, s a karok és rendeknek Ó felsége iránt táplált azon kegyeletével, mely szerint semmit sem kételkednek abban, hogy Ó felsége királyi tiszténél és atyai jóindulatánál fogva az előbb említett törvényczikk végrehajtását óhajtja, össze nem egyeztethető. Azonkívül még más nagyjelentőségű okok forognak fenn, a melyek akár a hazafiak hasznát vegyük, ha azoknak előléptetése egyedül a magyar és határőrvidéki ezredre szoríthatnák, az érdemszerzésnek és a megérdemlett kitüntetések minél előbb való adományozásának tág mezejét elzárná, — akár az azok közt levő egységet, a kik a közjólét és közbiztonság oltalmára, Ó felsége hadseregében, jó és balsorsban, a hűség és bátorság mocsoktalan dicsőségével, nemes versengéssel, ősi erénnyel örködnek, a kiket Ó felsége különbség nélkül fiai közé számít, vagy végre a karok és rendek őseinek ebbeli szándéka figyeltessék meg gondosan, ily fontos dologban az újítás kezdésétől való elállást annál inkább követelik, mivel az előbb idézett törvények szorgos végrehajtását ugyis mint Ó felségének atyai uralkodása alatt a magyar nemzet és dicsősége iránt való kiváló vonzalmának örök jelét Ó felsége szívének és lelkének fogja viselni; továbbá azt is jogosan kívánja, hogy a

karok és rendek ezen atyai intentiókat hasonló bizalommal fogadják.«

Ez a leirat az országgyűlésnek még az ugyanazon napon, deczember 15-ikén tartott esti együttes ülésében az országgyűlés elé terjesztetett. Az országgyűlés deczember 16-ikán este tartott elegendes ülésében tárgyalta a királyi választ és a királyi válasznak megfelelően a kancellária által kidolgozott törvényjavaslattervezetet. Ezen az ülésen Trencsén vármegye követe, *Marczibányi Antal*, a következőket fejtette ki:

Mivel az ujczek többi között azon föltétellel ajánlattak, hogy a magyar ezredekben az előmenetel sora a többi cs. k. hadi seregtől elkülöníttessék, a tegnapi napon közhírré tett k. leirat pedig az ország rendjeinek kívánságait és feltételeit elutasította és csak a régibb törvények megerősítését engedte meg, e szerint a fejedelem és a nemzet között egyezés nem lévén, következőleg még törvény sem hozathatván, a királyi választ országos tanácskozás alá kell terjeszteni, hogy az ország rendjei, vagy a feltételtől elállván, a királyi elhatározáshoz önkaratúlag hozzájáruljanak, vagy pedig, ha ez ezúttal sem lehetne eszközölhető, további szándékukat kijelenthessék.

Erre *József* nádor cs. kir. főherczeg a következőket adta elő:

Szóló követ állításai, mint a tárgy érdemére vonatkozók, idő előtt adattak elő. Minthogy azonban az előadás már megtörtént, szükségesnek tarja azokra felelni és egyzersmind a kérdés érdemét eldöntetni.

Kettő az, a mi a szóló által felhozatik. Először az, hogy az ajánlás feltétel alatt történt, második pedig, hogy a kegyelmes királyi válasz mind csak a régibb törvények megerősítése, az ország rendjei kívánságokra való nézve megtagadó.

A mi az elsőt illeti, hivatkozik az egész országgyűlésre, vajjon ezen ügy tárgyalásánál a kérdéses feltétel mint szükségszerű állított-e föl? A tárgyalás körébe bevontott, sőt a törvényjavaslat tervezetbe is fölvetetett, de nem azzal a jelentőséggel, a mit annak most tulajdonítani akarnak. De itt egyrészt meg kell jegyezni, hogy a két tábla teljes megegyezése hiányzott és a tárgycsa kis az idő rövidsége okából terjesztetett föl, másrészt nem nyomhatja el azon kérdést, lehet-e valamely ajánlathoz, mely a haza védelmére szükségesnek találatik, szükségszerű föltételeket fűzni? Megegyezik-e ez a közjával, a polgárok kötelességével, megszerezhetnénk-e ezzel az utókor elismerését?

A másodikat illetőleg figyelmeztetnie kell az ország rendeit, hogy az erre vonatkozó eddigi törvények sem nem határozottak, sem nem kimerítőek. Az 1807: I. törvényezikk 9. §-a csak azon rendelkezést tartalmazza, hogy a tisztek ismerjék az ezredben divó nyelvet; a 10. §. rendelkezése csak az ország rendjeinek kérelme, hogy a katonai tisztségekben magyarok alkalmaztassanak, a mi nélküli a fejedelem hozzájárulását. Ha most Ó Felsége legutolsó elhatározásában kijelenti, hogy igyekezni fog ezen törvényeket teljesíteni, hogy szíven viseli a magyar ezredekben magyarok alkalmazását, azt hiszi, ezzel sokkal többet értünk el, mint a mit az eddigi törvények tartalmaztak.

A dolog érdeméről szivesebben nem szólott volna, de miután erről ma említés tétetett, kimerítőbben kell nyilatkoznia. A kérdés tárgyalásánál teljes meggyőződésből határozottan és állhatatosan ellenezte a kívánságot; véleménye ma sem változott, mert a kívánságot károsnak tartja a hazára, a fejedelemre, az egész monarchiára és a honfiakra. Ezen kizárás által hadseregünk egész szilárdsága megszüntetnének. Ép úgy hátrányos volna az egyesek előmenetelére, a mire nézve saját tapasztalatából hozhatna föl bizonyítékokat, miután 35 év óta két ezred tulajdonosa, reményli azonban, hogy az ország rendei ezt elengedik neki.

A midőn tehát kétségbe vonja, hogy ezen föltétel szük-

ségszerű — sine qua non — volt vagy lehetett, csak egyet kell hozzátennie. Harminczöt év óta ezen nemzet kebelében él; szakadatlanul részesült a nemzet szeretetében és bizalmában, a mit hálásan ismert el. Az ország boldogságát előmozdítani, törvényes közvetítőül szolgálni nemzet és király között, volt ezen idő alatt jó és rossz sorsban összes törekvéseinek czélja. Ezen fáradozásaiért nem kívánt soha jutalmat, mert az az öntudat, hogy egy szabad és nagylelkű nemzetnél oly tisztséget viselhet, a melyhez hasonló nincs több Európában és az a boldogító érzés, hogy hazájának használhat, kárpótolta minden fáradságáért.

Ne tagadják meg tehát az ország rendjei első kérését és álljanak el teljesen kívánságuktól. (Viharos éljenzés.)

A nádor ezen nyomatékos felszólalására az országgyűlés elállott attól, hogy a törvényjavaslatnak saját szerkezetében való felterjesztését követelje, elejtette a magyar ezredek tisztjeinek elkülönzött előléptetését, és hozzájárult a kancellária által kidolgozott törvényjavaslat-tervezethez.

Igy jött létre az 1830:7. törvényczikk 12. §-a, a mely a következőleg hangzik:

1830 : VII. törvényczikk 12. §.

»Mivel pedig a katonai pálya követésére a legnagyobb ösztönül szolgál, ha a katonai erények, a megérdemelt előléptetéseket és jutalmakat minél gyorsabban elnyerik: ő szent Felsége a karokat és rendeket kegyelmesen biztosítani méltóztatott, hogy az erre nézve fennálló törvényeknek, úgy mint 1792 : IX. 1807 : I. cikkelyeknek pontos megtartását, következőleg azt is, hogy a magyar és határvidéki ezredek élére született magyar tábornokok és törzstisztek állittassanak, gondjaiba veendő és szívében viselendő; a kiváló hadi érdemeket pedig a törvények szellemében nemes levelek osztogatásával s nemesi telkek és kisebb birtokesetekre osztott jószágok adományozásával fogja kitüntetni.«

V. FEJEZET.

Az 1840:6. törvényczikk

a magyar nyelvről.

A József császár és király nyomása következtében magyarságának öntudatára ébredt ország, II. Lipót országgyűlése alatt, 1791-ben alkotja meg a magyar nyelv használatáról rendelkező első törvényt, az 1790/91 16. törvényczikket. Ezen törvényben a király biztosítja az ország rendjeit, — ez József erőszakosan németesítő rendszerével szemben volt fontos — hogy idegen nyelv semmiféle ügyre nem fog bevezettetni; s a hazai magyar nyelv terjedése és csinosodása érdekében pedig a gimnáziumokon, akadémiákon és az egyetemen a magyar nyelv és irálytan tanítására külön tanár fog kineveztetni. E mellett megállapítja a törvény, hogy a kormányzói ügyek most még latin nyelven tárgyalandók.

Ez időtől kezdve alig mult el országgyűlés, a mely nem foglalkozott volna a magyar nyelv ügyével és nem igyekezett volna annak érvényesülését a kormányzat és közigazgatás, valamint a közoktatás mind tágabb mezején biztosítani.

A nyelvre vonatkozó törvény alkotása mellett majd

mindegyik országgyűlés az ország sérelmei között tárgyalja, hogy az ország főhatóságai a magyar nyelvnek nem adnak elég teret. A midőn az 1830. évi országgyűlés a sérelmek tárgyalásának során elhatározza egy újabb törvénynek alkotását a magyar nyelvről, ezen ügy tárgyalásánál, az 1830. évi október 16-án tartott országos ülésben *Autunovits* Albert, Bács vármegye követe hozta szóba megbizói kívánságát, hogy a Ludovika Akadémiában minden tantárgy magyarul taníttassék és a magyar ezredeknél a magyar szolgálati nyelv és a magyar parancsolás hozassék be.

Ezen kezdeményezésre vezethető vissza, hogy a karok és rendek a magyar nyelv használatáról alkotott törvényjavaslatba egy szakasz felvételét határozták el, a melynek értelmében a magyar ezredek parancsnokságai köteleztessenek, hogy a magyar nyelvű beadványokat elfogadják. Ehhez a főrendek is hozzájárulván, a királyhoz felterjesztett törvényjavaslat 6. §-ául következő állapított meg:

6. §. Végül a magyar ezredek, ideértvén a határőrvidékieket is, valamint az összes belföldi katonai parancsnokságok a magyar okiratokat már most elfogadni köteleztessenek.

Az 1830. december 2-án, Bécsben kelt királyi leirati¹ kinyilatkoztatja, hogy Ő felsége legkegyelmesebben intézkedni méltóztatott, hogy a magyar ezredek, ideértvén a határőrvidékieket is, valamint az összes belföldi katonai parancsnokságok, a magyar okiratokat már most is elfogadni tartozzanak.

¹ L. Országgyűlési Irományok 32. ülés 78. sz. II. köt. 412. lap.

Ezen királyi elhatározásra való hivatkozással az udvari kancellária a törvényjavaslatok egyeztetésénél ellenezte, hogy a törvényjavaslat 6. szakaszába ezen érintett intézkedés felvétessék, a mire az ország rendjei beleegyeznek, hogy a király elhatározására vonatkozó hivatkozás a törvény záradékába foglaltassék be.

Igy keletkezett az 1830 : 7. t.-ez. záradéka, a mely következőleg hangzik:

1830:8. törvényzikk záradéka.

»Hálás tisztelettel fogadják a karok és rendek Ő szent felségének azon jóságát is, melylyel legkegyelmesebben intézkedni méltóztatott, hogy a magyar ezredek, ideértvén a határőrvidékieket is, valamint az összes belföldi katonai parancsnokságok a magyar okiratokat már most is elfogadni tartoznak.«

Az 1832. évi december 16-ára Pozsonyba összehívott országgyűlés tanácskozásainak java részét a sérelmek tárgyalása foglalta el, a melyek között igen nagy számmal voltak a vármegyék és városok feliratai a magyar nyelv használatának kiterjesztése, illetve a hatóságok által megkisérelt korlátozása ügyében. A sérelmek megvizsgálására kiküldött orsz. bizottság 1834. márczius 15-én kelt jelentésében¹ két osztályba sorozza a magyar nyelvre vonatkozó sérelmeket, ugymint: az első osztályba tartoznak a vármegyéknek és sz. kir. városoknak azon általános sérelmei és kívánatai, a melyek Ő felségének felterjesztetni javasoltatnak, a második osztályba azok, a melyeknek felterjesztését a bizottság vagy azért nem javasolja, mert a rendszeres

¹ Országgyűlési Irományok 160. ülés, 163. sz. II. köt. 57. lap.

munkálatok tárgyalásával kapcsolatos megvizsgálásra utasítandók, vagy pedig mert a felterjesztésre alkalmazhatóságuknak nem találtak.

Az első osztályba sorozott s Ő felségének felterjesztendő sérelmek közt olvassuk a következőket:

e) Méltó aggodalmat gerjeszt Győr vármegye előadása szerint, hogy a magyar vég helyi katonaság egészen német lábra állítván s az ausztriai törvénykönyv rendszabásai által kormányoztatván, már oly helyzetben áll, hogy magát mintegy magyarnak sem tartja többé; a további rossz következtetések megelőzése tekintetéből tehát ugyanazon vármegye javálja, hogy a magyar törvények tüsténti behozatalán felül a vég helyekre is egyáltalában kiterjesztessen a magyar nyelv. Továbbá:

f) a magyarországi várak és ezredek kormányainak és minden katonai intézetnek kötelességül tétessen, hogy ne csak a magyar irományokat az ország törvényhatóságaitól elfogadják, (mire t. i. a királyi helytartótanács Békés és Gömör vármegyéknek intézett levelében az 1830: 8. törvénycikkelyt szorítani akarta), hanem a törvényhatóságokkal egyáltalában magyarul is levelezzenek, sőt Győr vármegye kivánságához képest a katonaságnál is magyar nyelv hozattasson be.

A felterjesztésre nem javasolt sérelmek között a bizottság a következőket adja elő:

5. Vas és Komárom vármegyék a magyar állandó katonaság iránt mindazért, mivel mindenki honi nyelven az oktatást legkönnyebben és célirányosabban veheti, mint pedig a hazai nyelv bővebb pallórozása és terjesztése tekintetéből kívánják, hogy a magyar ezredeknél, a mint a múlt századokban egész az u. n. örökösödésbeli háborúig divatban volt, a kormányzavak magyarosittassanak, és nemcsak e végre, de azért is, hogy mindenki nemzetének szokásait, szellemét és azzal való bánásmódját legjobb-

ban tudja, idejárulván az 1807: 1. cikkely és az 1830. országgyűlésnek vitatásai, melyeknek következtetésében az ország rendei annak sürgetésétől, hogy a magyar ezredek nézve a tisztek előmeneteli sora, a többi császári kir. hadi seregtől elkülönöztessen, oly feltétel alatt elállottak, hogy az érintett törvénycikkely következtetésében a magyar ezredeknél csak magyar tisztek alkalmaztassanak, — ezen határozás szoros fogamatba vétessen, és e részben az ország kivánságai visszaélések ellen a megkívántató bátorságban helyeztessenek, mely kivánságot Győr vármegye is osztja oly hozzáadással, hogy tapasztaltatván a magyar ezredekben a hazafiak elmellőzésével többnyire külföldieknek a nagyobb tisztségekre való emeltetése, említett törvényben megnyugodni nem lehet, hanem nyilvánosságos újabb törvény által meghatároztasson, hogy az ezentúl a magyar és határszéli ezredeknél egyedül hazafiak emeltessenek tisztségekre. Komárom, Arad, Torontál vármegyék azt is különös sérelemnek tekintvén, hogy Ő kir. főhercegsége Ferdinand a múlt esztendőben a galicziai kormányra általtétetvén, egy külföldi nemzetiségű báró Léderer főhadi vezér magyar főhadi kormányzóknak kineveztetett.

A bizottság a sérelem föl *nem* terjesztésére vonatkozó elutasító javaslatát a következőkkel indokolja:

Nemcsak a felséges ausztriai ház szelid kormánya alatt a Pragmatica kötés erejénél fogva a viszonti védelem iránt egyesült tartományok és így a magyar haza érdeke is nem annyira megkívánván, sőt inkább mulhatatlanná tévén, hogy az egyesült tartományok hadi erejének részei a lehetőségig egymással szoros kapcsolatba hozassanak, de az 1715: 8. törvénycikkely is nyilván kijelentvén, hogy a magyar hadierő részszerint honiakból, részszerint pedig külföldiekből álljon, ezen országos kiküldöttség az egészre nem tartja célirányosnak: hogy felséges koronás fejedelmünk hadi erejének bármely osztálya is más nyelven, mintsem az egész test kormányoztasson, mert az e részbeni

különbség káros, sokszor az elhatározó perczekben kiütő és soha helyre nem hozható elkülönözéseket, az egyarányosság pedig az egyesült erőnek még nagyobb egyesülését szüli. Annál inkább ragaszkodik pedig az országos küldöttség ezen egyedül a haza boldogságára czélzó vélekedéséhez, minthogy a szeretett honi nyelvnek sem látja nagy gyarapodását abban, ha ezen egynéhány ugyis nem annyira a német nyelvből vett, mint inkább a francziából kölcsönzött kormányiszavak magyarosittatnának, ellenben minek utána az 1807: I. cikkely még az 1830-iki ígélet után sem látszik a maga tökéletességében divatozni, az igazsággal igenis megegyez, hogy mindannak, mint pedig Turócz vármegye kívánsága szerint az 1792: VIII. cikkelynek teljes eszközlésbe való vétele iránt Ó felsége jobbágyi alázatossággal megkéressen, minthogy azonban az 1807: I. cikkely a magyar főhadi kormányzót magában nem foglalja, de a tapasztalás is nyilván bizonyítja, hogy a fővezéri polczra lépett magyarok is a legfőbb hadi hivatalokra minden tekintet nélkül alkalmaztatnak, mert ki nem emlékezik gróf Hadik és gróf Gyulai főhadi előlülökre, báró Alvintzy, báró Kray és több, az ellenséggel szembeszálló hadi seregek vezéreire és egyéb, mint azelőtt, mind mostanában ily nagy polczokra emelt magyarokra. Komárom, Arad, és Torontál vármegyék kívánságát felterjeszhetőnek nem tartja az országos küldöttség.

A karok és rendek nem osztottak a regnikoláris bizottság ezen véleményében és a magyar nyelvre vonatkozó törvényjavaslat, valamint a sérelmek tárgyalása közben, miután a főrendekkel számtalan üzenetet váltottak és a királyhoz is több feliratot intéztek, elhatározták a magyar nyelvre vonatkozó törvényjavaslatba a sérelmek sorában tárgyalt kívánságoknak föl vételét is. A kidolgozott törvényjavaslat-

tervezet tárgyában a királyhoz intézett felirat vonatkozó része következőleg hangzik:¹

Nyelvünk ügyét újra felfogván, igazságos kívánataink az 1830: 8. törvényzikk tökéletes sikeresítésén től következőkben határozódnak:

1. Tekintetbe véve azon szoros viszonyokat, melyekkel a nemzet és az uralkodóház egymáshoz kapcsoltatnak, meg vagyunk győződve, hogy a magyar nyelv teljes diplomatikai méltóságra és így rendeltetésének magas helyére csak akkor jutand, ha annak tudományát a felséges uralkodóház is sajátjává teszi, ennél fogva kérjük Felségedet, állittatna meg az uralkodóházra nézve nevelési rendszerül az, hogy annak fenséges tagjai, kivált a koronaörökösök és azok, kik törvényes örökösödésnél fogva a magyar koronához legközelebb állanak, a magyar nyelvnek tökéletes tudományába még serdülő korukba beavattassanak, ezen forró [és közóhajtásnak, mely már minden nemzeteknél sikerült, teljesedését Felségedtől annál biztosabban reméljük, minthogy a kívánat igazsága nemcsak a népek természeti igazain alapúl, de a korona örökösökre nézve hazai törvényekben is, jelesen az 1550: 5., 1769: 33. és 1572: 2. törvényzikkelyekben gyökerezik.

3-szor szükséges, hogy az országnak minden kormány és ítélő székei hivatalukat magyarul folytassák; minélfogva

e) méltó aggodalmat gerjeszt bennünk, hogy magyar véghelyi katonaság egészen német lábra állittatván, az ausztriai törvénykönyv rendszabásai által kormányoztatván, már oly helyzetben áll, hogy magát mintegy magyarnak sem tartja többé; a további rosz következesek megelőzése tekintetéből kívánjuk, hogy a magyar törvények tüsténti behozatalán felül a véghelyekre is egyáltalában kiterjesztessék a magyar nyelv;

¹ L. Országgyűlési Irományok VII. köt. 1836. márcz. 16-iki 439. ülés, 551. sz. 44. l.

f) a magyar ezredeknél a kormányzavak magyarosítottassanak s az örökösödési háborúig divatozó szokás szerint magyarul adassanak, a magyarországi hadi kormányzéseknek, nemkülönbén a várak és ezredek kormányainak és minden honi katonai intézeteknek kötelességül tétessék: hogy ne csak elfogadják a magyar irományokat az ország törvényhatóságaitól (mire t. i. a királyi helytartó tanács Békés és Gömör vármegyékhez intézett levelében az 1830: 8. cikkelyt szorítani akarta), hanem a törvényhatóságokkal egyáltalában magyarul levelezzenek, sőt az egész katonaságnál a magyar nyelv behoztassék és a főhadi kormányzótól kezdve csak azok alkalmaztassanak, kik az 1830: 7. és 8. törvénycikkelyek következtében nemcsak magyarul tudnak, de születésükre nézve is magyarok; — a többi örökös tartományok törvényhatóságaira nézve azon rendszabás állittassék fel, hogy vagy mind a két részről deák nyelven legyen a levelezés, vagy pedig, ha azok eredeti nyelvükhöz ragaszkodnak, viszont a magyar törvényhatóságoknak is hazai nyelven írhatni tökéletes szabadságokban álljon.

A felirattal felterjesztett törvényjavaslat a következő:

TÖRVÉNYCZIKKELY.

A magyar nyelvről.

A honi nyelvnek a közigazgatás minden ágaiban egyedüli használása és általános divatozása eszközzésére rendeltetik:

2. §. Az ország minden kormány- és ítélőszékeinek, úgyszinte a magyar királyi udvari kamara minden ágainak hivatalos foglalatosságai egyedül magyar nyelven folyjanak; minden honi hiteles helyeknél kiadandó oklevelek pedig eredeti nyelvükben, melyben tudniillik szerkesztettek, lemásolva ugyan, mindazonáltal honi nyelven szerkeszendő és

bevezetés és befejezés mellett adassanak ki, az eddig deák nyelven kezdett perek a felek által magyarul folytattassanak, a bírák pedig azokban ítéleteket magyar nyelven hozzanak; a magyar katonaságnál — ideértvén a véghelyeken is — a magyar nyelv hoztassék be; a magyar ezredeknél a kormányzavak is magyar nyelven adattassanak; a magyarországi hadi kormányzéseknek, nemkülönbén várak és ezredek kormányainak és minden honi katonai intézetnek kötelességül tétetik, hogy az ország törvényhatóságainak irományaira magyarul válaszoljanak, sőt az egész magyar katonaságnál az 1830: 8. törvénycikkely következtében a hadi kormányzésekbeli és egyéb fő s altisztségekre egyedül azok alkalmaztassanak, kik nemcsak magyarul tudnak, hanem születésükre nézve is magyarok.

A feliratra Ő felségének válasza Pozsonyban, 1836. április 24-iki kelettel, 5440. kancelláriai szám alatt adott ki.¹ Ezen királyi elhatározás következőleg hangzik:

Ő szent felsége a tekintetes karoknak és rendeknek f. évi márczius 16-án kelt előterjesztéséből készséggel megértvén, mily kedvesen és hálás érzettel fogadtatott ő cs. és kir. fenségének a főherczeg nádornak abbéli közbenjárása, hogy a már ezen jelen országgyűlésből a legfelsőbb királyi szentesítés alá terjesztendő törvények magyar és latin nyelven terjesztendők fel és ezekben kétely felmerülése esetén a magyar szöveg legyen mérvadó, kívánja, hogy neki ilyen törvénycikk alkotása czéljából mihamarább előterjesztés tétessék.

A mi a tekintetes karoknak és rendeknek a magyar nyelv kiművelésére irányuló, ezen előterjesztésben alázatosan említett egyéb kívánságait illeti, a fentisztelt szentséges felség az által, hogy felséges házának herezegei a magyar

¹ L. Országgyűlési Irományok VII. köt. 712. sz. 578. lap.

nyelvben is taníttatnak, már megelőzte a tekintetes károk és rendek óhajait. Legkegyelmesebben meggyőződve lévén továbbá ő szentséges Felsége arról, hogy a hazai nyelv emeléséhez és növeléséhez senki annyira mint Ő maga nem járulhat, nehogy a közügyek bármi tekintetben kárt vagy hátrányt szenvedjenek, kegyelmesen megengedte továbbá: hogy a jelen országgyűlés befejezésétől táblai ügyeket is magyar nyelven megindítani, vezetni szabad legyen, hogy azokban a kir. Curia ugyancsak magyar nyelven határozhasson, hivatalos és hiteles ügyek vezetése és befejezése a hazai nyelven történhessék; azon helyeken továbbá, a melyeken szent beszédek a hívők gyülekezetéhez magyar nyelven mondatnak, ott az anyakönyvek ugyancsak azon a nyelven vezettessenek; ezeken kívül pénzek a régi Magyarország jelvényeivel és képeivel veressenek és a közhivatalnokokról szóló 1830. évi 8. t.-cz. 4. §-a, továbbá az 1792. évi 9., az 1807. évi 1. és 1830. évi 7. törvény-czikk fentartásával, melyek szerint a magyar és határvidéki csapatok élére magyar születésű tisztek teendők, a fentisztelt szentséges Felség elrendeli, hogy a magyar csapatok valamint a többi országbeli katonai hatóságok — a mennyire a körülmények megengedik, a törvényhatóságokkal magyarul levelezzenek illetve érintkezzenek; elrendeli továbbá, hogy a magyar nyelvnek és irodalomnak, mint rendes és valamennyi iskolákban már bevezetett tantárgynak, — a meghallgatandók meghallgatása mellett — a régi aradi oláh tanítóképzőben és papnevelő-intézetben is tan-szék állíttassék, továbbá legkegyelmesebben elrendeli, hogy valamennyi Magyarországon nyomtatott művekből egy példány a Magyar tudós-társaságnak juttassék. Kijelenti továbbá legkegyelmesebben Ő szentséges felsége, hogy a már előzőleg benyújtott és még alázatosan felterjesztendő azon kérvények ügyében, melyek az idegen vezetékneveknek magyarra változtatását czélozzák, ugyancsak ezen felfogást fogja vallani.

Ezen közvetlenül az országgyűlés bezárása előtt érkezett királyi leirat következtében, ha az ország rendei a magyar nyelv dolgában egyáltalában végezni akartak, kénytelenek voltak elállani attól, hogy a hadseregére vonatkozó intézkedések a magyar nyelvről szóló törvénybe bevétessenek.

Az ezen országgyűlésen elejtett kérdést az 1839. évi június 2-ikára összehívott országgyűlés azonnal újból felvette. A magyar nyelv ügye a július 1-én tartott kerületi ülésen tárgyalatott és pedig akként, hogy előadattak az 1832—6. országgyűlésnek erre vonatkozó üzenetei és felirásai, a melyek kapcsán a kerületi ülés az előző országgyűlésen elfogadott üzenethez, feliráshoz és törvényjavaslathoz alkalmazkodó újabb előterjesztéseket állapított meg.

A főrendekhez intézendő üzenetnek a kerületi ülésben megállapított tervezete minket érdeklő részében következőleg hangzik:

1. Hálás érzéssel emlékeznek vissza az 1836. esztendei április 24-ikén kelt kegyes királyi válasz azon szavaira, melyekkel Ő felsége a nemzetet megnyugtató méltóztatott a felől, hogy a felséges uralkodóházból származott főhercegeknek a magyar nyelvben tökéletes beavattatása iránt felterjesztett óhajtasukat részéről már előbb kiadott rendelete által megelőzte legyen: ennek folytában további óhajtasait abban kívánják felterjeszteni, hogy minekutána legutóbb az 1715 : 3. cikkely erejénél fogvást az örökösödés joga a felséges uralkodóházból születendő mind a két nemen levő magas ivadékaira általruházva találtnék, Ő felsége a koronaörökösökről szóló 1550 : ., 1569 : 33 és 1572 : 2. törvény-cikk szellemében azon nevelési rendet a hercegasszonyokra is kiterjeszteni kegyeskednék; valamint hogy e részbeni óhajtasainak teljesítése jövendőre egy különös törvény-cikkelyben biztosíttassék.

3-szor szükséges, hogy az országnak minden kormány- és ítélőszékei, valamint egyházi hatóságuk is hivatalukat magyarul folytassák, minélfogva:

e) méltó aggodalmat gerjeszt a karok és rendekben, hogy a magyar véghelyi katonaság egészen német lábra állittatván s az ausztriai törvénykönyv rendszabása által kormányoztatván, már oly helyzetben áll, hogy magát mintegy magyarnak sem tartja többé: a további rossz következtetések megelőzése tekintetéből kívánják, hogy a magyar törvények tüsténti behozatalán felül a véghelyiekre is egyáltalában kiterjesztessék a magyar nyelv;

f) a magyar ezredeknél a kormányiszavak magyarosittassanak s az örökösödési háborúig divatozó szokás szerint magyarul adassanak; továbbá a mint már ő Felsőge 1836 április 24-ikén kelt kegyelmes királyi válaszában részéről a szükséges intézkedéseknek meghagyását megígérni méltóztatott, a magyarországi hadi kormányiszékeknek, nemkülönb a várak és ezredek kormányiszainak és minden honi katonai intézetnek kötelességül tétessék: hogy ne csak elfogadják a magyar irományokat az ország törvényhatóságaitól, mire tudniillik a kir. helytartó tanács Békés és Gömör vármegyékhez intézett levelében az 1830: VIII. cikkelyt szoritani akarta, hanem a törvényhatóságokkal egyáltalában magyarul levelezzenek, sőt az egész katonaságnál a magyar nyelv behozattassék és a főhadi kormányiszótól kezdve csak azok alkalmaztassanak, kik az 1830: VII. és VIII. törvénycikkely következtetésében nemcsak magyarul tudnak, de születésükre nézve is magyarok.

A kertületi ülésben kidolgozott felirat-tervezet tárgyunkat érdeklő része a következő:

1. Hálás érzéssel emlékezünk vissza az 1836. esztendő április 24-én kelt királyi válasz azon szavaira, melyekkel cs. és kir. apostoli Felsőged bennünket megnyugtattani méltóztatott a felől, hogy a Felsőges uralkodóházból száрма-

zott főhercegeknek a magyar nyelvben tökéletes beavatása iránt felterjesztett óhajtásainkat részéről már előbb kiadott rendelete által megelőzte legyen; ennek folytában további óhajtásainkat abban terjesztjük fel, hogy minekutána az 1715: 3. t.-cz. erejénél fogvást az örökös joga a felsőges uralkodóházból születendő mind a két nemen levő magas ivadékaira általadva találtatnék, cs. és kir. apostoli felsőged a koronaörökösökről szóló 1550: 5, 1569: 33 és 1572: 2. t.-cz. szellemében azon nevelési rendet a felsőges hercegasszonyokra is kiterjeszteni kegyeskednék, valamint hogy e részben óhajtásainknak teljesülése jövendőre egy különös törvénycikkben biztosittassék.

3-szor. Szükséges, hogy az országnak minden kormány és ítélőszékei, valamint egyházi hatóságai is hivatalukat magyarul folytassák. Minélfogva:

e) Méltó aggodalmat gerjeszt bennünk, hogy a magyar véghelyi katonaság egészen német lábra állittatván és az ausztriai törvénykönyv rendszabási által kormányoztatván, már oly helyzetben áll, hogy magát mintegy magyarnak sem tartja többé: a további rossz következtetések megelőzése tekintetéből kívánjuk, hogy a magyar törvények tüsténti behozatalán felül a véghelyekre is egyáltalában kiterjesztessék a magyar nyelv.

f) A magyar ezredeknél a kormányiszavak magyarosittassanak, s az örökösödési háborúig divatozó szokás szerint magyarul adassanak; — továbbá, a mint már cs. és kir. apostoli Felsőged 1836. április 24-én kelt kegy. k. válaszában a szükséges rendelkezéseknek meghagyását megígérni méltóztatott, a magyarországi hadi kormányiszékeknek, nemkülönb a várak és ezredek kormányiszainak és minden honi katonai intézetnek kötelességül tétessék, hogy ne csak elfogadják a magyar irományokat az ország törvényhatóságaitól, mire tudniillik a kir. H. tanács Békés és Gömör vármegyékhez intézett levelében az 1830: 8. cikkelyt szoritani akarta, hanem a törvényhatóságokkal egyáltalában magyarul levelezzenek, sőt az egész katonaságnál

a magyar nyelv behoztassék, és a főhadikormányzótól kezdve csak azok alkalmaztassanak, kik az 1832: 7. és 8. cikkelyek következtében nemcsak magyarul tudnak, de születésükre nézve is magyarok, egyébként pedig a többi örökös tartományok törvényhatóságaira nézve azon rendszabás állittassék fel, hogy vagy mind a két részről deák nyelven legyen a levelezés, vagy pedig ha azok eredeti nyelvükhöz ragaszkodnak, viszont a magyar törvényhatóságoknak is hazai nyelven írott levelezéseiket és uti leveleket elfogadni méltóztassanak.

A kerületi ülésben megállapított törvényjavaslat-tervezetnek vonatkozó szakasza a következő:

3. §. A kir. udvari kancellária úgy az ország minden kormány és ítélőszékei, az egyházi hatóságok és kir. udvari kamara, úgy azoknak, minden ágazatai s alattvalói, végre az álladalomnak bármintemű egyéb közhivatali és törvényhatósági hivatalos foglalatosságait, levelezéseiket, a törvénykezést s a számadásokat egyedül magyar nyelven folytassák; ezen törvénynek ereje a magános földes uradalmakra is, a mennyiben számadásaik hivatalos úton előfordulnának, kiterjesztetvén; az 1832/6: 3. törvénycikk 2. és 3. szakaszának engedménye már most kötelezőleg kiterjesztetik oda, hogy az eddig latin nyelven kezdett perek magyarul folytattassanak és a bírák is azokban ítéleteket magyarul hozassanak, úgyszintén minden honi hiteles helyeknél kiadandó oklevelek eredeti nyelvükben, t. i. melyben szerkesztettek, lemásolva ugyan, mindazonáltal honi nyelven szerkesztendő bevezetés és befejezés mellett adassanak ki; a magyar katonaságnál, ideértvén a véghelyeket is, a magyar hoztassék be, a magyar ezredeknél a kormányzavak is magyar nyelven adattassanak; a magyarországi hadi kormányzéseknek, nemkülönbén várak és ezredek kormányainak és minden honi katonai intézetnek kötelességül tétetik, hogy az ország törvényhatóságainak irományaira magyarul válaszoljanak, sőt az egész magyar

katonaságnál az 1830: 8. törvénycikk következtében a hadi kormányzékbeli s egyéb fő- és altisztségekre egyedül azok alkalmaztassanak, kik nemcsak magyarul tudnak, hanem születésükre is magyarok. Végre az 1832/6: 3. törvénycikk 4. §-a akkép módosittatik, hogy az anyakönyvek minden vallásbelieknél magyarul szerkesztessenek.

A kerületi ülésben megállapított üzenet-, felirat- és törvényjavaslat-tervezetet az alsó tábla július 16-ikán tartott országos ülésében *Zsedényi* Eduard, Szepes vármegye követe és *Deák* Ferencz, Zala vármegye követe mint kerületi elnökök terjesztették elő. Az alsó tábla tárgyalását ezen törvényjavaslattal kapcsolatban a horvát kérdés dominálta. A minket ezuttal érdeklő kérdések vitát alig idéztek elő.

A midőn a főntebb közölt üzenet e) pontja tárgyalatott *Szerencsy* István personális következőképen szólt fel:

»Ezen pontban nem a magyar nyelvnek, hanem a magyar törvényeknek a véghelyekre való behozataláról van tulajdonképen szó. Az iránt több felírás történnén, Ő felsége mindenkor azt felelte, hogy a határőrző katonaság mostani állapotának fentartását a haza java és biztosítása kívánván, attól eltérni nem lehet. De elismeri az egész Európa is, hogy a véghelyek a fővédeszközei a hazának és miután magunk sem tagadhatjuk, hogy azok elrendelésében sok a jó, óhajtaná, hogy ezen pont hagyassék ki. Hasonlóképen az f) pontot is kihagyatni kívánja, minthogy az a katonaság rendessége, egysége, hatósága és használhatóságával épen meg nem egyez.

Emödy János nyitrai követ: a tervezetből »és a főhadi kormányzótól« kezdve egészen »de születésükre nézve is magyarok« kihagyatni kívánja, mert különben a külföldieknek elvétetik az alkalom a magyar nyelvet megtanulhatni.

Szentkirályi Móricz, Pest vármegye követe: ellentmond a personalisnak és azt mondja, hogy a magyar alkotmányos nemzet lévén, katonasága külön vagyon, mely is Ausztria hadaitól külön magyar sereg név alatt érdeklődik. Ennek tehát külön kormányzó, külön és tulajdon rendszere vagyon, mely a törvényben foglaltatik. A rendeknek a felolvasott szerkezetben foglalt kívánsága tehát törvényes is. Ezért kívánja, hogy maradjon meg.

Szerencsy István personalis: figyelmezteti a szóló pesti követet, hogy előadásait félre ne magyarázzassa, megjegyezvén, hogy a magyar ezredek iránti 1715: VIII. t.-cz.rendelete világos lévén, ő részéről azzal megelégszik. Midőn tehát ezen pont ellen észrevételeit tette, a törvényt kívánta fentartani.

Az alsó tábla az üzenetet és a feliratot, minket érdeklő részeiben változatlanul fogadta el. A főrendek az alsó tábla üzenetéhez ezen kérdésekben 1839. szeptember hó 27-iki ülésükben változatlanul hozzájárultak, egyebekben azonban számos észrevételt tettek, úgy hogy a felirat- és törvényjavaslat-tervezet csak többszörös üzenetváltás után volt megállapítható és a királyhoz felterjeszhető. A két tábla közötti megegyezés az 1840. január 30-iki ülésben létesül és a felirat és törvényjavaslat a január 31-iki ülésből terjesztetett fel.¹

A feliratnak minket érdeklő része a következőképen hangzik:

»Egy szebb jövődönnek bizodalmasan várt reményével párosult hálás érzéssel fogadta a nemzet az 1832/6: 3-ik törvényczikkelyt, mert anyai nyelvéhez a természet, úgy mint nemzeti független önállás szülte jogának meg nem szorított diadalmaskodását habár még elhalasztva, de nem megtagadva, sőt a forrón várt sikerhez ismét egy fokozattal

¹ L. Országgyűlési Irományok II. köt. 395. lap.

közelítve szemlélte abban; a midőn azonban a megnyerteket a törvény iránti tisztelettel szoritaná kebléhez, igazságos kívánatának telyes mértékbeni kielégítését a jelen országgyűlésen összejöött törvényhozástól csak a várakozás élesztette részvétellel reméli.

Úgy is vagyunk meggyőződve, hogy az 1790. esztendő-től majd fél századnak lefolyása alatt valóban elegendő idő engedtetett a közigazgatás rendes folyamatából sokszor kölcsönzött, habár általunk soha teljesen el nem ismert akadályoknak valahárai elenyészésére; sőt némi ellenmondást látunk abban, hogy midőn az egyes polgár személyes viszonyaink úgy, mint az alkotmányos nemzeti és fejedelmi legfelsőbb jogok egyedüli őrei — a hazai törvények önmaguk az eredhető kétség eseteiben csak az anyanyelv szerkezetének értelmétől nyerhetnék ezentul magyarázatukat — akkoron még a közigazgatás némely kisebb érdekű ágazataiban idegen nyelvnek alkalmaztatása czélszerűbbnek látszassék a magyar szózatnál.

Három éveknek leforgása alatt újabban erősödött meggyőződéssel fogjuk fel tehát anyai nyelvünk érdekében még az 1836. esztendei márczius 16-ikán felterjesztett kívánatainkat és azokat a következőkben fejtjük ki:

1-ször. Hálás érzéssel emlékezünk vissza az 1836. esztendő április 24-ikén kelt kegyelmes kir. válasz azon szavaira, melyekkel császári és királyi apostoli Felséged bennünket megnyugtatni méltóztatott a felől, hogy a felséges uralkodó házból származott főherczegnek a magyar nyelvben való tökéletes beavattatása iránt felterjesztett óhajtásainkat részéről már előbb kiadott rendelete által megelőzte légyen; ennek folytán további óhajtásainkat abban terjesztjük fel: hogy minekutána legutóbb az 1723: 1. és 2. t.-czikkely erejénél fogvást az örökösödés joga a felséges uralkodó házból születendő mind a két nemen levő magas ivadéokra általadva találatnék, cs. kir. és apostoli Felséged a korona örökösökről szóló 1550.: 5., 1569.: 33. és 1572.: 2. t.-czikkely szellemében azon nevelési rendet a

fenséges hercegasszonyokra is kiterjesztetni kegyeskednék; valaminthogy e részbeni óhajtásainknak teljesülése jövőre egy különös törvényczikkelyben biztosították.

2-szor. Miután az országos tanácskozásokban a nemzeti nyelv divatozik és törvényeinkre nézve az 1832.6:3. törvényczikk erejénél fogvást a magyar szerkezet az eredeti, következőleg a két szerkezet között előfordulható két-ség esetében a latin elhatározó erővel úgy sem bírna; teljes igazságos sarkalónak hisszük, azon kívánatunkat, hogy a törvények jövőben egyedül magyar nyelven szerkesztessenek, sőt ebből természetesen foly ebbeli kívánatunknak nyilvános igazsága is, hogy nemcsak a felirások, hanem a kegyelmes királyi meghívólevelek is, valamint az országgyűléshez intézni szokott fejedelmi előadások — a királyi mindennemű levelek és válaszok — mint az alkotandó törvények országgyűlési szokott kútfejei és alapjai szintén magyar nyelven készíttessenek és adassanak ki; — törvénykönyvünknek hiteles magyar fordítása pedig egy a végre rendelő választmány által eszközöltessék. — Ezeket felül a honi nyelv további előmozdítására leghathatósabb eszköz az, ha a törvények végrehajtása is, vagyis a kormányzás is, szinte magyar nyelven megy. — Ehhez képest

3-szor. Szükséges, hogy az országnak minden kormány és ítélőszékei, valamint az egyházi hatóságok is (ide nem értve az utóbbiaknak a szoros értelemben vett vallási szolgálataikat) egyébként hivatalukat magyarul folytassák; minél fogva

e) méltó aggodalmat gerjeszt bennünk, hogy a magyar véghelyi katonaság egészen német lábra állittatván és az ausztriai törvénykönyv rendszabásai által kormányoztatván, már oly helyzetben áll, hogy magát mintegy magyarnak sem tartja többé; a további rossz következtések megelőzésére kívánjuk, hogy a magyar törvények tüsténti behozatalán felül a véghelyekre is egyiránt kiterjesztessék a magyar nyelv.

f) A magyar ezredeknél a kormányzavak magyarosítottassanak és az örökösödési háborúig divatozott szokás

szerint magyarul adassanak, továbbá a mint már a cs. és kir. apostoli Felséged az 1832.6. esztendő április 24-ikén kelt királyi válaszában a szükséges rendelkezések meghagyását megígérni méltóztatott, a magyarországi kormányzásoknak, nemkülönb a várak és ezredek kormányaiban és minden honi katonai intézeteknek köteleességül tétessék: hogy ne csak elfogadják a magyar irományokat az ország törvényhatóságaitól (mire t. i. a kir. helytartótanács Békés és Gömör vármegyékhez intézett levelében az 1830:8. cikket szorítani akarta), hanem a törvényhatóságokkal egyáltalában magyarul levelezzenek, sőt az egész katonaságnál a magyar nyelv behoztassék és a főhadikormányzótól kezdve csak azok alkalmaztassanak, kik az 1830:7. és 8. cikkely következtében nemcsak magyarul tudnak, de születésükre nézve is magyarok.«

A felirattal egyidejűleg felterjesztett törvényjavaslatnak minket érdeklő szakaszai a következők:

A honi nyelvnek óhajtva várt közönségessé tétele, a közigazgatás minden ágaiban egyedüli használása és általános divatozása eszközzésére rendeltetik:

1. §. Az 1550:5., 1569:33. és az 1572:2. törvényczikkben gyökerezett nemzeti közóhajtás folytában ő császári kir. apostoli Felsége az ország rendjeit biztosítani méltóztatott arról, hogy a koronaörökösöknek, valamint a felséges uralkodóházból származandó többi főhercegeknek és hercegasszonyoknak a magyar nyelv tökéletes tudományba még serdülő korukban beavatása részéről nevelési rendszerül megállapított legyen.

3. §. A királyi udvari kancellária úgy az ország minden kormány- és ítélőszékei, a kir. udvari kamara, úgy azoknak minden ágazatai és alattvalói, végre az álladalomnak bármínemű egyéb közhivatalai és törvényhatóságai, valamint az egyházi hatóságok is, ide nem értvén ez utóbbiaknak a szoros értelemben vett vallásos szolgálatainak egyébként hivatalos foglalatosságait, levelezéseiket,

a törvénykezést és számadásokat egyedül magyar nyelven folytassák, ezen törvénynek ereje a magános földes uradalmakra is, a mennyiben számadásaik hivatalos úton előfordulnának, kiterjesztetvén. Az 1832/6:3. törvényezikk 2. és 3. §. engedménye már most kötelezőleg kiterjesztetik oda, hogy az eddig latin nyelven kezdett perek mind az egyházi, mind polgári törvényszékek előtt magyarul folytatassanak és a bírák is azokban ítéleteket magyar nyelven hozzanak, úgyszintén minden honi hiteles helyeknél kiadandó oklevelek eredeti nyelvükben, t. i. melyben szerkesztettek, lemásolva ugyan, mindazonáltal honi nyelven szerkesztendő bevezetés és befejezés mellett adassanak ki. A magyar katonaságnál, ideértvén a véghe'lyeket is, a magyar nyelv hozattassék be, a magyar ezredeknél a kormányiszavak is magyar nyelven adattassanak, a magyarországi hadi kormányiszékeknek, nemkülönben várak és ezredek kormányiszainak és minden honi katonai intézeteknek kötelességül tétetik, hogy az ország törvényhatóságainak írományaira magyarul válaszoljanak, sőt az egész magyar katonaságnak az 1830. esztendei 8. t.-cz. következésében a hadi kormányiszékbeli és egyéb fő- és altisztségekre egyedül azok alkalmaztassanak, a kik nemcsak magyarul tudnak, hanem születésükre nézve is magyarok.

Ezen felíratra a királyi válasz, kelt Bécsben 1840. márczius 1-én, 3499. kanczelláriai szám alatt érkezett meg az országgyűléshez. A királyi válasz hivatkozik az 1836. április 24-én kelt elhatározásra, a mely szerint Ő felsége rendelkezett már az iránt, hogy a fenséges főherczegek a magyar nyelvben oktattassanak; akkor hasonlóképen rendelkezett, hogy a magyar ezredek parancsnokságai a törvényhatóságokkal magyar nyelven levelezzenek. A minket érdeklő egyéb kérdéseket hallgatással mellőzi a leirat, mely így az ország rendeinek kívánságait nem teljesíti.

Ez a királyi leirat az 1840. márczius 16-án tartott elegyes ülésben olvastatott fel.

A királyi leirat az április 8-án tartott kerületi ülésben vétetett fel és ott azon határozat hozatott, hogy a mely kérdésekben Ő felsége hozzájáruló választ adott, azok törvénybe iktattassanak, a többiek pedig Ő felségéhez újra felterjesztessenek. A kerületi ülés ezek szerint azon követelésnek törvénybe iktatását mely szerint a magyar katonaságnál a magyar nyelv hozassék be, a törvényjavaslat tervezetének újból való megállapításánál elejtette.

Az ezen értelemben szerkesztett üzenet és felírat tervezete az alsó tábla által az 1840. április 15-én tartott országos ülésben elfogadtatott. A vitát ezen alkalommal is a horvát kérdés dominálta. A főrendek többszöri üzenetváltás után május 4-én hozzájárultak az alsótábla álláspontjához és az egyetértőleg megállapított felírat a következő szövegben terjesztetett a király elé:¹

A közös haza polgárainak szoros kapcsolatu egyesülete, nemzeti élet, törvényes szabadság, függetlenség s a társas élet mindezekből kifejlődő boldogsága, mindenhol, főkép a nemzeti nyelv azon terjedésének és virágzásának eredményei, mely nélkül a nemzet nem él, hanem csak sorvadoz és utóljára is sírjába roskad; századokig tartotta bilincsei alatt a nemzetek boldogságának és tudományi és művészi gyarapodásuknak előhaladását a megholt latin nyelv, mignem Európának és a művelt világnak esméretes minden népei lerázván azon holt nyelv bilincseit magukról, előhaladási példáik tetteleg tüntetik ki azt, hogy a nemzetek életének és boldogságának éltető gyökere a

¹ L. Országgyűlési Írományok IV. köt. 493. szám 206. lap.

nemzeti nyelvnek buzgó szeretete és törvényeik hozásában és a közigazgatásban ön nyelvüknek és egyedül ön nyelvüknek használata, maguknak az ausztriai birodalom egyesületéhez tartozó minden más örökös tartományoknak kebelükben régebben számüzve van a közigazgatásból a latin nyelv s csak a magyar nemzet maga az Európában, mely nyelvnek nyomasztó súlyát magáról mindeddig le nem rázhatja.

Buzgó tisztelettel fogadta a magyar nemzet a nyelve gyarapodását elősegélyző mindazon intézkedéseket, melyek az 1790. év óta Felségednek dicső emlékezetű nagyatyja és atyja uralkodása alatt történtek és törvénybe iktattattak; forró hálával adózik a hív magyar nemzet Felségednek is mindazokért, a miket az 1832/6:3. törvényczikkben a magyar nyelv dolgában megadni, valamint azokért is, miket mult évi november 9-éről és folyó évi márczius 14-ikéről kiadott királyi kegyes válaszaiban megadandóknak nyilvánítani kegyeskedett és ezeket kegyelmes megerősítésének alázatos kérésével ide rekesztett /. törvényjavaslatunkba foglalva szinte törvénybe iktatni szándékozunk; nem titkolhatjuk el mindazonáltal, hogy a nemzet édes óhajtsái és igazságos kívánatai: azokkal, mik eddig történtek és megadattak, kielégítve épen ninesenek, de nem titkolhatjuk el abból eredő fájdalunkat is, hogy sok megadva nines, a mit a nemzetnek kívánni természetes jussa van és a mit egy szabad és hiv nemzetnek törvényes fejedelmétől kérni keserű szomorkodás, el nem érni pedig szivet nyomasztó fájdalmat okoz.

Ugyanazért meg lévén teljesen győződve arról, hogy honi nyelvünk, mint nemzeti legbecsesebb kincsünk virágzásának meglankaszthatatlan buzgólkodással terjesztésével magunknak, hazánknak és tetteinket egykor bírálendő utódainknak is szorosán tartozunk, és ennél fogva e tárgyban felterjesztett igazságos kívánataink teljesítésének szorgalmazásával soha fel nem hagyhatunk, azoknak ismétlésével, miket folyó évi január 30-ikáról tett felírásunkban foglalva

terjesztettünk, királyi Felségedet hódoló tisztelettel továbbá is arra kérni kénytelenítettünk, hogy :

1-ször. Felséged mult 1836. évi április 24-ikéről kelt kegyelmes válaszában akként méltóztatván nyilatkozni, hogy abban, hogy a felséges uralkodóházból származott főherczegek a magyar nyelv tudásában tökéletesen beavattassanak, kegyelmes intézkedéseivel a nemzet óhajtsáit megelőzte, ezen fejedelmi nyilatkozásnak és ekkép az 1550 : 5., 1569 : 33. és 1572 : 2. t.-cz. rendeletének tettlegi teljesítését fiúi tisztelettel és bizalommal elvárjuk, azt a fenséges főherczegnőkre is világosan kiterjesztetni és mindezekről a nemzetet egy különös törvényczikkelyben biztosítani kívánjuk.

2-szor. Szükséges lévén az, hogy az országnak minden kormány- és ítélőszékei hivatalos kötelességeiket magyar nyelven folytassák, ennél fogva :

c) Az előbbi felírásban kifejtett okoknál fogva a magyar ezredeknél a kormányzavak magyarosittassanak és törvényhatóságokkal necsak a magyar, hanem az országban tanyázó minden más ezredek, katonai osztályok és intézetek és maguk az országbeli fő-, hadi és várbeli kormányzések is általában magyarul levelezzenek, sőt az egész katonaságnál a magyar nyelv hozattassék be és tiszteljenek a főhadikormányzótól kezdve csak azok alkalmaztassanak, a kik az 1830 : 7. és 8. t.-cz. következtében nemcsak magyarul tudnak, hanem születésükre nézve is magyarok.

A felterjesztett törvényjavaslat vonatkozó szakasza következőleg hangzik :

9. §. Ó Felsége kegyelmesen rendelkezni fog, hogy a magyar nyelvnek tudása a katonai véghelyeken is gyarapítottassék és a magyar ezredeknek kormányai a magyarországi törvényhatóságokkal magyar nyelven levelezzenek.

Az 1840. május 10-én, 6995. kancelláriai sz. a. Pozsonyban kelt királyi leirat¹ a felterjesztett törvényjavaslathoz való hozzájárulást megadván, annak megállapítását az udvari kancelláriával való értekezletre utalja.

Az országgyűlés küszöbön álló berekesztése következtében az ország rendjei az ügy további vitatásától elállottak, és a törvényjavaslatot a kancelláriával való értekezlet után azon szövegben állapították meg, a melyben az az 1840:VI. t.-cikkbe foglaltatott.

Igy keletkezett az 1840:6. t.-cz., a melynek 9. §-a következőképen hangzik:

1840:6. t.-cz.

9. §. Ó Felsége kegyelmesen rendelkezni fog, hogy a magyar nyelvnek tudása a katonai véghelyeken is gyarapíttassék, és a magyar ezredeknek kormányai a magyarországi törvényhatóságokkal magyar nyelven levelezzenek.

¹ L. Országgyűlési Irományok IV. köt. 493. szám 245. lap.

3000

LELY 1971

338

Ratk

K6-

BCE Közigazgatástudományi Kar Könyvtára

00050539

Muzeális

Hadtudomány

2009. KI. 30. 2.

